

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

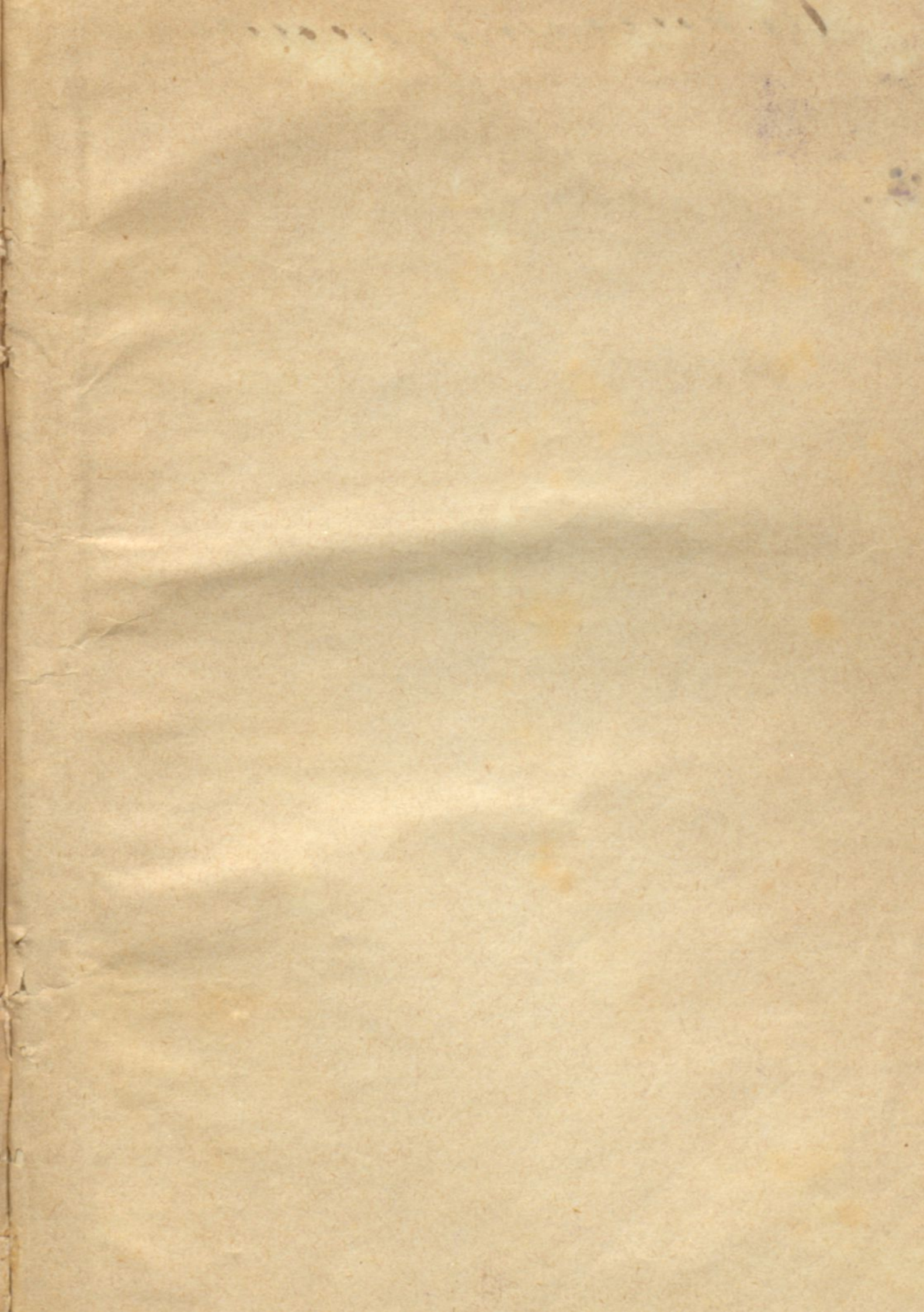
תאריך החזרה	DATE DUE
1998-01-05	
2003-03-25	

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
מחלקת השאלה - טל' : 02-6585004

000203529803

Рякмата пунда

משפט שלום

והוא

אספת מאמרים שונים

מאת

שלום יעקב בן-חיים משה אברמאויץ

אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת
איש את-דעהו אמת ומשפט שלום
שפטו בשעריכם, ואיש את-דעת דעהו
אל-תחשבו בלבבכם.

(זכריה ח' י"ו, י"ז)

יוילנא

דפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תר"כ לפ"ק

МИШНАТЪ ШЛАМЪ,
т. е. Мирный Судъ. Сочинение Учителя Шалома Абрамовича.

В И Л Н О
въ Типографіи Р. М. Ромма.
1860.

הספריה הלאומית

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по
напечатаніи представлено было въ Ценсурный
Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.—
Вильно, 25 Ноября 1859 года.

Ценсоръ, П. Кукольникъ

\$ 31V 3180
3,000

H4
(сн) 13/11
3,000

פֶּתַח־דָּבָר

לא אביתי לעבור על מנהג מחברים מבלי הקדים דבר
מה בראש הספר כמוהם. בי מקובל הדבר הזה עליהם, עד
אשר שמעתי רבים מהם אומרים, והגידו את דבר המשפט:
כי ספר בלי הקדמה — כהקדמה בלי ספר. ולא נאה האחד
באין זולתו. ואני, אשר מנעורי גדלני אבי על ברכי האמונה,
וילמדני להאמין בדברי סופרים ולעשות על פי התורה אשר
יורוני, הנני לעימוע אל המשפט ההוא. ואם אמנם לא פעם
ולא פעמים הראני הנסיון לדעת כי אין אִמון בדבר ההוא אשר
יאמרו, כי הקרה לפני הקדמה ארוכה ורחבה, וספר לא
ראיתי, זולתי אקדמות מלין וקול דבר, ומה נקל לשפוט מזה
במישרים: שיתכן גם כן ספר בלי הקדמה. אבל יבטלו
דברי הנסיון והחוש, ואל יבטלו דברי
חכמים! — אחת דברו: ספר בלתי הקדמה לא יתכן, וכן
יהיה! והנני לעשות על פי הדבר אשר יגידו, להקדים גם אני
פֶּתַח־דָּבָר.

פֶּתַח־דָּבָר יאיר להקוראים את הדרך ללכת בה אל
תוך הספר, נאם פלוני, יגיד לקורא מה פעל המחבר, ומעורר
את לבבו בקרבו לקרא את כל הכתוב בספר בחשק ובנפש
הפצה. אני מאמין באמונה שלמה שכל דבריו אמת וצדק.

ואם אמנם פעמים רבות תעה לבבי בהקדמת הספר, והייתי תועה מדרך כשה אבד, עד אשר נפלה עלי תרדמה ואישן, ושנתי ערבה לי, אבל כה דבר פלוני החכם, ואני מאמין כי את לב הקורא יעיר ויעורר פתח־דבר ! —

פֶּתַח־דָּבָר הוא כסרסור בין המתבר והקורא, אמר פלמוני, ואם כי אני מאמין בדבריו שכנים המה, אבל שנאתי את הסרסור תכלית שנאה, כי על כן שוא ידבר לבו, מגדיל אף מרומם דברי המוכר לפני הקונה, ומפליא אותם במעלות שאין בהם להטות אחריו נפש הקונה בַּחֲלָק שפתיו ואֵל לוֹ או ישחק. ואיך אפוא אעשה בנפשי שקר ואכתוב פֶּתַח־דָּבָר ?

פֶּתַח־דָּבָר הוא כעיר מקלט, יחליטו רבים, אשר ינום שימה המחבר לבקש רחמים על נפשו מלפני העדה כי יצילו אתו מיד המבקרים וקנאים הפוגעים בו. ונסלח לו על כל מַעֲוֹת והסרון אשר ימצא בספרו, כי כתב בשגגה, ויצטרק עוד על דברים רבים, מה ראה על ככה כי חבר את ספרו, וכדומה ואלי מה יקרו דבריהם אלה, כי נכוחים המה למחסה ולמסתור יהיה גם לי פֶּתַח־דָּבָר !

הֵן פְּלָכֶם חזיתם קוראים נחמדים ! כי נכון אנכי להתודות ולהצטרק לפניכם, אמנם שאוני ושתים אשאל מאתכם במרם אדבר : אל תחשדוני באהבת הכבוד, וחטא אהבת כסף לא תשימו בי. הֵן כבוד לשון עבר לעפר ישכון, ולה יקראו : אִי־כְבוֹד, לאמר : גלה כבוד ממנה ומסופריה. וגם האהבים דבריה ללעג ולבוז המה בעיני המון עם ה' ומשכיליו. אלה בוז יבוז להם מאשר מלחמה להם בהשכלה מדור דור. ואלה אומרים אין תועלת ותוחלת לאיש אהב שפת עבריה, ומה בצע בלמדנו אותה ? ובין בני ישראל אהה ! יאמר : חדלו לכם מן פלוני, אשר אהבת לשון עבר בלבו, כי במה נחשב הוא ?

ויש מתהללים וישתבחו, אשר אינם מכירים לדבר ולקרא
יהודית, וזאת תהלתם והשכלתם! — ובצע כסף הלא גם זה
לא לקח את נפשי, הן מי לא ידע, כי שפת עבריה עניה
ובזויה איננה מעשרת את סופריה! מי עני כהמתבר? ואביון
כמושך בשבט סופר? ואם בשתי אלה אל תשימו אשם נפשי,
הנה אז איתם ונקיתי מפשע רב! הן מה ראשית חטאת אם לא
כבוד! ומה תהלת און ומרמה הלא אהבת כסף! — אבל
הכו לי קוראים נחמדים! ואודה עלי פשעי, שאין אנכי קשה
עורף לאמר לפניכם צדיק אנכי, תמים פעלי ולא שגיתי, כי
ככל המתברים אבקש גם אני רחמים על נפשי, ולכן האזינו
קוראים ואדברה, ושמעו נא אמרי פי! —

בקראכם את דברי בספר, ויקרא לפניכם מעות
במקום אחד וסלתם לעוני. חסרון כי יהיה, שגיאה, שמץ
דופי, כי שגיתי וכתבתי ונשאתם לי כגודל חסדכם! כי אין
אדם אשר לא יחטא, ויהיה צדיק בכל דרכיו, וישר בכל
מעשיו ולא ישגה, את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים, כי
נתתי את לבי לדרוש ולבחון את כל דבר ודבר במרם כתבתי
בספר, ושמרתי דרכי מחטוא בלשוני, עד שהגיעה יכלתי,
ולכן אל ימעטו לפניכם תלאותי! הוא פת חֲדָבָרִי, וזאת
הקדמתי, אשר ראיתי לשום בראש ספרי. ולכם שלום!

ברדיטשוב. יום ד' ר"ח איר, תרי"ט.

המתבר.

משפט שלום

המשפט שלום הוא אחד מהמשפטים החשובים ביותר
במחשבה המערבית. הוא נוסח לראשונה על ידי
הפילוסוף הצרפתי ז'אן ז'אק רוסו. המשפט
הוא: "אדם חופשי ושוויון בלידה, אך
הוא נעשה עבד". המשפט הזה
הוא הבסיס לכל המושגים של
חירות, שוויון וזכויות אדם.

בֶּן שִׁמְעוֹן בֶּן-נִמְלִיאֵל אֹמֵר עַל-שְׁלֹשָׁה
דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם עַל הָאֱמֶת וְעַל הַדִּין
וְעַל הַשְּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפָּט
שְׁלוֹם שִׁפְטוֹ בְּשַׁעְרֵיכֶם .

(זבוח פרק ראשון)

קִלְקוּל הַמִּינִים

—בְּקִרְתַּת תְּהִיָּה!

על צִית דִּין לַצֶּקֶר אֶת הַדָּבָר

(וּקְרָא י"ט כ' . רש"י שס)

כַּשֵּׁם שֶׁהָיוּ בּוֹדֵקִין אֶת הַנְּבִיא בְּזִמְנֵי הַמִּקְדָּשׁ , וְלֹא נִתְקַבַּל
לְנְבִיא עַד שֶׁנִּסּוּ אֹתוֹ בְּנִסְיוֹנוֹת רַבּוֹת כַּמִּצּוֹת הַתּוֹרָה וְעַמֵּד בְּקָלָן ,
כִּךְ אֵנוּ בּוֹדֵקִין בְּגוֹלָה , כֹּל חֵכֶם מִחֹבֶר סֵפֶר בְּכָל מִינֵי בְּדִיקוֹת
הַיְדוּעוֹת , לִדְעַת אִם יֵשׁ בְּרוּחוֹ נִכּוֹנָה , וְאִם לִרְצוֹן יֵהִיו אִמְרֵי
פִּיו וְהַגִּיּוֹן לָבוֹ לִפְנֵי הַשֹּׁכֵל הַיָּשָׁר ; לִמְעַן לֹא יִתְעַה בְּסִפְרוֹ אֶת
הַמּוֹן קוֹרְאָיו , וּלְבַלְּתִי יִדְיָה אֹתָם בְּדַבְּרֵיו מִדֶּרֶךְ הַחֲכָמָה
וְהָאֱמוּנָה , כִּי כְּנִבְיָא לִפְנֵים יִקְרָא הַיּוֹם הַמַּחְבֵּר , בְּאִשֶּׁר
תְּכַלִּית אַחַת וְדֶרֶךְ אַחַת לָהֶם , לִהְיוֹת לְעֵינִים לְהַעֲדָה ,
וּלְהַדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יִלְכוּ , לְהַבְדִּיקָה הַזֹּאת יִקְרְאוּ חֲכָמֵי הַזֶּמֶן :
בְּקִרְתַּת .

בְּדַבְּרִים רַבִּים בּוֹדֵקִין אֶת הַמַּחְבֵּר . בְּרַבּוֹת הַהִרְגָּשָׁה .
בְּהַתְּלַהּבּוֹת , בְּהַתְּאֲמִצּוֹת הַדְּמִיוֹן , בְּחִרּוֹד הַשִּׁכּוֹל , בְּהַבְנַת
דָּבָר , בִּיּוֹפֵי וְהַפְּלָאָה , בְּהַגִּיּוֹן , בְּדִקְדּוֹק , בִּידִיעַת הַנֶּפֶשׁ ,
בְּעֲנֻנָּה , בְּהִרְחַקַת הַכְּבוֹד , בְּאַהֲבַת הָאֱמֶת וּמִישְׁרִים , וְכו' . יֵשׁ
מִהֵן מַעֲלוֹת טְבַעִיּוֹת שֶׁאֵינָן תְּלוּיּוֹת בַּלֵּב וּבַחִירָה , וְיֵשׁ מִהֵן
מִדּוֹתִיּוֹת

מדותיות התלויות בלב ובחירה, ומתן דברים הנקנים על ידי
למוד והתמדה; המעלות הטבעיות כיצד? רבות ההרגשה,
התלהבות וכו'; המעלות המדותיות כיצד? ענוה, הרהקת
הכבוד, אהבת האמת וכו', הנקנים על ידי למוד והתמדה,
כיצד? דקדוק, הגיון, וכו'.

אבל לא כל המתברים שוים בבדיקה, כי לא הרי
המליץ כהרי הדורש, ולא הרי הדורש כהרי החוקר, ולא
הרי אלה כהרי הכותב ספרי ראמאן, ולכן אינם דומים הדברים
שחייבים לבדוק בהם המליץ להדברים שחייבים לבדוק בהם
הדורש, ולא הדברים שחייבים וכו' להדברים שחייבים לבדוק
בהם הכותב ספרי ראמאן, הצד השווה שבהן, שכלם חייבים
בדקדוק, בהגיון, ובמדות התלויות בלב.

כשהיה המקדש קיים, היה הולך איש איש אשר יפלא
ממנו דבר למשפט אל המקום הקדוש אשר בחר בו ה',
לדרוש את הכהנים הלויים, ואת השופט אשר היה בימים
ההם, והגידו לו את דבר המשפט, כל מבוכה כל ספק אשר
היה לאיש בעניני התורה והאמונה שאל את חכמי הדור, לברר
לו את האמת, ולהבינהו בטוב טעם ורעת, למען אשר יהיה
לבבו תם ונקי מפשע רב — להאמין כפתי, ולקבל כל דבר
בעינים עצומות, כי באה האזהרה על ידי המחוקק הגדול:
וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים
ממעל ועל הארץ מתחת. כלומר, השתדל לחקור ולדעת
מציאות השם יתברך, גבורתו ויכלתו ביריעה גמורה, ואם כי
מגביהי לשבת בשמים ממעל בכזו הוא משפילי לראות בארץ
מתחת, ואמר דוד מלך ישראל: תורת ה' תמימה וגו' משפטי
ה' אמת צדקו יחדו וגו', כוונתו, כי לא לבד שתורת ה'
אינה מתנגדת אל השכל, כדעת הפתאים, אבל אדרבה היא
השכל האמתי, והיא מחכימת פתי. ובעוה"ז כשחרב בית
המקדש ונתפזרו בני ישראל בין אומות העולם, ואין להם לא

כהן, ולא לוי, ולא נביא, לשאול אותם בדבר ה', אז היו חירות רבות בלי פתרונים, וספקות בלי באור, והמחלקת רבתה בישראל מפני שנוי הדעות. ולכן ראו חכמי הדור כי טוב לכתוב את כל דברי התורה שבע"פ בספר, כפי מה שהסכימו עליהם כלם או רובם, לבלתי תשתכח חו"ש תורה מישראל, ויחזיקו לב עמם בה' להאמין אמונה שלמה בתורתו וברתו גם במקומות שיקשה עליהם ההבנה, ולעשות ככל דברי התורה הזאת בלבב שלם גם במקום שתכבד עליהם העבודה, מפני העלם מעיניהם טעמה וכל דקדוקיה וכוונותיה התלויות בה. וזה הוא באמת סיג לתורה וגדר להאמונה, ובכ"ז עוד עמד טעמם בהם עליהם השלום, וריח שכלם לא נמר מכל וכל, גם בימים ההם בזמן הטלטול והגלות, רוח ה' היתה עליהם וידעו טוב ורע, ויבדילו בין קדש לחול ובין מר למתוק. אבל ברבות הימים, שנות מאות חלפו, ואלפים עברו, ויקם גם איש, אשר לא ידע בין טוב לרע ויאמר לעמו כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, ויתחכם להוסיף ולהרבות על הסיגים והמצות ולעשות צו לצו קו לקו, למען ענותו בחומרותיו, ולמען יקרא שם רבי עליו, ולא אחד בלבד עמד עלינו לבלותנו בגזרותיו, אלא שבכל דור ודור היו עומדים עלינו רבים, וימררו את חיינו בעבודה קשה, ובמצות חדשות מקרוב באו, אשר לא ידעום ולא שערום אבותינו, ועוד רעה גדולה מאלה עשו, כי תפשו את הבחירה שנתן הקב"ה לכל אדם, וינקרו את שתי עיניה, לבלתי תורם עוד הדרך, ואת ה טובה נתנו תחתיה ויאמרו זאת אמונתך ישראל! חייב אתה להאמין בדבר פלוני, חייב אתה לעשות דבר פלוני, חייב אתה לחשוב מחשבה ורעיון פלוני, ואי אתה רשאי לחקור לשאול ולהקשות, כי אם עשה כאשר צויתך, ויהיו האנשים האלה לפה ולמוקש לכל ישראל, וכשלו במ רבים ויהבלו ונואלו, וילמדו גם את בניהם אחריהם להיות פתאים

פתאים מאמינים לכל דבר, לשמור ולעשות כל מנהג חדש, וכל גזרה חדשה שיגזור עליהם יהיה מי שיהיה, וישתדלו לאסור שכלם עודנו באבו בחבלי שוא ותעתועים לבלתי יקום וישאל: מה נשתנה? מה העבודה הזאת לכם? מה המנהגים והמשפטים אשר צוו רבנינו אתכם? ומנהג זה שאנו עושים על שום מה? אבל לא לעולם אולת, ואם חשך לדור דור! העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, יושבי באופל הסכלות אור התבונה נגה עליהם, ובחמלת ה' על עם סגולתו הערה היום רוח קדשו על אנשים רבים ונחה עליהם רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח דעת ויראת ה', לא יגשו אליו בפיהם, ויראתם אתו לא מצות אנשים מלומדה, כי בלבם ובנפשם יכבדו אלהי הכבוד. האנשים התמימים והישרים האלה יוכיחו במישור לבני בריתם ויורו אתהם דעה, יכו שוטה בשבט פיהם, וברוח שפתותיהם ימיתו פתי, והיתה האמונה הטהורה אזור מתניהם, ובקרת אזור חלציהם, וברוח משפט יבערו את התעתועים מן הארץ, בימים האלה יודע בין צדיק לרשע, בין חכם לאויל בין עבד אלהים לאשר לא עבדו, והאלילים כליל יתלוף.

אנשי הדור הזה מתחלקים לשלש כתות, (א) פת המשכילים, (ב) פת המתנגדים, (ג) פת הפוסחים על שתי הסעיפים: המשכילים המה המאחדים האמונה וההשכלה ותהיינה תמים בידם, הם אומרים, כי לא לתהו ברא ה' את האדם בעל שכל, ולא לשוא נטע בתוכו מעלות יקרות וכשרונות מתחלפות, והשכל הישר בשום אופן לא יתנגד לאמונת ה', ואדרבה אם אין חכמה אין יראה ואם אין יראה אין אמונה, ולכן לא למראה עיניהם ישפטו על דבר, ולא למשמע אזניהם יוכיחו, כי אם יבקרו את כל דבר ודבר היטב, ויחקרו וידרשו אחריהם בשכלם בשרם יקבלום, וכל דבר — זולתי חוקי ה' ומצותיו הכתובות בתורה שבכתב

ובעל פה — אשר רחוק משכלם *) צא צא יאמרו לו, פלם ומאזני משפט הבקרת בידם, עליה יפלו כל מעשיהם ומחשבות לבבם, כת המתנגדים מתחלקים עוד לשתי כתות: חסידים, לומדים. אבל אנכי אכללם ביחד, לפי שדעת אחת להם להרחיק את ההשכלה מעל גבול האמונה, ויחשבוה לצרה לה, אשר לא תכולנה שבת יחדיו: הם אומרים, אנו אין לנו אלא להאמין ולעשות כל מנהג המצווה עלינו מפי רבנינו, כל מנהג-כשר, וכל ספר קדוש, וכל מחבר חכם וצדיק תמים, וכל המרבה להתמיר הרי זה משובח, ומה השכל החלש כי נשמענו? והיתה אמונת האנשים האלה חלושה מאד, כי אין לה על מה להשען, ובא אך רוח ספק אחד בלבם ועוקרתה והפך את האמונה על פניה, ומכיון שעובר אך על מנהג קטן, נקל לו לעבור אח"כ גם על מצוה חמורה, ועליהם אמר

*) אל נא יהיו לי דברי אלה לפוקה ולסתירה, כי מתחלה אמרתי והשכל הישר בשום אופן לא יתנגד לאמונת ה' ומלותיו, ועכשיו אומר שלפעמים יקרה שדברי תורה רחוקים מן השכל, על זאת אשיב, שאינו דומה סותר או מתנגד לרחוק, הן אמת כי לא יתנגד השכל לתורת ה' התמימה והישרה, אבל לפעמים רחוק דבר אחד משכלנו, מפני קוצר המשיג ועומק המושג, וכדומה מאחת הסבות. ועלינו לשמוע בזה דברי רז"ל כדאמרינן, כי המה החכמים מעולם אנשי השם, ומפיהם אנו חיים, אבל הדברים המנהגים והמלות, אשר המה ילדי נכרים, לא ילדי תורת ה', אין עלינו להאמין צם רק כל זמן שמסכימים את שכלנו, ולכן עלינו המשפט לבקר לצדוק ולחפש צנר השכל את כל דברי ספריהם צערם נקבל אותם, ודע קורא נעים! כי זה הענין גדול מאד, ואנכי לא נגעתי בו רק בקצו, כי לא היתה עקר כוונתי לדבר ולדרוש בהענין הנכבד הזה, כי רב הוא, ועוד כי דברים כמו אלה המה סתרי תורה, ולא נתנו להכתב, ואנכי הבאתי ממנו רק קצת דברים הדרושים לעיני שאלתי בו.

אמר הנביא: "והיה להם דבר ה' צו לצו, קו לקו זעיר שם, זעיר שם כלומר, לפי שדבר ה' דומה בעיניהם למנהג, אשר הוא אך גדר למצוה, שגם היא סיג למצוה אחרת, ולכן זעיר שם, אם אך יקילו במנהג קטן ויזלזלו בו, זעיר שם, יזלזלו גם במצוות שהמה דבר ה', והנסיון הורה לנו אמיתת הדבר הזה, כי כל המוסיף באמונתו גורע ונופל ברשת הכפירה, הוא מה שאמר שלמה ברוח בינתו "אל-תהי צדיק הרבה וגו' אל-תרשע הרבה" ר"ל, הזהר שלא תטה אל אחד מן הקצוות פן תשומם, אבל "שוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל-תנח את ירך בי ירא אלהים יצא את-כלם*)" הפוסחים על שתי הסעיפים, המה הלצנים והפוחזים שבדור, דרכם לעשות עצמם

(*) מכאן תשובה לאותן האנשים המאנים לשלוח צניהם אל בתי הספר לחנכם משפט בתורה ודרך ארץ, מדאגה מדבר פן יפתה לבנם לסור אחרי כן מתורת ה', וישימו כל מעינם בהלכות דרך ארץ ובחכמות חילוניות, אשר לא כדת משה וישראל, ובאמת כוונתם לטובה, וכלם לשם שמים מתכוונים, פאר וכבוד להם! כי המה מקדישים ומחנכים את תורת ה' הקדושה, ומראים לעיני התבל ישרם ותום לבנם, מה נאמנה רוחם את אל, ובריתו ינצרו תמיד בכל נפשם ובכל מאדם, כי תורה טובה לנו משה היא חיינו ואורך ימינו, ובה נחיה צנוים, אבל לא בכוונה תליא מלתא! כי הנסיון היומי מראה לנו את המעשה הרע אשר ינמח מהכוונה הטובה הזאת - ואנחנו רואים כי אין כוונות ומחשבות אבות יורשים הצנים, הלא האב דאג לבנו עודנו באבו בימי עלומיו ויחוש למלא כרסו תלמוד ומדות חסידות, וימנע אותו מן ההגיון ומשארי חכמות המועילות והדרושות לחיי אדם ולקיום העולם, למען אשר אם יהיה כיונת אלם, קצוץ כנפים לא יגביה עוף תחת שמי החקירה, ומוטב שיהיה סכל ותלמודו בידו, מהיות תלמיד חכם הולך בדרך החקירה פן יקראנו אסון, הלא כה עלת האב ומחשבתו הטובה. אבל, ומה יעשה הבן? בהיותו נער בא בימים, אז מזמות חדשות ומחשבות אחרות תולדנה לו. ומפני רוח ספק מלויה המפעס בקרבו,

עצמם כמשתדלים למצא חן בעיני שתי הכתות המתנגדות,
ומרגלא בפומיהו לומר: טוב אשר תאהו בזה וגו', ובאמת
אין בהם לא מחסידות החסידים ולא מהשקלת המשכילים,
ויהיו קרה מכאן וקרה מכאן. סימן לאנשים כאלה, חנופה,
אהבת הכבוד, התפאר את עצמו, והמה שונאים מאד את
הבקרת פן תעבור עליהם ותחללם, ותשים כבודם לכלמה,
ותודיע לכל כי רק פתאים המה להם, אנשי כזב ומרמה,
הולכים

ינוע לבבו, כנוע עלי היער מפני רוח חזק ושאינו מזויה, וכל רעיונותיו
ירעשו ויתגעשו בחוכו, ואם ישלח ידו לנתק חוט אחד, אשר ארג
אותו עד כה באמונתו, הנה עד מהרה יסע את היתד הארג ואת
המסכת. ופתאם נוע חנוע נפשו כשכור ואין לה מעמד, והנה הוא
פוסח על שתי הקצוות! מדלג מחסידות לכפירה (מטהיומוס) ויאל
לתרבות רעה! ומי יכזבי וישים לאל מלתי, הנה הוא יכזב בהנסיון
ויטעון נגד החוש, הן האנשים האומללים האלה רבים הם אתנו בזמן
הזה, לבשתנו ולבושת ערות עמנו, ולא עוד אלא שהם מן המשפחות
המיוחסות בישראל, רבים המה בני התמימים והישרים שנתגדלו בנעוריהם
בזית אביהם על הפרישות ולגיעות ורצו תמיד בשער התלמוד ובספרי
מוסר המפחדים ומיראים בדין קשה ובענוים קשים לכל אשר יעבור גם
על מנהג קל, ועתה אבוי! הנם תועים כשה אבד בנתיבות תהו וללמות
בן חסיד פלוני בסל למודו ופירש לדרכ ארץ, ובן לדיק פלוני שב
מלדקתו ונתפקר, ובן איש ישר פלוני, אשר לידתו וחוכו היו בקדושה,
ויהי לדיק באמונתו יחיה, הנה הוא בשרירות לבו ילך, והוא עיף ויגע
מספקות רבות, ולא ירא אלהים, ומעשה אבותיו אין בידו, והוא מדוכא
מדעות שוא, מחולל מרעיונות זרים, ננוע ומעונה ויקון בחיים!!
כאלה וכאלה תחזינה עינינו יום יום שנאחזים כדגים במאודה ואין להם
מושיע! — ואיה אפוא א"כ חסדי אבות? — אך מעטים מהם יצליח
להנצל כצבי מיד, למנא דרך הממוצע, ההולך ב"ית-אל, ואל מבצר
החכמה, אשר תגן עליהם, גנון והציל מדעה נשחתה, פסוח והמליט
מכוחת לבס ושלוס נפשם, ומי יאשם בכל אלה? מי נתן לחרס יעקב,

הולכים בשרירות לבם, עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינתם, והכת הזאת מתחלקת גם כן לשתיים, יש פוסחים לסירוגין ובימים רחוקים, חדש הוא ליץ ומתחכם, וחדש הוא בעל תשובה, וישוב לכסלה לאחוז בכל ההבלים, וכל מנהג שמחזיק בו ליץ הרבה מדקדק בו מחסיד גמור. ויש פוסחים לרגעים, רגע הוא מתלוצץ וקוצץ בנטיעות, ורגע הוא מתורה חטאתו בלבו, רגע הוא מתחכם ורגע הוא מתחסד, ובאו שתי אלה לו רגע ביום אחד, אבל אני אכללם יחד לפי שסוף סוף אוילים ופוחזים המה, ואין ברוחם נכונה, המדרגה הראשונה והיותר קרובה למקום ב'ה היא מדרגת המשכילים, כי אלה אמונתם שלמה ותמימה, לפי שקבלו אותה עליהם, מפאת שכלם ובהסכמת חכמתם, ועשו שלום בינותם; המדרגה השנייה היא מדרגת המתנגדים, הן המה אם כי דרך שלום לא ידעו, להשלים

ובני ישראל ואטהיסטון? הלא אבותם! — אבותם אשר מנעו מאתם את הטוב, את החכמה וההשכלה, ובחורים בחורים החבאו, על כן דרך שלום לא ידעו, וגער לא יזכה את ארחו, להיות לבו תמים באמונה, ולדעת ולתור ובקש חכמה ומדע. וכאשר אך יריח מרחוק את ריח פרי עץ הדעת, אשר השכין אביו סביבו מקדש את הכרובים, ואז להט החרב המתהפכת ושבעי אש וצרור — הנה מות תמות מנוחת נפשו לעולם. — והעץ הזה, אשר עץ חיים היא למחזיקים בו ציושר לבב, הנה הוא נעשה לו סם המות! — אהה! נקיה לאור והנה חשך לנגהות באפלות נהלך! לו חכמו צבי עמי ישכילו זאת, ויצינו לאחריתם, איכה לפתח החסידות אטהיומים רובץ, כי עתה ישובו מכוונתם הטובה, ויחשבו מחשבות אחרות על צניהם, לאחד בלבותם התורה והחכמה צימי השחרות והילדות. ולנחותם הדרך הממוצע, אז גם כי יגדלו ילכו לבטח דרכם ולא יכשלו. כי ישרה היא, ודרך הקדש יקרא לה. עוד יש לי אלץ לדבר בענין זה, ויבאו במקומם במכתבי ע"ד החנוך, אשר יש עם לבני להוסיף לאור צימים הבאים, אם יהיה ה' עמדי ויכונן מעשה ידי.

להשלים בין החכמה והדת, ואמונתם אך מצות אנשים מלומדה, בכ"ז את ה' המה יראים ומצוותיו ומשפטיו המה עושים בתוך שאר מנהגיהם, ומדרגה השלישית והפחותה, אשר אין עוד פחותה ממנה, היא מדרגת הפוסחים. —

על ידי הבקרת נצליה להכיר בשלש המדרגות הללו, היא מגדת לכל קורא בספר אל איזה מהכתות יפנה מחברו, כי רוח המחבר בספרו, מלבד שתורה לנו איכות נפש המחבר ותכונותיו, עוד תורה הבקרת אותנו דעה לדעת כשרונותיו, ועד כמה יד תבונתו של המחבר מגעת, היא תלמדנו באיזה דברים נבחר ונקרבם לנו, ובאיזה נמאס ונרחיקם מאותנו. היא תגלה לנו באיזה מקום דברי המחבר נמלצו כנים ישרים ונחמדים, ובאיזה מקום הבל המה ואשר המחבר ישלה פיו ברעה, ולשונו תצמיד מרמה. ועוד כמה מעלות טובות להבקרת עלינו, ולכן עלינו לשבח לה, ולתת גדולה למבקר נאמן, וכל משכיל יודה לו ויפאר את שמו, כי מה המשכיל מבקש? הלא אך את האמת, לא להגיס דעתו בתלמודו ולומר קבלו דעתי, ולזאת הוא מחזיק טובה להבקרת המתקנת את שגיאותיו, ומסיעת אתו להשיג האמת. לא כן הפוסחים, כי אם יהמו ככלבים, ויחרצו לשוניהם על הבקרת כי תבא לבקר את דבריהם אשר בספר יכתבו, כי לבם רחק מאמת, וכל ישעם וכל חפצם אך כסף שכר פעולתם וכבוד, מלהיד לגנב הנמצא במחתרת, וכועס ומתלונן על בעל הבית המתקומם נגדו, ולא יתן המשחית לבא אל הבית!

אין דברי שפתים נכנסים בלב השומע, עד שיביא המדבר משל ודמיון, ובזה יבחנו דבריו ויתבררו היטב, ולכן יש רשות לכל אדם, לאמר לאיש המגיד ומלמד דעת, צא והביא ראיה ומשל לדברך, והיה בראותי איך אתה מתנהג בדבר המשל ההוא ואתנהג גם אני, כדברים האלה יאמר גם אלי: אתה אשר הודעת חוקי הבקרת ותלמד דעת להבדיל בין

קדש לחול בין אמת לשקר, ובין מדרגה למדרגה, עתה אתה חלוץ תעבור בראשונה להראות לעיני כל את כחך במלאכה הזאת, ואיך תבקר, ותתנהג עם המחבר בדין, ואחריך יאחזו כל איש דרכו, כמשפט הבקרת אשר תורנו*) חי אני! כי בצדק יאמר האומר, ועלי לשמוע בקולו, לעשות ככל אשר הוא ידרוש מדי.

ראו הביא לנו איש עברי הר"ר אליעזר צבי צווייפיל ספר שחבר בשנה העברה בשנת תרי"ח, דפוס ווילנא, אשר בשם «מינים ועוגב» יכונה, והם הערות במקראי קדש, בנוסח התפלות ובדברי רז"ל, מעט מחקר ובקרת, מעט דרוש ושיחות חולין, מעט מליצה ושיר, מעט מזמור ונצוח.

הנה למען לבדוק את המחבר הזה, ולשום על ספרו עין בקרת, צריך כל משכיל וחובה מוטלת עליו, לבדקו בכל דברי הבדיקה שזכרנו, מפאת צורת הספר הכולל בתוכו ענינים שונים זה מזה, כמו, המליצה, השיר, המחקר, והדרוש, וכו'; ומה יפלא כל משכיל, בראתו כתוב בשער הספר מעט מחקר ובקרת, ובהפכו העלה, והנה ראה, איך ישנה המחבר את טעמו, ויתמרמר להבקרת בכלל, וידבר עליה עתק בשירו «אל המבקרים»

«הַיְשִׁיבִי צוּר חֲרִיבֶךָ בְּקֶרֶת זַעֲמָה»

«מִלְּלִי חֲצִיךָ הִיצִי נָקֶם וְרָעַל.»

«הֲרַפִּי מִזַּעַף קֶצֶף רַבַּת תִּהְיֶה.»

«יִשְׁגִּיאוּת בְּיָדִי לֹא מֶרֶד וּמָעַל.»

הן המחבר אמר בעצמו בשער ספרו, כשם שהוא נאה דורש

(*) מכיר אנכי את ערכי השפל; כי תלמיד זעיר אני, אענה לפי תומי אכתוב מה שיאמרו אלי אנשים, אלה צתוס לזב, ואלה צשחוק וע"ד הסתול, כנידע.

דורש ונאה מזמר, וכשם שהוא מליץ וחוקר, ובקי ויודע להעיר במקראי קדש וכו' וכו', כן הוא גם מבקר, ולא חסר לו בעולמו שום דבר, ובכן הוא צופה ומביט בעין בקרת על ספרים אחרים. ופתאם קול ענות תלונה ישמע, והמחבר יתקצף ויקלל בהבקרת, אם לא לרצון יהיו דבריו לפניה, ויקראה זעמה אם תמצא ערות דבר, ושמץ דופי במחברתו הלא יאמר:

«שְׁגִיאוֹת בְּיָדִי לֹא מָרַד וְמַעַל»

ומה אפוא הדברים האלה אשר יצטרק בהם המחבר? ובמה יזכה את ארתו ויטהר את עצמו? הלא מה הבקרת מבקשת להסיר השגיאות, ולתקן המעוות, ומה לה לדעת אם בשגגה ואם בזדון נהיה המעות מלפני המחבר! וכי בקרת נביאה היא? וכי החסרונות הנעשים בשגגה ובהעלם הדעת לאו להמנות ולתיקון נתנו? ועוד אמו בשופטני עסקינן, כך הוה ליה למימר:

הַיְשִׁיבִי צוּר חֲרִבֶּךָ בְּקֶרֶת;

וּבְאַפֶּךָ גָּא אֶל תּוֹכִיחֵנִי.

אִם תִּמְצָאִי בְּסִפְּדֵי שְׁגִיאוֹת.

כִּי אָדָם אָנֹכִי וְלֹא אֵל.

ובאמת שגיאות מי יבין? אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, מי יאמר תם אנכי ונקיתי מפשע? ומי איפה יתפאר: כל מעשי באמונה ישר ותמים פעלי, שחת לא לי? ומה טובים היו אחרי כן הדברים אשר יכתוב המחבר בעצמו:

«בָּאֵם יִסְרִינִי רַכּוֹת הַזִּכִּיחִי.»

«בְּמַעֲצוֹת לְמִדְּוֵי שָׁעַם וְדַעַת.»

ובעין תפלה זו אנו מתפללים להקב"ה תמיד לאמר: אל
 תבא במשפט עמנו לשפטנו על כל נעלם, זכור כי עפר אנחנו,
 הן בעוון חוללנו ובהטא יחמתנו אמנו, אבל יהי רצון שתשים
 בלבנו אהבתך, וה' אלהים יעזר לנו לעשות טוב וישר.
 נראין הדברים שנבזה בעיני המחבר הבקרת, ולכן יהגה עליה
 ריק בחרון אפו, ואך לשוא כוון להסתיר כעסו ולהבריל בין
 בקרת הצופה לבקרת צנועה, לא לעזר ולא להועיל.
 אולם ירשיעו פיו ולא אני, שפתיו יענו בו, כי אמר
 בהקדמתו צד 19 וז"ל: והנני מחויב ומוכרח להמתין לכל אחד
 מהם — ר"ל מהמבקרים — עד שתתחולל דעתו עליו בעלמות
 שיוכל להודות או לחלק. עלי בלי שום פניה כ"א לשם האמת,
 וכל זמן שאוכל לחשדם אחשוד וכו' שחן מחברת על מחברה
 וכו' והמגנה אותה עתיד לתן את הדין, והמשיבה אותה ינחה
 ברכות על ראשו. אמן עכ"ל. הפעם נראה בעליל כי לפתות
 אותנו בא המחבר, לשבח את ספרו, וכל הבא לספר
 בגנותו — יהיה מי שיהיה, מבקר נאמן או מבקר רע — עתיד
 לתן את הדין, וגם יהיה משתיק אתו, ויאמר לו: צא והביא
 ראיה, שהגיעו לך שנות בינה, ואפילו אז אחשוד אותך,
 ודברך לא יהיו נשמעים באזני! וכי מה שייכות יש בין דברי
 אמת וצדק לשנות בינה? הכי נעלם מאיש חכם ובקי כהמחבר
 דברי אליהו בן ברכאל הבוזי? «אמרתי ימים ידברו, ורוב
 שנים וגו', אכן רוח היא באנוש וגו' לא רבים יחכמו וזקנים
 יבינו משפט». ומבלעדי זאת מי לא יראה כי שחת המחבר
 וחטא נגד ההגיון בשירו הנ"ל, ואין בו טעם מליצתו, ולא
 תואר ולא מראה שיר לו ונחמדהו. וענתה השירה הזאת על
 המחבר, כי מאס הוא בהבקרת, וימנע את עצמו מן
 ההגיון, וגם אין בו מעלות מליץ מלידה ומבטן. אבל לא על
 פי עד אחד יקום דבר! יאמר עוד הפעם אלי, ועוד עליך
 להביא ראיה לחזק דברך, כן אעשה כדברי האומר, למען
 יאמנו

יאמנו דברי , וידעו הכל כי בלי שום פניה דברתי עד כה , כי לא אחפון בחשחת מתבר חלילה , כי אם בשובו מדרכו , לתקן את אשר עֲוֹת .

נקרא נא להשיר הראשון «גדולים הקרי לב» ונשאל את פיו מה יענה הוא , אבוי ! גם הוא פה אחד את השיר הקודם שהבאתי , לדבר רע על המתבר , הלא שמה בפנותי אל גדולים הקרי לב , ואל כל חכמי הדור למודי רנה וקינה (!!!) קרא ואמר :

«בִּי כָּל גִּזְעֵם הָעֶרְהָ בְּהֶמָּה לְבָבִי»

חרא לא מדרך הענוה להתפאר א"ע ולומר : חֲפִי ממתקים וכלי סחמדים , דבש וחלב תחת לשוני , וזה דרך התגרנים להלל סתורתם , הרוכל ישבח את בשמיו , מוכר יין את יינו , הטבח את שורו וכדומה , והחכם מכל אדם אמר : «יהללך זר ולא פִּיךָ» ועוד מה טעם יש בנועם הזה אל בקשתו שיבקש מגדולים הקרי לב ? הלא שאלתו ובקשתו כן היא , כי בל ימהרו לגזור משפטם עליו , עד אם יכלו לקרא את כל הכתוב בספרו מהחל ועד כלה , וא"כ היה לו לתת טעם לדבריו ולומר עד"ז : כי אין הדינים פוסקין את הדין , עד שישמעו בראשונה כל טענות הבעלי דינים ועוד הא למה לי קרא וראיה , שאין ממהרים לגזור אומר אלא אחרי קריאת כל ענין וענין עד תומו ? ולמה טרח עצמו בכרי והביא דברי החכם ישיר מקאנדיע בהערתו וז"ל «כל ספר טוב תקראהו מהקדמתו עד שולו , ותעמוד על תלו וכו'» ? אין זאת שכוונת המתבר להגיד בזה כי ספרו הוא שְׁפָלוּ טוב , או לפחות יתראה לפנינו כי הוא בקי וזוכר הכל , עוד גם זאת נשגבה ממני ולא אוכל דעת למה יצוני המתבר לקרא את כל ספרו בטרם אגזור עליו אומר והלא ספרו כולל בתוכו ענינים שונים זה מזה , כי על כן קרא שמו «מִיָּנִים» לאמר : שיש בו מעט מכל מיני חכמות.

וידיעות שונות, ומאמרים שונים משות, מתלמוד, ומשערי
ציון, וספרי הכמה, וכדומה עוד כארבה לרוב; עתה אבא
ואסיים בטוב, בתהלה ותפארת, אשר יוסיף המחבר להלל
א"ע בשיר זה:

«לְסִפְרֵי מִי יִלְעַג? אֶךְ הָאֵוִיל.
יְיָ שֶׁ כָּל מַלְיוֹ יָבוֹז הַכֶּסֶּיל.»

המחבר מצא חן בעיניו מאד מאד, הוא המחבר, הוא
הקורא, והוא ישפוט בצדק כי תמים פעלו, סופר מובהק
הוא, ולשכל מליו לא יבוז זולתו הכסיל, וסמן לאיש שאיננו
מבין דבריו, הנאמרים בהשכל ודעת, שהוא כסיל ובער,
ולכן הנני קורא: מחבר! אם חכם לבך ישמח לבי
גם אני. —

אִיכָּה מְלִיץ יוֹשֵׁר? למה אתה משתאה, תחריש מהגיד
על המחבר ישרו ונסגת אחור? הנה נא ידעתי כי רוח אתרת
עמך, ושנית את טעמך, בשמעך את דברי העדות השיר
הזה, אשר מלבד שעדותו שוה אל עדות השיר הקודם,
עוד הוא מגיד לנו, כי התפאר א"ע אחת ממדותיו של
המחבר! —

חוק הוא ולא יעבור, שאומרים לכל איש אשר בו חטא
הצטדק! והסיר מעליך החטא הזה, אשר העידו בך. אם
אך יכל תוכל, ולכן גם אנחנו בטרם נחריץ משפט כתוב על
המחבר נשמע בראשונה התנצלותו, ובמה יצטדק לפנינו,
הלא כה דבריו צד 2 «מובטחני שאל יאשימוני אם ימצאו בי
איזה שגיאה וחטא כנגד דרכי הלשון (מדוע לא גם כנגד דרכי
ההגיון וכנגד הענוה?) כי היגיעה להעלות בכל שורה בכוון
ובצמצום מספר השנה וכו' הביאתני לדחוקים אלה» אבל מי
ישמע לדברי התנצלות ומדוחים כאלה, אשר אין להם שחר!

כי מה בצע לנו בגמטריות ובלפקים, אשר למענם נשא עון
 ופשע, אשר הטא כנגד דרכי הלשון? הן כל השומע יצחק
 לו לאמר: יציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא! ועוד הלפ"ק גופו
 עברה, ואנן ניקום ונכפר עברה בעברה? ואנכי נכנסתי
 פעם אחת לחורבה — אל שיר מחבר אחד — ושמעתי שפת
 עבריה שמנהמת כיונה ואומרת: «אוי לי! הזילני הממני, כי
 נשא את רדידי מעלי, ואת כל תמזיקי הראויות לתת לי,
 וצנוף יצנפני בלפ"ק, והיה תחת בושם מק, ותחת יופי ועדי
 עדים מחגרת שק, המחבר ההוא קלני מראשי ומזרעי קלני,
 ואניע בראשי אוי לי מלפ"ק, ואנקמה באויבי ואכריתו ביד
 ימיני» אמנם עוד שחוק גדול יותר מזה יעשה לנו המחבר
 בהקדמתו צד 14, וז"ל: בשירי אם לא ימצאו מדה ומשקל,
 יתד ותנועה, גם לא השגחה והקפד על מקומות פסוק הטעמים
 מלעיל או מלרע, וכדומה מדברים שהשיר נפסל בהם, אל
 יחייבוני בדין קשה וחמור, העברה, שדקדקתי לצמצם
 מחשבתי במורה מרובה עד מקום שהגיעה יכלתי ולא עלתה
 בירי. ואם אנשים של דעת וצורה הם, צריכים וחו"ב
 מו"ט ל עליהם להחזיק לי מובה גם בשביל השואת
 החכמים בלבד, שלפעמים דחקתני השעה כ"כ, עד שנתיאשתי
 גם מזה עכ"ל «פי מי לא ימלא שחוק למשמע אזניו דברי
 התנצלות כאלה? הלא לאיש משורר כמהו ישיבו: הפבד ועב
 בחדר משכבך ואל תתחרה במשוררים! הבא נבא אליך
 להתפלל ולהתחנן לך לאמר: הראנו כחך במליצה, והשמיענו
 את קול שירך הערב? או החסר משוררים אנחנו, כי בא כל
 העם לאנס אותך בעל כרחך, כי תרים קולך בשיר ותשיר
 להם משיר ציון? ועוד הלא בהצטרקת בהקדמתך, על אשר
 סרת מדרך המחברים לכתוב בשפה בלולה, אמרת שם
 ד 16 וז"ל? וכי לא קצה עדיין נפשם ביפיפותה של מהרת
 לשון עברית הדורה וקשזטה? איב לדברך קצה נפש העם

ביופי המליצה ובצחות הלשון, והיו לה לזרא, ומדוע זה
 תוסיף הָבִיא מנחת שוא, ומליצה תועבה להם? ואני בער
 ולא אדע איך יתכן שתקוץ הנפש יופי? והלא יופי — אם כי
 יסודו בהררי ההסכמה*) לא ימאס לעולם כִּי שיש לו תִּנְאִי
 וסגולות היופי, ונמשל היופי בזה כאמת נדמה, כשם שאמת
 לא תשתנה להיות כזב, אם הוא אך אמת, כן הדבר ביופי,
 ר"ל, שלא ישוב להיות דופי, אחרי ההסכמה המפורסמת
 ומוחלטת שהוא יופי; ואנחנו מרגישים דִּמּ בפיפותה של שווי
 הבנין (זיממעטריע) ובערך השווי (הארמאניע) תמיד בכל עת
 ובכל שעה, והבונה בית לא יעזוב שווי הסדר, ויבנה בלי
 סדרים, כי יהיה כמתעתע וצחוק לכל עובר לאמר: איש
 משוגע הוא, אויל וחסר טעם, והראיה שהביא המחבר שם
 מעניני הדיוורים והמלבושים הוא הבל ורעיון רוח. ואין אלה
 דומים כלל ליפיפותה של מזהרת לֵעַ כאשר יבין כל משכיל,
 ובאמת לו ידע המחבר, כי לא יוכל השיר, לְבַכֵּר את החרוז
 בן שפת נכריה, על פני הַפֶּךָ הַבַּת המליצה, הבכירה,
 כי את המדה יִפִּיר, לתת לה פי עינים יופי בכל אשר ימצא
 לו, כי היא ראשית אנו, לה משפט הבכורה, לו ישכיל
 המחבר ידע זאת, כי לא החרוז עיקר אלא שווי המדה,
 ויתבונן לדרכי המליצה, כי עתה לא שם בה תהלה, וְלֹא הִיא
 קֵץ ביפיפותה. אפס להציל כבודי לבלתי אהיה איש בלי
 דעת וצורה, הרי אני מוכן ומזומן לקיים מצות המחבר שצונו
 להחזיק לו טובה גם בשביל השואת החרוזים, והנני אומר
 לו: יישר כחך! מלהיד לתנוק, שמקלקל ומשבר כלי בית
 ובוכה עוד בקול גדול, כי תקחנו אמו בזרעתיה ונשקה לו
 ותחזיק לו טובה, שהשאיר חריט לחתות אש מיקד, ולחשוף
 מים מגבא!

המה

*) הוא לסגרת המחבר, כמו שיבואר להלן.

הטח אזניך קורא יקר ושמע, ואקרא לך את מכתב
המחבר אשר כתב למעלת קדושת שמו אמת וז"ל «מאז
החזקת בימיני ותאמר לי, לי אתה, מאז סלול לפני דרך
החיים ועל שרשי הליכותי התחקקת וכו' נמשכתי אחריו
בעבותות אהבה ואשיכת חמודות הימים פלנה וכו' עכ"ל» נפלאות
ראינו הפעם, כי ברא ה' חדשה בארץ, אמת תסובב ספק!
האמת אשר היא נקבה כשרה על פי עדות השפה העבריה,
תסובב לבקש את האיש? הלא דרכו של איש
להזור על האמת, ואין דרכה של אמת להזור על איש! ואולי
לסבה זאת הפך המחבר אמת לזכר, סוף סוף לא הרויח בזה
כלום, ואמת אשר החזיק בו, הוא אמת הפוך ושוא, וכמהו
כספק אחת היא בעיני. פוק חזי מאי עמא דבר, וכבר נהגו
לומר: את האמת אנחנו מבקשים! ועוד מי האיש שיתפאר
לעיני כל, כי תמים פעלו צדיק וישר הוא, וכל מעשיו
ותנועותיו באמת, כל חמודות התבל ומשכיות החמדה כאין
ואפס המה בעיניו? ואדרבה מדרך איש משכיל ואהב את
האמת להקטין א"ע, כי באמת מה אנחנו? הלא אנשי השם
כלא היו, וחכמים כבלי מדע, כי רוב מעשיהם תהו וימי
חייהם הבל! ולא רק פה נשמע גאון המחבר, כי הוא,
מחזיק טובה לעצמו אשר און וחקר ולמד הרבה, אבל כזאת
וכזאת נשמע עוד פעמים רבות בספרו, במקום אחד נפגשה
את גאוונו ערום, ובמקום אחר הוא מתחפש בשטלת הענוה
למען כחש, והחדוד (וויטץ) קסם על שפתיו להטות אחריו
לבות ראיו, במקום הזה בא המחבר לטול את השם בעצמו,
וכתב «פרקי דרבי אליעזר הקטן» וזה הקטן גדול יהיה, לפי
שהוא קטן מרבי אליעזר הגדול, וחכמינו ז"ל הזהירו על זה
בדרשתם, פסיקתא רבתי, אל תצא לרב טהר, לרב כתיב.
וגם המאמרים שהביא בריש פרקי דרבי אליעזר הקטן יורו כי
גדול הוא. והמה «אל תאמר אלו היה ר' זעירא קיים הייתי
לומד

לומר הגדה לפניו, אין לך אלא חכם שבדורך» «דברי חכמים וחידותם, אפילו שיחת חולין שלהם שקולה כנגד כל התורה כלה» רק פה-ערום יערום להעטיף את שני המאמרים האלה במלית שעטנו, בקיאות וחדוד יחד, ככתוב בהערתו שם. ודברים רבים לא כנים מצאתי בפרקיו של המחבר, ובדרך כלל-אומר, כי יש שם דברים של מה בכך, ודברים ידועים וגלויים, ודברים שהיו ראויים שלא יכתבו, כמו כל הפרק י"א, ופרק י"ב, ופרק י"ז, ופרק כ"ב. והנני ראה פה ההכרח לדבר דברים אחרים, למען תוכל לשפוט אחרי כן, הישרו דברי המחבר בפרק כ"ב אם לא. ואתה קורא חביב! הקשיבה וסלחה אם אסור מעקר הענין, להשתקע מעט בדברים, אשר למותר יחשבו בעיניך. כי אם עונות כאלה תשמור, קורא! מי יעמוד? — כבר החליטו החוקרים חכמי לב והנפש, כי יש לנפש האדם שתי מיני ידיעות: (א) ידיעה פנימית ועצמית (וביפקטיוס-מידעפכרייהע) אשר סבתה גם סבה פנימית, ר"ל, גם זולת רשמי המוחשים הנמצאים בפועל תתעורר מעצמה לחשוב ולדמות, אבל באופן זה בלתי שומרת סדר ההגיוני ומשפטי ההקש, כי תדלג ממושג לזולתו בסקירה אחת, ועולם חדש מלפניה יבנה כהרף עין, וישימו את הדמיון למלך על הידיעה הזאת. אמנם יש עוד ידיעה אחרת שנית, והיא, ב') ידיעה חוצית (וביפקטיוס-מידעפכטריינדונג) ר"ל, אשר סבת הידיעה הזאת נמצאת חוצה לה, והמה כל הדברים המוחשים הנמצאים בתבל ארצה, כי המה יעשו בה רושם, ועל פיהם תחשוב ותלד ידיעה חדשה על פי משפטי ההגיון ודרכי ההקש; ומושגים כאלה נקנים לאדם מפאת שכלו והפינה אשר שם הבורא יתב' בלבו. אפס הידיעה הראשונה תתיצב לשמן תמיד להידיעה השנית על דרך העיון, מפני שטבע הנפש למשוך אחרי הדמיון תמיד כי שמה היא חפשית לחשוב כל מה שתרצה, לבנות ולהרס, למעת ולעקר

כפי הפצה, ואין מי יאמר לה מה תעשי, וזו תענוג שלה והנאתה, כי היא אינה מתאמצת להבדיל בין אמת ושקר אבל רק טוב ורע הנאה ומגונה. ולכן תמצא נחת בספורי עגבים ומשלים וכדומה, ובכל דבר שיש בו עונג נפש, אם שבעצמם אינם אמת, תשמה בשמחת איש, אשר יתן המחבר שמחה בלבו, ואם באמת האיש ההוא לא היה ולא נברא, ותתעצב ברעתו. אולם לא כן בידיעה השנית, כי שמה לאט לאט תלך הנפש לרגל התבונה, הפוסעת פסיעה קטנה בשובת ונחת, ובמטה ההגיון אשר בידה תעשה את האותות והמופתים, ותחקור בהתבוננות גדולה על כל אשר לפניו, להבדיל בין אמת לשקר, ולכן תנסה הנפש לרגעים לפרוק עולה מעל צוארה, ולשוב אל בית תענוגיה. סוף דבר, התבונה לא תשגיה, כ"א לבקש את האמת, ומושגיה חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים בכל זמן תמיד, ואין לפניו בעצמה לא תענוג ולא צער; אמנם הנאה ומגונה, טוב ורע, יבאו בנחלת כח ההסכמה לבד, והוא בידיעת הא', ומושגיו ישתנו ויחלפו מעת לעת, לרוח המקום והזמן, מעתה צא ולמד מה בקש המחבר לעשות במחלקותיו, הלא כה דבריו "הקריאה בספרים הצונים מתחלקת לשתיים, האחת למודי החכמות והמדעים שהשכל ל"בד מתענג בהם (שרי) ליה מרא להמחבר! הן השכל הוא אך המעורר וסבת העונג ושמחת הלב, וא"כ גם המודד, והתוכן, והמחשב תקופות וגמטריאות ישמה ל"בו גם הוא, במצאו, אחרי יגיעה רבה וחקירה עצומה, את החשבון המדויק הישב ועולה יפה (!!) כמו החשבון המדידה התכונה או החוקים הנמוסיים, והשניה הקריאה בספורי אהבים ומליצות עגבים וכו' שהלב שמה בקריאתם מצד נעימות הענין ויופי הדבור וכו' לא כן קריאת התורה (ר"ל למור התורה) ועשית המצוות, שהשכל והלב מחויבים להשתתף ולהשתמש באחד בהפעליותם, כי התפעלות

דמיונות אין בה ממש» עכ"ל. ראשונה אומר כי לו התבונן המחבר הישב על התורה ועל החוקים הנמוסיים (יסודותם בחוקי השבע) כי עתה לא עשה הבדל ביניהם רק בזאת, שהתורה קדושה ויש לה יתר שאת ויתר עז, בחשיבות ובקדושה (סמיקטימן) אבל שניהם מסורים אל השכל ואל הלב, ומאי שנא? וכשם שרחמנא לבא בעי כך החוקים הנמוסיים, ומי שמלא חובתו בשתי אלה, בלי רצון טוב, ובלי התעוררות פנימית ורגשות נפשו הוא בור, ועושה מעשה צפור פאפיגאיי, וכל משכיל ונבון דבר יבדיל בין חוקים נמוסיים, ובין החוקים האלה הכתובים בספר תורת ה', רק בחשיבות וקדושה לבד. ועוד שנית דברי המחבר על התורה בלתי צודקים רק על מצות השכל, אשר שמענום מחוקים הנמוסיים; ומה יעשה במצות השמע, אשר לא השכל ולא הלב מבין ומרגיש בחכמתם ובטוב מעמם? ועוד פליאה דעת ממני, ולא אבין את השעם, שנתן המחבר לדבריו, והוא, «כי התפעלות דמיונות אין בה ממש» ר"ל, דאי תימא שרק הלב שמה בקריאת התורה ועשית המצות, הא התפעלות דמיונות אין בה ממש! מי פתי ויחשוב כי למוד התורה ועשית המצות שהוא חכמה ומלאכה כחכמת החשבון וכו' יהיו רק בהתפעלות הדמיונות לבדה? ובמאי גרע כחה מכל החוקים הנמוסיים?? מי לא יראה כי תעה המחבר מן דרך חקירתו, והוא נבוכ בשימון תהו, ובפלגות המתבר גדולים הקרי לב! ולדעתי היה לו להמתבר להבדיל בין התורה ושאר חכמות — אם רצה להפליג במעלת התורה — רק על דרך זה, והוא, שכל החכמות והלמודים, יוכל איש לעשות בשכלו, גם לא לשם החכמה ההיא בעצמה. ר"ל, בעשות אדם מלאכת מחשבת, כמו מורה השעות, אין כוונתו העקרית במלאכתו למען מורה השעות כי יהיה נמצא בפועל, אבל לשתי סבות אחרות, האחת, למען נסות כחו במלאכה זו, והשנית בשביל לקבל שכר, לא כן בלמוד

בלמוד וחכמת התורה כי בכוונה תליא מלתא, וצריך שיהיה
למודו לשמה, לא על מנת לקבל פרס, וכדברי רז"ל, או
גם היה יכל לאמר באופן זה, כי יש חכמות ומלאכות,
הנעשות לפעמים בלי שום כוונה כלל, רק בכח ההרגל,
וכיון דדש דש, ורחמנא לבא וכוונה בעי, ואם קרא בתורה
ולא כוון לא יצא ידי חובתו. לא יכלתי עוד להרחיב דברי,
מיראתי פן היות אהיה עליך למשא קורא חביב! גם לך לבב
כמוני, בין בדברי אלה ודרוש מעל ספר המחבר, ותראה
אם לא יאמר כדברגם אשר אין להם שחר. והיותר זה
ומתמיה, הוא הסתם משנה דסתם לן המחבר בפרק י"ב
צד 40 וז"ל «שגם היופי בכלל ועצם האסטהעטיק, יסודם
בהררי ההסכמה לבד, ואין להם על מה שיסמוכו, כי ילודי
הדמיון הם, וכו'» הלא האסטהעטיק בכלל ועצם יסודו בהררי
השלמות (פֶּמֶלֶקְמוֹטְפֶּהִיט) ואך השכל לבד ישיג את
השלמות, איש איש לפי ערכו, עד הבורא יתב' מקור החכמה
והבינה, המשיג שלמותו, ושלמות כל בריותיו, שעשה
בטובו, ובמדת הרחמים, (עיין דיע בריעפֶּפֶּ מיבפר פֶּמֶפֶּינדֶוֹקֶגֶטֶן
להרב החכם הכולל רבי משה מענדעלסזאהן)! —
מאן דמפרש לי שיר למנצח לבן דוד צד 61 מובלינא
אבתריה מאניה לבי מסותא.

«יִשְׁתַּעֲשַׁע פֶּתֶן בְּחֹרֹו, אֲרִי בְּסוּבְכוּ עַלִי טָרֶף»

«יְשִׁי שֶׁ הַסּוּם בְּגִבּוֹרָתוֹ בְּהִרְיָחוֹ תְרוּעַת מִלְחָמָה»

«יִשְׁקֵה אֱהִיב נְשִׁיקוֹת דּוֹדִים שְׁפָתַי רַעֲיָתוֹ יִפָּתוּ»

«תַּחֲבִקְנָה זְרָעוֹת הָאֵב יְחִידוֹ אֲשֶׁר אֱהִיב.»

«יְפֹול יוֹסֵף בְּאַהֲבָתוֹ עַל צִוְּאֵרִי יַעֲקֹב אֲבִיָּהוּ»

«אֲנֹכִי בְּאַהֲבָתְךָ אֵלִי אֲנֹכִי אֲשַׁנֶּה תָּמִיד.»

הן כוונת המחבר בשירו, אשר לא יכזב כל מבין

בל"ע

בל"ע, כך היא, שישמחו ויעלצו כל אלה הנזכרים בדבר האהוב וחביב להם, אבל אנכי לא אעשה כמוהם, כי בה' אעלזה אנילה באלהי ישעי, והוא על דרך הכתוב "אלה ברכב ואלה בסוסים, ואנהנו בשם ה' נזכיר"; אמנם רעיון כזה לא יתכן רק בשתי מיני פעולות, אשר האחת גרועה במעלתה מזולתה, אם מעט ואם הרבה, עד אשר ביחוסה אל הפעולה השובה ממנה, מאפס ותהו נחשבת, וכל אחת משתיהן מתנגדת לחברתה, ולא תכולנה להעשות כאחד, אבל הנה תלויות בבחירת איש, את אשר יבחר יעשה. אולם לא כן בשתי פעולות, אשר אחת מהנה אין בבחירה וביד האדם לעשותה, אם באופן שאין פעולה אחת צרה לחברתה, ויתכן לאחוז בזאת, וגם מזאת בל ינח ידו, או טוב והכרח לאחוז בשתיהן, לפי שדבוקות יהד זו בזו, ואחת סבת זולתה. והנני מבאר כל זאת במשלים. נדמה נא כי נפלה שלהבת על בית אחד, והיה איש אחד שרוד להציל ממונו ורכושו ולנוס מזה, להמלט על נפשו, ולא חש לאחרים ולהבית, להחיש להם עזרה; אמנם רעהו לא שת לבו לכל אשר לו, ועמד וכבה את השרפה, הנה יש כאן לפנינו שתי פעולות, האחת הצלת ממונו, ובריחה מן השרפה, והשנית, כבית השרפה, הראשונה גרועה מאד ביחוסה אל השנית, אמנם בכ"ז לא יבשה היא מכל טוב בעצמה, באשר שהרשות לכל אדם לשמור את עצמו מנזק, ומדבר שיש בו סכנת הנפש, רק האיש הראשון הנס חטא בזה, כי היה לו מתחלה לקום ולעצור בעד הסכנה שלא תבא, עד מקום שיד כחו מגעת. ועוד זאת, שתי הפעולות שזכרנו, היינו הבריחה מן השרפה, וכבית השרפה, הן פעולות הפכיות, ולא יתכן לאיש לעשותן בבת אחת, אבל תלויות בבחירתו, ויכול אדם לומר במקרה כזה.

יצבור לו רעי כספו ורכושו, וינוס מזה מהרה,

ואנכי

ואנכי פה אעמד , עד אם אכבה את התבערה !

אולם לא כן במשל השני , ד"מ כאשר יראה גבר אשה יושבת על המשבר , ותכרע ללדת , לא יוכל לאמר : חלילה לי מעשות כדבר הזה , ואין רצוני בכך , ר"ל ללדת , אבל אלכה לי אל האומן למול את בשר ערלתי היטב , כאשר צוה ה' , הלא לצחוק יהיה לנו האיש הזה בדבריו ! כי הביא לפנינו שתי פעולות שאינן תלויות ברצון איש ובחירתו , ואין גם שום שייכות ויחוס ביניהם כלל , שיפול עליהם מלת «טוב» לאמר : כי פעולה זאת תשובה מזולתה . וא"כ לא טוב המאמר הזה !

תכרע לה האשה ותלד בן או בת לעומתי
ואנכי חלילה לי מלדת , ושוב לי דמול ערלתי !

והנני מביא גם את המשל השלישי . נעלה נא על דמיוננו איש ישר וצדיק תמים , אשר ה' לנגדו תמיד , ויאהב אתו בכל לבבו ובכל נפשו , והוא אהב גם את הבריות , עושה טוב וצדקה , ודובר שלום לכל אדם . הנה היוכל איש הוכיח אתו בדברים כאלה לאמר : דרכך לא יתכן בעיני , כי בעשותך חסד וצדקה עם אנשים תבטל עיי"כ ממחשבתך : בה' , ואנכי לא אהיה כמוך , כי אם בה' אשים כל מעיני , ואומר לאבי ולאמי לא ראיתיו , ואת אחי לא אכיר , ואת בני לא אדע , כי אשמור אמרת ה' , ובריתו אנצרה . הלא לשחוק יהיה לנו האיש הזה ! לפי שפעולות האדם הראשון , בלתי מתנגדות זו לזו , ואדרבה אחוזות הנה ודבוקות אשה באחותה יחד , ואחת מהן סבת זולתה , ולכן לא בצדק יאמר המאמר הזה :

הצדיק ההוא יעשה חסד וידבר שלום לרעהו ,
ואנכי חלילה לי לסור מאהבת ה' לעשות כמהו ;
מעתה

מעתה נפן נא אל שיר המחבר שהבאתי, ונשתומם
אל המון השגיאות אשר יצהירו לנו מבין שורותיו, השתים
הראשונות לא יתכנו, מטעם המשל השני שזכרתי, כי לא
כפעולות הסוס והפתן פעולות המחבר וכל אדם, ולא כמעלותיהם
מעלותיו, ושלש דלתות הנשארות לא יתכנו, מטעם המשל
השלישי. וכלם כאחד צועקים אלינו מבטן השיר, אבדנו פלנו
אבדנו! אם אין רוח ההגיון באפנו, הלא מתים אנחנו! —
ועוד לדעת המחבר אפלא, מדוע לא האריך עוד
במשליו, ולא קא חשיב ג"כ שמחת הרעב במצאו לחם לאכול,
ושמחת הצמא כי יראה פתאם לנגד עיניו באר מים חיים? ואם
הרשה לעצמו להטריח הקורא בחמשה משליו, למה פסק מהביא
עוד לפחות עד עשרה? ומי מוחה בידו? אין זאת כי מי
שאמר לעולם די, אמר גם למשליו די, ולולא זאת היו
הולכים ובאים בלי קץ ותכלית, וביופי כזה אודה להמחבר
שתקוץ הנפש בו. אף גם זאת נפלאה בעיני, כי יאמר:
ישתעשע פתן בחורו» מאין הוא יודע ומי הגיד לו זאת, כי
הפתן האכזר ישתעשע בחורו? ושעשע יונק על חור פתן
כתיב, היונק ישעשע, לא הפתן! ולו השכיל המחבר, היה
כותב שירו על דרך זו:

יִשְׁעֶשְׂע לָמוֹ הַיֹּנֵק בְּמִשְׁתֵּה הַיֵּן תָּמִיד .
וַיִּבְלוּ כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם בְּתַעֲנוּג אָכַל וְשָׁתָה :
יִצְבֹּר אִישׁ כֶּסֶף וְזָהָב מְלֵא חֲפָנָיִם .
וַיִּשְׂמַח בְּמָאָדוֹ . יִגִּיל בְּרֹב חֵילוֹ .
(יִסַּע הַכְּנַעֲנִי בְּכָל כְּנָפוֹת הָאָרֶץ .
לְאַסּוֹף הוֹן וּשְׂכָרֵי תַחְמֻדָּה .
אֲנֹכִי בְּאַהֲבָתְךָ אֵלִי אֲנֹכִי אֲשַׁנֶּה תָּמִיד .

או גם

ומה טוב היה עתה הרעיון כי הגיד המחבר ישרו, אשר הוא קץ ומאס בכל אלה, לבלות ימיו בהבל, ושנותיו בתהו, לרדוף רק אחרי כסף ועונג, ואם שהיה גם ביכלתו להשיגם בעמלו, ככל האנשים הרודפים אחריהם, והוא בכ"ז מאס בם, ודבק בה' לאהבה אתו בכל נפשו ובכל מאדו. והיה על דרך זה דמיונו של השיר אל המשל הראשון שהבאתי.

וכשם שהוא אינו נאה מזמר, כך אינו נאה דורש. יעיין נא הקורא דרשתו על הפסוק "לא ידון רוחי באדם וגו'" צד 25 וז"ל "התורה מעידה שבני האלהים כחות רוחנים שהיו מנהיגים ודנים את בני האדם (!!) דבקו בבנות האדם לאהבה ולעשות עמקן מעשה אישות (ע"ד תכונת השדים, לפי מה שסופר עליהם שפרים ורבין כב"א.) ומהתחברות הרוחניים והגשמים ביחד יצאו הנפלים וכו' וע"ז בא מאמר השי"ת אחרי שהשתיתו הרוחנים הללו את דרכם וכו' ואמר לא ידון רוחי, (הם הרוחות השוטטות בעולם וכו') "מדרשתו של המחבר יראה שהוא איש הרוח ובעל דמיון, ואיש הרוח כזה משתיקן אתו בזמן הזה ואומרים לו: לא ידון רוחי בשגם אתה בשר", אמנם לפירושו קשה מדוע נשא עליו האדם כשעיר המשתלח הטאת הרוחות? המה הטאו ויישחיתו דרכם, ואף ה' חרה בהאדם להכחידו מארץ במבול מים, טוביה הטא, וזיגור מנגד! ולא עוד אלא שהמחבר בעצמו סותר דבריו, הלא פה יאמר: כי היו רוחות (שדים) בארץ וגם עתה המה חיים וקיימים, אלא שמאז שחטאו לא ינראו עוד אותן הרוחות בעולם בפומבי (כדבריו שם) ושם צד 76 העיר על בעל שומר אמונים, וז"ל. "כאלו אחז ותפיש זה המחבר שד אחד בידו והראהו לעיני כל לאמר: כזו ראו והאמינו במציאותו?" ועוד יוסיף שמה להתל בו, ויסיים כדברים האלה לאמר: "ואם לא היתה לו אמונתו במציאותם כ"א להנחה מאומתת מצד עצמה, שלא מצא טענות המנגדים כדאות להכחישם וכו' ולכן הכריע קף

האמונה וכו', החרשתי, אבל לעשותה יסוד מוסד וכו' להוכיח
מכנה על ענין אחר כמו שנהג בעל שומר אמונים אתמהה !
ומה איפוא יפלא בעיני המתבר ? והלא הוא בעצמו ובכבודו
אמר : «התורה מעידה על מציאות הרוחנים» ? ואיה איפה לנו
עדות כשרה ונאמנה בעדות התורה הקדושה ? אין זאת כי כל
דברי המתבר בדרשתו זו רמזים וסודות, ובסוד אנשי הרוח
תבא גם נפשו ; ובקהלם תחד כבודו ; כי באפס ירגו רוחות,
וברצונם יעקמו הכתובים, ויהפכו דברי אלהים חיים לדברי
לצנות. חכמים הזהרו בדבריכם ! ואני תפלתי לך קורא משכיל !
שתנקני מעון אשר לא אוסיף לבקר יתר באוריו, ובעצמך תבא
אל הקדיש לבקר שם, כי לא ישבתי לכסא הבקרת לשפוט
את כל הדברים הכתובים בספר המתבר הזה, רק בדקתי
והבאתי איזה דברים ממנו לדוגמא ולדמיון, איך יתנהג המבקר
במשפטו, עתה אתה ברוך ה' ! צא ובקר גם אתה במשפט
ואמונה, בלי משא פנים ומקח שוחד, כי לא עלי המלאכה
לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה*) ובזאת תבא אל
כרם שפת הקדש, ברוח נכון, ורחוק מכל דבר חפץ (מינסטרעס)
ובמעדר בקרת ישרה, לעדר ולעקר מתלמיה שרש פרה ראש
ולענה ! ותאחז לנו שועלים שועלים קטנים, מחבלים כרמים
וכרמינו, בדעות שוא ותעתועים, והיה ה' בעזרך.

אמנם

(*) אהבי ואלופי החכם הר"ר אב"ג נ"י הודיעני במכתבו מן חי
שבט תרי"ט מה שהשיג על המחבר בצאורו על מקרא שנאמר שמואל א'
כ"ו כ' וז"ל «ויש שם שבט שלשון» (המליצה מגשמת ה' ע"ל ה' ע"ש
כאלו עומדת וזועקת מול פני האדון ה') והנה יחשוב הקורא
לפי תומו שהמליצה עומדת וזועקת לפי שהיא נקבה ומתאימת עם הפעלים
הצאים צל"כ, וצאמת אין למליצה שום סבה לזעוק לפני ה', מליצה מאי
עבדתה ? ורק ה' ע"ל ה' ע"ש ה', לו המשפט להתנפל לפני ה' אצל
הוא זכר, והוא עומד וזועק. וחפשתי בשבט ההוא בלוח התקון
ובהוספה ואיננו.

אמנם אחת אנכי שואל מאתך, אותה אבקש, לחזות
בנועם המחבר ולבקר בספרו גם את הטוב, ובעת תתנהג עמו
במדת דינך, היה גם מלאך מליץ להגיד עליו ישרו אשר
מצאת בו, כי מי יכתוב ספר וינקה משגיאות? ואתה אל
תרגז בדרך הבקרת, ולא תעיר כל חמתך, בקראך דברי
ספר אחד ולא ישרו בעיניך, או אויל המחבר ואמר הבל
הבלים; אם כי טובים דבריו אבל לא מבטנו יצאו, וגנובים
המה לו מאת חכם אחר למען התחכם, ברוגז רחם תזכור, רק
אם זרחה השמש על המחבר ונודע הוא מתמול שלשם כי ישלח
ידו במלאכת רעהו שקץ תשקצנו, ותעב תתעבנו, כי גנב
הוא, כה התנהגתי גם אני בחסידות עם סופר מובהק אחד,
אשר הרבה לחקור וללמד דעת בדברים, אשר מצאתי אותם
כתובים מראש ועד סוף בספר חכם קדמון אחד, אפס כי
הסופר ההוא שנת את הסדר, ויקח משם דבריו דלוג ופסוח,
וידו בכל משלה, יעלה מעלה אל פנים הספר, וירד מטה
אל ההערות להמוציאים לאור, ומן הדבורים המתוקים אשר
בספר ההוא, רדה הדבש, וילך ויתן לבני עמו ויאכלו, ולא
הגיד להם, כי מגוית האריה רדה הדבש! ואני — אם
כי גדול עונו מנשא — השבתי למשפט, אולי שכח לאמר
דבר בשם אומרו, או אולי כוון לדעתו. ואם מן הנמנע הוא
לכוון אל דעות רבות, ולכתוב בסגנון הלשון ההוא בעצמו
דפים רבים, הנה אדמה כי לא יפלא מה דבר, אם הוא שם
פה לאדם, לא נפלאות היא, אם פתח את פי המחבר, לדבר
את כל הדברים האלה. סוף דבר, הנני מתאמץ לזכות את
המחבר ההוא (וכן אזכה גם את הר"א צווייפיל בבאורו ותיבב
לשון ראיה צד 27) והיא דעת רש"י בשופטים, «ואני אומר
לשון ראיה כמו בבת עינו וכן חברו מנחם*» ובל אמהר לתרוץ
עליו

(*) חכם אחד מצעלי צריתי מעיד על איזה צאירים של המחבר
הזכר כי אסופים המה, ואסורים לנא בקהל. וז"ל: ש"צ ג' י"ח הושיע

עליו משפט כי בזדון עשה כדבר הזה, הן מי לא ידע בכל אלה כי גנוב, רדיפת הכבוד, ודבר שקר אסור מן הדת ומן השכל? וכל הסופרים כלם יוכיחו במישור האסור הזה בספריהם, ויהללו בשערים את האמת כי טובה היא מאד, וכל הבוגד בה ורעה רוח ומגביה את עצמו נוח לו שלא נברא. ואין ספק, כי גנוב דברים ודעת חברו היא עברה יותר גדולה מגנוב כסף מאכל ומשתה. הן לא יבוזו לגנוב כי יגנוב למלאות נפשו כי ירעב, וגנוב דברים משחית נפשו, כי עברה זאת היא אם לעברות רבות, הן אך הרודף אתר הכבוד ואיש מרמה, אשר לו רוח גבוהה ונפש רחבה, הוא יעשה זאת, ולא עוד אלא שהוא אומר לכל כי כסיל הוא וחסר לב, בחשבו, כי רק הוא קורא מבין ויודע בספרים, ואך הוא ידע את מקומן של הדברים הגנובים, ומבלעדו לא קרא איש אותם, ונעלמים מעיני כל, כי לולא זאת לא היה גנוב, מיראתו שמא יאחז ויתבדה, וא"כ איכה ארהיב בנפשי עוז לחשוד את הסופר המובהק ההוא, הנודע לשם ולתהלה, בדבר עברה כזאת? ומדי דברו שמה בספר, ביראת ה' ואמת, ולועג להמתקדשים ומתחכמים, אשר ינקרו את עיני העדה בחכמתם השוא, והמה פורעים מוסר ועון ומרמה בקרבם, איכה ברגע הזה בעצמו ישלח ידו בעולתה, ויגנוב מפרי עץ הדעת, אשר נטע חברו בכרם המוסר, ויאמר לכל: «טעמו וראו מה טוב פריי! היום אחרים הלא יוכיח את נפשו? המלמד אדם דעת, יראת ה' ואמת לא יעשה משפט? ראה קורא משכיל! הנה עצרתי אותך עד כה בדברים, אשר נתקררה בהם רוחך, בעבור

אשר

את עמי ישראל, עיין צאור שם. ישעיה ה' כ"ד להצט ירפה, עיין צאור שם. שם ח' א' צחרט אנוש, עיין רש"י וצאור. שם כ"ט כ"ג כי צראותו ילדיו, עיין רש"י. תהלים ל"ט י"א מתנרת ידך, עיין רש"י. שם מ"א י"א ואשלמה להם, עיין צאור. ואני מעיד גם על זה כי זה הוא: תהלים ק"מ ו' ראש מסני עיין צאור.

אשר תעצור כח, לשמוע אח"כ דברים במתלהמים יורדים
חדרי בטן.

הלא כה נאם המחבר רא"ץ צד 50 «הדבורה הממלאה
פינו נופת, מכאבת בעוקצה לאין מרפא; ההשכלה המענקת
לנו בשמאלה טוב טעם שלום ואורה, חומסת ושודדת מלבנו
בימינה, אמונה, חיי נצח, ואלהים חיים, וכו' וכו'.
גנוב, רצוח, ונאוף, וכל דברי בליעל שנזאי יראת ה' לבר
הם, אך היא תעצור בעד המתפרצים לבל יקרבו לגשת
לבעליה, תחת אשר החכמה מקרבת אותם בסתר וכו'».
אוי לאזנים שכך שומעות! ואוי ואבוי לחכמה אם דמיונה
כדבורה, אשר יש לה עוקץ, ותכאיב בו לאין מרפא!
החכמה שעליה אמר שלמה ברוח קדשו: «וכל נתיבותיה
שלום» תקרב ותאהב בסתר כל דבר בליעל, גנוב, רצוח,
ונאוף! החכמה אשר עמדה לסאקראטוס ולחכמים רבים,
להאמין ע"י בחיי נצח ואלהים חיים, הנה היא תשוד מלבנו
כזאת?! החכמה בת אלהים, המשחקת לפניו בכל עת,
ושעשועיה את בני אדם, ללמדם מוסר השכל, דעת ומזמה,
הנה בפיה ראש פתנים, להמית את הקרוב אליה! אהה!
החכמה תמית בעליה! ולולא מצאתי את המחבר להפכפך
במח"כ, הייתי אומר: כי ספרו טעון שרפה, כי דבר
סרה על החכמה הטהורה ונקיה מכל דופי מצד עצמה, הלא
הוא בעצמו אומר בתחלה «ההשכלה המענקת לנו וכו' טוב
טעם שלום» וא"כ דבר בפיו בעצמו, כי החכמה תרחיק
עולה מבתינו, וכל נתיבותיה שלום, שלום תעשה לנו;
אח"כ חזר מדבריו ואמר «החכמה אהבת ומקרבת בסתר כל
דבר בליעל גנוב רצוח וכו'»? והוא, המחבר המוכיח, מדאגה
מדבר פן יהיה לבו ולחסד בעיני כל, בדעתו הנשחתה,
אשר תך שורש בלב האספסוף רודפי הבל, יוסיף לדבר
«ידעתי כי נפשכם תסלוד בדברי האלה ותתמהו איש אל רעהו

לאמר: מה זה? אבל לא אשיבכם דבר, עד באכם באנשים, עד תלמדו בנסיונות, ואת הארץ תסחרו וכו', וכי מה שייכות יש בין החכמה בת אלהים למסחר ודרך ארץ, הן לא בסחורה תורה, ולא בין יושבי קרנות חכמה! ואם האנשים אשר חכמים המה בעיניהם, ונגד פניהם נבונים — אם האנשים האלה רעים וחטאים המה למה תאשם החכמה? הלא היא בעצמה נקיה וחפה מכל פשע! עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר! ולמה תשא עליה חטאת האדם, המתהלך בצלם הסכלות ואומר לכל, חכם אני? הן אמת, רבו היום הסכלים, המתפרצים איש מפני התורה ומוסר, ובשם חכמים יכנו, אמנם המה תועים, ורחוקים מדעת, וחכמת מה להם? — ועוד הלא הנסיון יורה הפך הדבר, כי כאשר תחבם מדינה ותשכיל כן ירבה וכן יפרוץ השלום בתוכה, ולא יפרדו עוד הלבבות, והרחוקים נעשו קרובים, תחת אשר יראת ה' לבדה בלי חכמה תאהב דברי בליעל גנוב ורצוח וכו' כדבר המלך הכוזרי: «מה לפרס ולישמעאל שחלקו היישוב נלחמים זה בזה, וכל אחד מהם זכה נפשו וכוונתו לאלקים, ונבדל ונפרש וצם ומתפלל, והולך ומגמתו להרוג את חברו, והוא מאמין שהריגתו צדקה גדולה וקורבה אל הבורא ית', וכל אחד מאמין כי הליכתו לגן עדן עכ"ל» (כוזרי מאמר א' סמן ב') ועוד מעשה בבנים ובנות שהרגו את אביהם, ואשתו, היא אם הבנים, היתה עמהם בעצה אחת, וגם ידיה שפכו את הדם, ויהי המעשה ההוא פלא מאד, איכה ימיתו בנים את אביהם מולידם? ! וחקרו חכמים יודעים בחכמת הנפש בדבר המעשה הרע ההוא, וימצאו, איך שהבנים היו אמונים על ברכי האמונה, וה' היה לנגדם תמיד, אף גם היו חרוצים ואהבי מלאכה מאד מאד, אכן לבם צפון משכל, ולא למדו חכמה ודעת, ויהי מעשה אביהם למורת רוח להם ולאשתו, כי הלך שובב בדרך לבו, השחית

השחית והתעיב עלילה, וגם משל עליהם ביר חזקה, ובזרוע נטויה, ויפקוד בשבט פשעם, ובנגעים עונם, אם מרו את רוחו, ולא שמרו מצותיו. ויהי היום ויכביר עליהם אביהם את עולו מאד, וגם הכעיסם במעשהו הרע — כי בא אל אשה זונה אחת ותלד לו בן — ולא יכלו עוד להתאפק, ויקשרו עליו קשר ויכוהו וימת, ויקברו אתו בסעיף הסלע, הרחק כמטחוי קשת מביתו. (המעשה הרע הזה נהיה בשנת 1817. בכתוב על ספר פִּיטְאֶפְּאֵל החדש, חלק שלישי דפוס לייפציג שנת 1843) אמת כי נכוחים וישרים דברי המחבר בסוף הדרוש הזה, וגם עלינו להתעורר ולבכות על האנשים הסוררים ומורים אלה, אשר אינם שומעים בקול אבותם מעולם, והמה שונאים מוסרם, וישליכו דברי תורתם אחריהם, אבל הבנים האלה — בני ההנהגה החדשה (מאדע) אשת יפת תאר, אשר ראה אותה העברי בשביה, וחשק בה, ולקחה לו לאשה, והביאה אל תוך ביתו, וגלח את ראשו, ועשה את צפרניו, והסיר את שמלת שביו מעליו, ושכח עמו ואבותיו, באמרו, כי רק בזאת יתהלל המתהלל, השִׁפְּל וידוע להפך הסדר, לקצר בעליונים, ולהאריך בתחתונים, לטהר טמאים, ולטמא טהורים, לקרב לצנות ומרמה, ולרחק יושר ואמת, לא כן בני החכמה האהובה, אשת חן ויראת ה', אשר ההנהגה החדשה כשפחה בעיניהם. לא ירעו ולא ישחיתו דרכיהם בארץ, ובמושב לצים לא ישבו, כי אם בתורת ה' הפצם, ובדעת ותבונה יהגו יומם ולילה, והיו אבותם קדושים בעיניהם, ודברי תורתם להם לכבוד ולגאון, כי דברי חכמה המה, דברי אלהים חיים. על כן לא תהיה למו החכמה לְמַחֲתָהּ והבקרת לחגא! ונהפוך הוא אשר אשה לאחותה תקעו כף ויריעו בקול רנה: ה' עליון מלך גדול על כל הארץ! ואנחנו תורה וחכמה בנות אֵל נחנו, והבקרת רעיתנו משחקת לפננו בכל עת סלה! — אמנם עוד לא

לא ישקוט ולא ינוח לב המחבר, מפחד ומגור פן יהיה לשמצה בדעתו זו, ולזאת יוסיף להתנצל כי לא מבטנו יצאה הדעה הזאת, וכי הוא תולה באילן גדול, וז"ל: «אל תאשימוני ודעו וראו כי לא על ריק נוסדה דעתי (אולי אמונתי? כי לא בדעתו ידבר כזאת, רק מאשר מאמין וסומך על דברי אחרים) משל בפי החכם יש"ר מקאנדיע: הדורש יראה בלב המשכיל, כמבקש כהן בבית הקברות וכו'» נפלאות ממני ולא אדע מה ראיה זו לדבריו? הלא על דעתו של יש"ר אין יראה בלב המשכיל, ואיננו עושה טוב וצדק ועובד את ה' מיראת העונש, אבל מי אמר כי אין לו לב אדם, וחשוד על גנבה וש"ד וכדומה? הן מי בער ולא ידע כי הדברים האלה המה מצוות השכל, ואם היה עובר עליהם המשכיל לעשותם בסתר לא משכיל הוא, ולא מחכמה עשה אה מכל אלה. ועוד החכם יש"ר שם תהלה במשכיל, והוא נתן דופי בחכמה עצמה, באמרו: «תחת אשר החכמה מקרבת ואהבת אותם בסתר» ובאמת לא ידעתי מה היה לו להמחבר, אשר במקום אחר בספרו הוא אמר לחכמה אחותי את ומודע לבינה יקרא, אף חובב הבקרת, כל קדושי אל בידו. וגדולי ישראל תוכו לרגליו, השופט אותם במשפט בקרת קשה, ובורר אוכל מתוך הפסולת (ע"ע צד 22 מאמר ז' שהביא כל אחד מאתנו וכו', גם צד 34 בבאורו על הפסוק: גם כי יתנו וגו'! וצד 83 מ"ה: היה ר"ג יושב ודורש וכו' שמוחק שם עתי תבות: בבכורות, בר"ה, ואומר שהן רשימת תלמיד מגיה. וכיוצא בדברים כאלה) ופתאם הוא עומד וצווח בכרוכיא: עזבו החכמה וחיו! סורו מעל אהלי החוקרים ומבקרים פן תספו! — ויאמר כי הימים הראשונים היו טובים מאלה: «ימים רבים לספרי ישראל: ימי שלום ושלוה, ימי אורה ושובה, אזלת יד המבקרים, ובינת אדם הסתתרה להפריע ולהחריר מנוחתם, לבלע ולגזול כבודם והדרם, ויהי כל

ספר וקדושתו תואמים, שם מחבר וחבורו כאב ובנו יחד
עב"ל «יעו"ש צד 52. דומה מחבר לצבי או לעופר האילים
על הרג בתר מדלג על הדעות מקפץ על הסברות, ורגז ושחק
ואין נחת! —

אבל מה אדבר ואשתומם על המחבר הזה. כי ישנה
את דרכו והוא פלאי! הן רבים ראתה עיני, המסתירים עצה,
שמעה אזני דבריהם ותבן לה, כי יפתו את ההמון עם בפיהם,
ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון אתם — באנשים כאלה לא
יתחשב המחבר, ובקהלם אל תחד כבודו. — דבר ידברו כי
הולך האדם אל התכלית הנרצה בימים האלה בזמן הזה, אולם
בכ"ז עוד רב הדרך, והתכלית ממנו והלאה רחוק רחוק מאד.
הן התכלית המקוה מה הוא? הלא — השלמות ותקון מדות
האדם! להיות כאחד מבני אלהים עושי טוב ולא רע. ולהתהלך
לפני ה' באור החיים, באור האמת וצדק, וא"ל אלהים ה'
הוא יודע כמה ישנים יעברון, עד אשר יתבררו ויתלבנו ויצרפו
רבים, והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע? הוא יודע עד מתי
תשאה נפש האדם שממה, ועד מתי יתנגפו רגליו על הררי
נשף ויכשל באבני נגף וצור מכשול בטרם יתיצב על דרך טוב,
על דרך האמת הישרה! ודעו וראו כי לא תהו דברי ויש להם
שחר, ותמצא כקן ידי לראיות רבות, אשר יתנו עדיהן
ויצדיקו דעתי למורת רוחי ולדאבון נפשי, ולו בהמון עם
מצאתי החסרון הזה, כי רוחם לא נכון אתם, ואין בהם
אמן החרשתי ואמרתי אין מביאין ראיה מן האספסוף, כי
כפלגי מים המה ביד חכמי הדור, אל כל אשר יחפצו יטום,
ואם אך יש אדונים לאלה, אנשי אמת ותמימי דרך, אשר
יעלו במעלות השלמות, והיה ברבות הימים ימשכו גם המה
אחריהם לאט לאט, ואם כי עתה הוא עם בזוז ושסוי המדות,
הן בכל אשר ילך הראש ועיני העדה, הם החכמים המנהיגים
שמה ילך גם הזנב, והוא דלת עם הארץ, ואף על פי
שיתמהמה

שיתמהמה מהלכו, בכ"ז יש תוחלת ותקוה שילך, אבל אהה!
ובין חכמי לב ראיתי שערוריה, אני אמרתי ישרים המה ובני
אלהים כלם, כלם חכמים, כלם קדושים וברי לבב, וכלם
פותחים את פיהם, ומפארים באמת את שם הצדקה ואמונה,
אכן גם בהמה יש אנשי כזב ומרמה, המתקדשים ומטהרים
לעיני כל וטומאתם עליהם, יש אשר כקדוש הוא מדבר
אלינו דברי אלהים חיים, דברי מוסר השכל ומישרים, ולבו
לא כן יחשוב, יש אשר הוא טהור בעיני כל ומצאתו לא
רוחץ, — ואיה אפוא א"כ תקותנו כי ניהל, אשר העם
ההולכים בחשך יראו אור גדול, אם גם בצלם יתהלך
מנהיגם? אמת, כי יש ויש חכמים ויראי אלהים בארץ,
אשר רוח ה' דבר בם, ובלי לב ולב ידברו, וכל ישעם וכל
חפצם, כי אמת מארץ תצמח וצדק מהמון עם נשקף, אבל
איזה הרוח, אשר יעבור לפנינו להגיד לנו לאמר: זה האיש
קדוש הוא ובתוכו ה' אליו תשמעו, וזה מתקדש ומתחסד ושבע
תעבות בלבו סורו מעליו? מי יודע אם לא האיש הרוח ההוא
אשר דרכו בקדש, ומדבר אלינו אמרי בינה ומוסר, וכתב
דבריו בספר, מי יודע אם לא רוח אחרת עמו, והארי ההוא
אשר אימתו תבעתנו, מי יודע אם הוא לא מתחפש בעור ארי
למען הפיל עלינו אימתה ופחד? —

ואני תפלה כי בל ישית עלי הקורא חטאת, אשר אדבר
כדברים האלה, הלא אנכי לא אשפוך בוז על נדיבים, ולא
אחלל כבוד חכמים חלילה, ולא אחשדם בדבר שאין בהם,
אלהי נצור לשוני מרע, ושפתי מדבר עתק על אנשי אמונים
וישרי לב! את יראי ה' אכבד, ונפשי כעפר לכלם תהיה;
אולם אנכי למתחכמים אדברה, ועל המתחסדים ואנשי רמיה
אשפוך חמתי, כי נבזה בעיני נמאס, ואת עמי הנפתי
עליהם לחללם! —

אולם אחת אנכי שאל מאת כל איש משכיל, כי בל

יפצר בי להעריך לנגד עיניו את הראיות הרבות, אשר אמרתי בתחלה כי עדים נאמנים המה על יושר אמרי ועל דעתי כי כן היא, מדאגה מדבר פן אפגע בכבוד המתקדשים והבאתי עלי קללה ולא ברכה. וכמקרה אנשים ישרים יקרני גם אני, כמוהם שתוק לההמון אהיה ויחרפוני לאמר: מי אתה כי באת להלל קדש. ותוציא לעז על איש ישר הולך! ולכן אשמרה לפי מחסום, ואמרתי אבא נא עם הספר לעורר את לבך קורא יקר! כי תדרוש ותחקור כל זאת, ואז מעצמך תוכל להבדיל בין חכם ומתחכם, בין איש קדוש ומתקדש, ואם בעל חמה אתה ולא תוכל להתאפק, צא אתה והלהם בם! —

כל המחברים מתחלקים לדעתי לששה מינים, ואלו הם:
(א) מַחְבְּרֵי-דְבוּרָתַי. ר"ל, מכל אשר לקט בשדי המדעים יעשה מטעמים מתוקים להעם, וחיל בלע יקיאנו, כדבורה זו, אשר תאכל פרחי שושנים בפיה, ותריק מאחוריה דבש.

(ב) מַחְבְּרֵי-זְבוּבֵי. ר"ל, המשחית דברי שמועתו ומקלקלם, כזבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח.

(ג) מַחְבְּרֵי-פְּרַבּוּרֵי. ר"ל, כבדבור ההוא אשר היה למשל בפי המושלים, כי התחפש ורצה להיות כבני התוכים ולהתרועע אתם, אבל קולו ענה בו כי ברבור הוא. כן יש ג"כ מחבר. אשר כ"ז שהוא מעתיק ומתכבד בדברי אחרים, ובילדי נכרים ישפיק עוד נוכל לשאת ולסבול אתו, ומכיון שהשמיע קול דברו ודעת עצמו, אז קצר כח הסבל, וצא צא נאמר לו כי ברבור אתה.

(ד) מַחְבְּרֵי-פָּרָתַי. ר"ל, שהוא דל בדעת וריק משכל, וכשבע פרות הרעות מראה. יבלע בתוכו ספרים רבים וטובים, ולא נדע כי באו אל קרבו, והוא ריק וחסר לב כאשר בתחלה.

(ה) מַחְבְּרֵי קוֹדֶם לְסִפְרוֹ. ר"ל, מחשקו העז להיות מחבר, להפצו

לחפצו בשם ותהלה, לכן ידרוש ויבקש ענין אחד איזה שיהיה, וכל הבא לידו במקרה יקרבהו אליו. ויעשה ממנו ספר בעמל ויגיעה רבה, כחייט התופר בגדים. ומחבר כזה יסור לפעמים מדרך האמת, כי בערמה הוא עשה מלאכתו, ואין לבו על יושר ואמת כי אם לכתוב ולהשיג כבוד ושם טוב, לכן החוקרים מזה המין והמבארים מדעת נבערים, והמשוררים סוררים, וקול שיריהם כקול הסירים תחת הסיר. ושרים כבקרים, כי אין רוח השירה מתנוססת בקרבם, ואך יצברו דברים חמרים חמרים. ובעוה"ר המין הזה פרה ורבה במאד מאד.

(מחבר מאחר לספרו. ר"ל, מיתרון הכשיר חכמה ודעת ומרות שדי אשר בקרבו הוא מתעורר ומשתאה מכל דבר, אשר ישמח או ימרר את רוחו, ויקום לקול הרגשותיו להגיד דבריו ברבים, להביע להם רוחו ולשלוח מזמותיו על פני חוצה, לחוות דעת את אשר בלבבו יבין ובנפשו ירגיש, ושב ורנח לו, כי הציקתהו רוח בשנו, ומן המין הזה — המשוררים, ומחברים חכמים ואנשי הרוח, אשר נוכח האמת פניהם, וכל דבריהם נאמרים באמת וצדק, כי אין נפשם לבא ולטול את השם מחבר, אבל לדבר הגות רוחם להשכיל להיטיב, ולא לפניהם חנף יבא, והמין הזה אם כי קטן הוא מן הראשון ולא יפרה וירבה כמוהו, בכ"ז הוא מצוי, ולא אלמן ישראל ממחברים חכמים וישרים בימים ההם ובזמן הזה. —

ויש מוסיפים ומחשבים עוד שני מינים הללו: (ז) מְחַבֵּר מְבַלֵּה מַעֲשֵׂה יָדָיו. ר"ל, שספרו יבטל כעפרא דארעא בחייו, וכאשר יצא ערום מבית-הדפוס בן ישוב ללכת בתהו וזכר לא יהיה לו בארץ. (ה) מְחַבֵּר שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדָיו מְבַלֵּים אֹתוֹ. ר"ל, כי ספרו יעמוד לזכרון עולם

עולם, הוא ימות, אבל ספרו היה יחיה, יבא ויגיד חכמתו לעם נולד כי עשה.

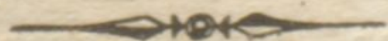
על משמרת אעמדה ואצפה לראות מה ידבר בי הקורא, ומה ישיב על תוכחתי. והנה בדמיוני אלי קורא הקורא מבקר מה ממחבר! מבקר מה ממחבר! אתא בקר ויבקר ספר הר"ר אצ"ץ. ועתה בקר תשמע קולי יבא נא דברך והודיעני מה משפט המחבר הזה, ומה ספרו? ואען ואמר: אם כי הקשית לשאול מפני אשר לא אביתי לחרוץ עליו משפט כתוב, ואמרת אתה תהיה לשופט ושפוט בצדק את המחבר הזה, אמנם לעשות רצונך הפצתי, הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה, לחוות לך דעי כאשר דברת.

אתה זוכר דברי הראשונים ופוקד כל שגיאות קדם, אשר מצאתי בספרו, הכל גלוי וידוע לפני כבודך קורא חביב! ובכ"ז את פניך אבקש כי תהיה סלחן ומחלן לשגיאותיו, וכסא כבוד תנחילהו בין פת הַפִּי לִי, לתורתו הבט ואל תפן לשגיאותיו! והוא איש נבון וחכם אשר למד תורה ודעת הרבה כנראה מספרו, והלואי ירבו כמותו בישראל, וידיעתו בלשה"ק רבה היא כאשר יעידו כלליו הנפלאים צד 23. לפניו נגלו תעלומות לשון תורה, ולשון המשנה אשר היא דברי חכמים, ולשונו תמהר לדבר צחות בשניהם, ומדבריו נאווה, ואעידה לי שני עדים נאמנים, את אשר דרש צד 121 לא ברוח ה'. לא ברעש ה'. לא באש ה' וכו'*) ודרשתו הנחמדה צד 124. כל מבין ישמה לדבריו שם כי טובים המה, והנני מושיט יד ימיני להמחבר, ואדבר אתו בפעם הזאת דברי שלום נגדה נא לכל עמו, ועצה טובה הנני נותן לו, כי יתן את לבו לתקן את שגיאותיו,

ובל

(*) עיין דרשת הרצ המחבר ועיין עוד צאור מלכים א' (י"ט, י"א) ותגל נפשך קורא יקר!

ובל ימנע א"ע מן ההגיון או אז ישכיל ואז יצליח. ויהיה
באחרית הימים — בעשותו את כל אלה — מחבר טוב,
מְחַבֵּר דְּבֹרָתֵי, כאחד המחברים אנשי השם, מְחַבֵּר
מְאוּתָר לְסִפְרוֹ, כאלה אשר נוכח האמת פניהם, וכל
מגמתם ללמוד וללמד, ולהועיל לבני עמם; כי זה תכלית
כל מחבר חכם וישר, לא יצעק עוד על הבקרת, ולא יעיר
עליה כל חמתו, כי הצועק על הבקרת אות נאמן הוא
שהמחבר ירא מפניה, ואין לבו סמוך בטוח בו ובספרו.
וראיה לדבר שהמחבר הזה כתב בשער ספרו «והיה אם יבא
המבקר אל מחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר (ר"ל,
חוברת שנית אשר אתו בכתובים) לפלטה». אבל לעתיד לבא
יהיה שער ספרו חלק אך שמו ושם הספר יבאו בו.

שני מכתבים על דבר החנוך

וַיִּתֵּן ה' חָנוּךְ אֶת-הָאֱלֹהִים
וַיֵּינְנוּ כִּי-לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים.

מכתב ראשון*

בלי חסדה הנני הולך על דרך העיוני הזה, העולה אל ראש החקירה בטבע נפש האדם, וכחותיה הגדלות ונפלאות ממני, והנוגע אל הידיעות העמוקות אשר על פני אלון סוֹרָה, המורות אחרי התבוננות רב חובת ההנהגות ומדות נאותיות שיבור לו הרב המחנך את בני הנעורים, וכי לא כל הרוצה יבא ויטול את כתר המורה, כי אם אחרי יגיעתו הרבה, ובקיאותו בידיעת תכונות נפש הצער, והשתדלותו

(*) שני המכתבים האלה, המה ראשית פרי עמי, אשר כתבתי אותם בימי הצחרות לעת מלא, זו מועד היותי מורה לנערי צ"י צבית הספר אשר בקאמעניץ פאדאלסק, בשנת תרס"ז. ומכתב הראשון זה כבר נדפס «בהמגיד» כ"ג תמוז שנת תרי"ז נוממער 31. ועתה כאשר הניח ה' לי מעמל וסרדה גם מן עזדת המורה הקדושה, ואשכ בשלום צבית חותמי הנכבד, יוסיף שנית ידי לכתוב ע"ד החנוך. ועוד חזון למועד ויאלו לאגר אי"ש.

והשתדלותו בבחינת כחותיה והפעליותיה. רבות הנה הידיעות
ההכרחיות האלה, עד אשר בהעדר ידיעתם לא יתכן להורות
וללמד, כאשר יבצר מהאומן להוציא כלי למעשהו בהעדר כלי
אומנתו. וכמעט אין רשאי לאיש קצר הידיעה כמוני, לחקור
ולדרוש בענינים מופלים ומכוסים כאלה.

אבל מה שהביאני אל העיון הנכבד הזה הוא תלונתך,
כי שמעתיד אחי מתלונן ומתקצף על תלמידך, ולהתגולל
עליהם תמיד בעלילות ופשעים, מפיד ומפי אנשי מגורך שמעתי
דאגתך ואת כל יגונך ממנהגם ומעשיהם, בשבט מוסר תפקדם
לרגעים תאנף ותגער בהם עד אשר נחר גרונו מצעקה, ולבך
דוי מרוב כעס ויגון. כה אחי שמעתיד מתנודד ומתאנח במר
נפש, לזאת אענך אבא כהיום בהעיון הזה, אם כי לא היטב
בקי גם אנכי בו, אך למען הראותך לדעת כי תלונתך הוא
רק עליך, ואתה אך אתה תאשם בכל מנהגיהם ההוללות,
אשר תאמר עליהם אשמים המה, משחתם אך בך אחי, אך
בך מומם. בזאת אשר יחסר לך לב מבין בכל הידיעות
הגצרכות אל העבודה הנכבדה והנעלה הזאת, לא תדע
להתחקות על שרשיה ועקריה התלויות בה, להנך את הנערים
על פי דרכם, ולהתנהג אתם בחכמה פרצון ושבע נער ונער.
במה נחשב המלמד אם במלמד בקר לבר יחשוב להחכים את
תלמידיו, רק בשבט אפו עברה וזעם ידמה לתת להם רוח
אחרת, רוח דעת ובינה תחת רוח ההוללות והילדות? אם
כמוהם גם אתה אחי, טוב לך כי תחדל מללמד, אך צא לך
בעקבי הצאן ורעה במקל חובלים על משכנות הרועים! —

את כל דבר רע ומשחת אשר ימצא הרב בתלמידו,
אותם יפשפש ויחפש בחפש מחפש בקרבו, כה נאום חכם
אשכנזי אחד, רצונו, לא שיחויב להיות משחת כזה בקרב ולב
המורה, אבל ראוי שיתלה החסרון הזה בו לחולשת הבנתו
בהשגת טבעם ומזגם, והנראה מדעת וכוונת החכם הזה הוא

כאשר אמר לך בקצרה, אין בטבע הילד להיטב ולהרע
בכוונה מיוחדת כאיש גדול בא בשנים, לפי שהכוונה לא
תפול אלא במי שנשלמו כחותיו, ויש לו חלק בדעת, אבל
לא כן הנער הבלתי נשלם עוד, חכמתו עדנה צרורה באפל
הילדות, צופיה היא — כספיר השפון וטמון בחול — אל איש
חכם ואמן טיב, שיוציא הוד זהרה אל הפועל, הנה לזאת
יקרא כל מעשי הנער ומעלליו, אם רעים וטובים, נאים
ומגונים, רק פעולות מקריות או הרגשיות, רצוני,
אשר יעשה אותם בלתי כוונת ומחשבת מה, כי אם בסבת
הרגשותיו, הדבר שירגיש בו איזה עונג ושמחה ימהר לעשותו,
ואם ירגיש את הפכם ימנע ממנו. ומפני זה אין אנחנו יכולים
לשפוט את הנערים כפי מעשיהם ולאמר: זה חטא, וזה צדיק,
זה טוב. וזה רע, כאשר לא נוכל לכנות הבעלי חיים בשמות
חכמים וכסילים, חסידים ורשעים לפי מעשיהם הטבעיים, ד"מ
לא נאמר על שור אכל עשב, היגע בזעת אפו, להרוש,
ולעדר את האדמה, חסיד, ועל פרא למוד מדבר, רשע: לכן
כל מורה ומורה, אשר יגש אל עבודת הקדש הזאת, להרריך
ולהאשיר את הנערים רכי ימים בדרך החכמה והמוסר, חובה
עליו לצייר בדמיונו, כי לא את אנשים מבינים במדע הוא
מתעסק, אבל רק בבעלי חיים העלולים לקבלת שכל האנושי.
אחרי יגיעה עצומה, והשתדלות רב, כפי כח השכל, ותבונת
משפיעה, וכמו שיחויב בהכרח להיות הצל הנאצל שוה בכל
איכותיו וכמותו אל המאציל המסובבו, בעקמימות או בהישרה,
בגדלות או בקטנות (מובן מאליו שכוונתי בעתים מזומנים) ולא
נתלה אחת מכל אלה שזכרנו בצל המסובב לבד, ככה יחויב
גם כן שתהיינה כל מדות נפש הנערים ותכונתם, כפי מדות
והנהגות אומנם ומוריהם, ואם המצא תמצא בנער איזה מדה
נשחתה, אזי ראוי למורה טוב ואהב את האמת, שיפשפש
וימשמש במעשיו, ויתלה החסרון אך בו. והכלל שיביין

המורה, כי כחצים ביד גבור, לירות אותם הלאה, למרחוק או קרוב, כן בני הנעורים בידו להדריכם ולנהלם כפי חפצו ורצונו, כי לבביהם הטהורים והנקים מכל סיג ושמץ דופי, בידו המה, להטותם אל כל אשר יחפוץ, ובכל אשר יחנכם ישמרו לעשות, גם כי יזקינו לא יסורו מאתם, וזאת היא כוונת רבותינו ז"ל האמתית שאמרו (אבות ד') הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר חדש וכו'. רצונם, כי דברי המורה ירדו תוך חדרי לב הנער, לפעול בקרבו כפי מחשבתו וכוונתו עליו, כאשר תהיינה האותיות על תכונתן בשיעור ובמדה ההיא, כמחשבת כותבן הכותב על ניר חדש, מה שאין כן בניר מחוק, שהאותיות הכתובות עליו רחוקות מאד ממחשבת הכותב בתהלה, לפי שהדיו בנוחו על הניר הוא מתפשט אנה ואנה, בסבת המחיקה עד שכמעט בין האות המונחת בכף כוונת הכותב, ובין האות הנכתבת בפועל, הבדל גמור בתכלית ההבדלה, ולזאת אמרו, הלומד זקן, למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר מחוק (*).

ואחרי התבאר כל זאת בברור צריך המורה להתקדש

ולחבין

(*) אין לומר שכוונת רז"ל צמגה זו, להורות לנו דיפה כח זכרון של הילד מכת זכרון הזקן, כיתרון ניר חדש מן המחוק, ר"ל, שהלומד ילד, הלומד נחקק בכח זכרונו ככתיבה על ניר חדש, ולהפך בזקן, הדברים נמחים מזכרונו, ככתיבה על ניר מחוק, ולפי זה יהיה הנייר עקר הסדמה בדבריהם, דא"כ מאי מחוק דקאמרי, הא ניר מחוק לאו צר כתיבה הוא כלל וכלל, וזקן נהי דזכרון אין ליה, אבל מי יאמר כי דעת נמי לית ליה להבין דבר כילד? ואין הדומה שום להסדמה, ועוד מלת דיו מיותרת היא, הלא להס לומר: הלומד ילד למה הוא דומה ככתיבה על ניר חדש שאינו נחקק, והלומד זקן למה הוא דומה, ככתיבה על דבר שנחקק. ולכן נראה לפרש, שעקר הסדמה בדבריהם הוא הַדְיָוָה, וכוונתם, כאשר בארתי. ודק היסוד צמלת לדיו שהזכירו בדבריהם והבין.

ולחכין את עצמו לשני דברים גדולים, הדרושים לתועלת
החנוך, הלא המה: א) להדבק במדות ישרות, ובהנהגות
נכונות, ולקנות לו לב מבין וטהור, להיות על ידם מוכשר
להשתמש בתגא, ולהרות לאחרים, כאמרם ז"ל: שחר קודם
שתטהר. ב) ואחר שהגיע לשלמותו ונמצא שלם בכל תכונות
נפשו ומדותיו, אז צריך להבין ולהשכיל בסתר מדרגת טבעי
תלמידיו, ולהשתדל במעצות ודעת, איכה ובמה יצליח לעורר
את כשרונותם, הנרדמים במעמקי לבם, ואך יוציא את
שכלם השמון בהם אך בכחם אל הפועל. וזה יסוד ועקר גדול
בדרכי החנוך, למי שעושה מלאכת ה' בלי רמיה.

אבל מה שצריך לדעת ולהתבונן ההבדל בין שני דברים
הנזכרים זאת היא, כי בענין הראשון, והוא בדברים שבין
המורה לעצמו, באה האזהרה למורה בחיוב. רצוני, נוכל
לחייב את כל הדברים והמדות שיקנה לו המורה, והוא מה
שאקראם: מצות עשה, רצוני, יתכן לאמר אליו: כזו ראה
ועשה, ומנין המצות האלה, ומספרן רבים המה, ואני לא
אכתוב רק קצתם, הנראים לי כעקרים כוללים פרטיים רבים.
והמה: א) לב טוב, כי ממנו תוצאות כל המדות ומעלות
האדם, ומצות עשה זו תכלול בה כמה מצוות נודעים לכל
נבון. ב) אמונה, רצוני, שיהיה לבו תמים בעבודה זאת,
ויפנה מכל דבר, המונע ומבטלו מהתעסק כראוי את תלמידיו,
ויהיה אך תורתו אומנתו, וכל מחשבות לבו תהיינה רק
לתועלת ולשובת הניכיו, ומי שנפתה לבבו בעסקים אחרים,
בעניני דרך ארץ, המוליכים אותו שולל, עליו אמר הכתוב:
ארור עשה מלאכת ה' רמיה. ג) סבלנות. להטות שכמו
לסבול באהבה ונפש הפצה, את שיחת הילדים, את הצער
וכל התלאה שיש בהעבדה הזאת, ותועלת המדה ההיא
גדולה מאד, עד שלמותו לי לבארה. ד) מתינות, לחשב
את כל דרכיו, ובל יהיה בהול ונמהר, יערוף כמטר לקחו,
וכמל

וכטל יזל אמרותיו בנחת ובנעימות, להטות בזאת אחריו את תלמידיו, ושתהי רוחם נוחה הימנו. והיא מדה ממדות החכמים, כמו שנאמר: דברי חכמים בנחת נשמעים, (קהלת טו, י"ז). ה) ארך אפים, והוא, שיבחר לו המדה המשובחת לחכמים, כגון קשה לכעוס ונוח לרצות, אשר אמרו ז"ל, זו מדת חסיד, והמדה הזאת הכרחי מאד בלתי ספק, ומי שהוא מהיר חמה, בקהל המורים לא יבא, אם הוא סכל ועוכר את נפשו, איך יתקן זולתו? אם את עצמו אינו יודע לשמור, איך ישמור את אחרים? אם עליו לא חס, על אחרים לא כל שכן! וזאת אחת ממדות הכסיל כמו שנאמר (שם ז', ט') כעס בחיק כסילים ינוח. ו) עריכת שפתים, להיות בקי בטיב הלשון, וללמד לתלמידיו בלשון מדברת צחות, וללמד גם כן כי יבחרו להם לשון ערומים, וזאת תועלת גדולה מאד, להשרש הלמודיות בלבם לעד ולזכרון עולם, ולהבין עי"ז אל נכון בלי גמגום את כל אשר הוא מלמד אותם, וזשה"כ: לב חכם ישכיל פיהו, ועל שפתיו יוסף לקח (משלי י"ז) ר"ל, כי המורה אשר לו לב חכם, ישתדל להשכיל גם את פיו שידבר צחות, כי ע"י שפתיו יוסף לתלמידיו לקח, היינו הלמודיות, באשר שיבינו וישכילו כל דבר על אפניו. ואמרו ז"ל: בני יהודה שהקפידו על לשונם, נתקימה למודם בידם, בני גליל שלא הקפידו וכו' לא נתקימה למודם בידם (ערובין פ' ה) והכלל יזהר כל מורה, להתדבק במדות הישרות האלה, ויתרחק מהפכן.

אמנם לא כן בענין השני, רצוני, בין הדברים וההנהגות שבין המורה לתלמידיו, כי פה לא נוכל לתת כללים מחוייבים, ולגדר את ההנהגות, אשר רק באמצעותם יעורר נפש הנער מתרדמת הילדות, ויוציא את כשרונותיה הטמונות בה בכה אל הפועל, באשר לא טבע ומזג כל הנערים שוה, יש דבר שיועיל לנער זה אבל יזיק לזולתו. וכמו שיש ביניהם

הבדל בחומרם, ר"ל, באברי גופם, עד שלא יתכן לתקן בגד או מנעל אחד לרגלי כל הילדים, כן ההבדל הזה בשכלם ובטבעם, עד אשר לא יתכן גם כן לתת כלל אחד, הנהגה ומדה אחת לתקון נפשם ומדותיהם, וכאשר לא נתלה חסרון ברגל הבלתי תשתוה במדתה אל מדת מנעל רגל איש זולתה, ככה אין גם כן, דבר רע וחסרון בנער הבלתי מתלמד ומתישר על פי הדברים והנהגות שמתלמד בהם זולתו, ולפי שטבעם שונים, מסורים הנהגות דרכי החנוך אל המורה, אשר הוא חכם ומבין מדעתו, וזאת היא כוונת החכם מכל אדם באמרו: חנוך לנער על-פי דרכו וגו' (משלי כ"ב ו') ר"ל, השכל ודע את לבם, וקנה לך תחבולות להנכם על פי דרכם, איש ואיש לפי טבעו ומזגו.

אפס הדברים עייש להתבונן בין הרב לתלמידיו, המה רק על דרך השלילה, והוא מה שאקראם: מצות לא תעשה, רצוני, שנוכל להזהיר את המורה ולצות עליו הרחקתו, ובדילתו מאתם, כמו: לא תקצוף! לא תחבל! לא תגער! ולא תכה! כי לא על ידי עברה וזעם, מכה ונגע, תעזב ההוללות מלב הנער, ויהפך לאיש אחר, אתה תכה, והוא בסתר יעשה כל הבלי ילדותו, לא בודק ולא במעל, כי אין כל זאת בטבעו כאמור, אבל רק מצד הפשוט הנפח לו מאת הטבע, ומקוצר בינתו למאוס בעצמו ברע, ולבחור בטוב, וזאת יעשה להם המורה להשכילם יתנהג אתם בהכמתו בנחת ובנעימות, וירגילם לאט לאט בתחבולותיו שיבינו מעצמם, איזו היא דרך טובה וישרה, שידבק בה האדם. לא תתעלל בו! ולא תבזהו! אם עות עליך, פן הסתר יסתיר את דרכו מאתך, ומתוך זה ילמד לרבר שקר, וגדולה היא מאד הרעה היוצאת מזה, עד שבאו חכמינו ז"ל ואמרו בחכמתם: יהי כבוד תלמידך, הביב עליך כש לך (אבות ד'). אל תהיה עליו

עליו כאדון המושל בעברו! פן ישנאך, ותהיה
בעיניו כרב החובל, ובית הספר כמקום בכי ואבל, וכל
המצוות וההנהגות כאלה ודומיהן כללו רז"ל באזהרה כוללת
אחת ואמרו: לא הקפדן מלמד, (אבות ב'). אל
תכביד עליו למודיות יותר מכתו! ואל תבקש
ממנו גדלות הנשגבים משכלו! כי תדמה כמו
שמבקש פרי בעת הפרה. אחת אמרתי, כי בני הנעורים
יהיו בעיניך, רק כבעלי חיים העלולים לקבלת השכל באריכת
הזמן, וכמו שלא יתכן לכוף את התנוק, ולא לצהו בחזקה
בי יקום וילך על רגליו, בטרם נשלמו כחותיו ובריאת גופו,
בכה לא יתכן לבקש גם כן מנער דברי חכמה, מוסר ודעת,
בטרם נשלמו כחות נפשו, שכלו, ורעיוני לבבו. מי חכם
ויבן אלה ההנהגות והחוקים! נבון וידעם, כי נפלאות מאד
דרכי החנוך! מורים משכילים ילכו בהם, וישכילו את תלמידיהם,
וכסילים יכשלו בהם, ויכשילו את הרבים.

ואחרי ככלות הקירתנו בחובת הידיעות, ואופני כל
ההנהגות והמדות, המוטלת על כל מורה המשמש כהוגן
בעבודת החנוך, ואשר מלא את ידיו לשרת בה באמונה,
נשובה נא עתה ונחקרה בהחנוך עצמה, ביקרת מעלתה ובהין
ערכה הנעלה על כל הדברים וקניני התבל ואמר: החנוך הוא
יסוד מוסד לאִשר ולהצלחת האדם בחיים בכלל ופרט,
רצוני, כי שלמות איש הפרטי וכל העדה, כל טובם והצלחתם,
תלויות אך בה, ולפי מעלת או שפלת החנוך בעת מן
הזמנים, יסבו גם כן הטובות והרעות אשר תקראנה לאיש או
לגוי גם יחד. בצאת האיש מבטן אמו, ערום וחסר כל, כאחד
מחיתו-יער, תקבלהו בחיקה*) ותחליץ לו שד, להניקהו

דעת

(*) כבר אמר הראב"ע, כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקצהו,
וכדאי הוא החכם הזה לסמוך עליו בשעת הדחק, במקום שיש בו חלול יופי
כמליצה, אם נחמיר על עצמנו כדין, לבלתי ילכש שם שמלת אזה.

דעת ומדות חכמה ומוסר, ותלמדהו ארחות חסד משפט
וצדקה, עד אשר יגדל על ברכה ויהי לאיש מבין ומאושר
בארץ, אחרי כן תשכילהו לדעת, כי לא רק על טובו
ואשרו לבד ידאג ויתחוש האדם, כי אם גם על טוב והצלחת
הכלל, כל ישעו וכל חפצו יהיו אך להיטב, ולהיות לאיש
אמונים לחיי החברה. יתרחק עצמו מעדן ותענוגות, וינזר
מכל דבר נחמד ונעים המועילו, אם אך ירעו וישחיתו אל הקהל
בני חברתו כי כאבני הבנין האדם בארץ, אשר יתלקטו אחת
לאחת, ויכוננו תומה גדולה ובצורה, אשרי החברה שאנשיה
טובים ונבונים, הולכים ארחות חכמה מוסר ודעת! אשרי
הכלל שככה לו, כהררי עד יכון לדור דורים. לנצח
בל ימוט!

מכתב שני

בהתחקותנו בהקירתנו על שרישי התנוך, במכתבנו
הראשון, שמנו לבנו לבאר רק את המדות וההנהגות,
המקשירים את המורה לשמש כהוגן בעבודה הקדשה והנעלה
הזאת, וגזרנו אומר, איך יתנהג בתחלה את עצמו, במדות
המחייבות, ואחרי כן את תלמידיו במדות השוללות, מבלי
חקור ודבר על אדות הידיעות והלמודיות, וזולתן מן
החכמות, והמעשים, לפרשם איזה מהם שילמדו, ולבאר
אותם באר היטב בכל אופניהם ופרטיהם, ולשער כמותם
ואיכותם, ולזאת היתה תשובתך אלי נכונה, ושלש שאלת
ממני, (א) לגדר לך הידיעות והלמודים ולפורטם, איזה מהם
המועילים והנבחרים, שתלמדם לתלמידך. (ב) אם יחלקו
למודי הדת, והמה מצוות ה' וחוקיו מלמודי המדיני והקותיה,
ויתכן ללמד לנער ולהרותו למודי דבר אחד מבלעדי למודי
דבר השני. (ג) ולמי לאחר מעני הלמודים האלה היתרון, ואם
כי

כי הקשית לשאול אחי, לפי שלא יתכן להשיב לך דבר על שאלותיך, בלתי הכנס במריבה וחלוק הדעות, אשר רבו כמו רבו בהענין הגדול ורחב המחקר הזה, ובפרט בין עמנו בני ישראל, אבל לאהבתי את הדרוש היקר הזה, ולחפצי בו לגודל תועלתו, ולחין ערכו ומעלתו הרוממה הנני לעשות רצונך, ולתות לך גם אני דעתי, אם כי צעיר וקצר הידיעה אנכי. ידעתי כי כבר קדמוני בהענין העמוק הזה אנשי השם חכמים ונבונים, אשר קטנם עבה ממתני, ולא הניחו לי מקום להתגדר בו. אמנם הרשות נתונה לכל אדם, בשגם הוא בעל בחירה הפשית, לדבר ולכתוב כרצונו, וכמחשבות לבו, אשר על כן אכתבה היום בספר אך למעני ולמענך, את כל העולה על רוחי, ואת כל הדברים אשר חזו לי רעיוני לבבי ושכלי, השמע ישמע, והחדל יחדל.

לבעבור תהיה אליך הפעם תשובתנו על דברת הענין הנכבד הזה תשובה שלמה ומספקת, הנה אנחנו ראים גודל ההכרח והחובה, להאריך מתחלה ולהתבונן אל תכלית החנוך וכוונתו, תחת מה שקצרנו במכתבנו הראשון, ונחלק את החנוך בעצמו, לפי דעתנו, לשני ראשים נבדלים, כללי, ופרטי, ר"ל, בראשונה נשים השקפה עיונית על החנוך ונדבר מתכליתו בדרך כלל. השווה לכל מין האדם באשר הוא אדם, ואחרי כן נשובה ונדבר על החנוך בדרך פרט, שתכליתו אינו כי אם לגוי אחד, ולממלכה אחת. ונשכיל ונדע אחרי החקירה הזאת תכלית החנוך ליהודים בפרט. ולהיות התכלית במה שהוא נמצא בחנוך הכללי קודם בטבע להפרטי, לכן ראוי שנקדמם בעיונינו ונדבר מתחלה מתכלית חנוך הכללי, ואחר כך מתכלית חנוך הפרטי, שהוא מסתעף ממנו.

בשתי מדות כנסת החברה נמצאת. מכלל, ופרט, ר"ל, מאהבת איש לרעהו זולתו, ומאהבת עצמו, ואם אמנם המדות האלה הפכיות הנה לפי השקפה ראשונה, כי

אין בכלל מה שבפרט, ואין בפרט מה שבכלל, אבל אחרי
העיון יתבאר לנו היות שתי אלה עמודי התווך, שעליהם העולם
עומד. אהבת איש לזולתו, תשים לפנינו משפטים וחוקים,
אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בחברת עם, ובשמירת כל
איש פרטי את החובות האלה שנצטוו עליהם, יתאחדו כלם
לאגודה אחת, ועולם הסדר יבנה. אולם מה ראה על ככה
האיש הפרטי, ומה מגיע אליו, בעשותו החוקים והחובות
האלה. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב, בלתי
תהיה סוף המעשה ההוא והתכלית במחשבתו תחלה, ומה
אפוא הוא התכלית, המעורר בלב האדם אהבה לזולתו, ולצאת
ידי חובתו לאחרים? הלא הוא אהבת עצמו ושלמותו, אשר
לא תמצא רק באמצעות האשר ושלמות אנשים אחרים זולתו,
ומבלעדי זאת לא יתכן שלמות האיש הפרטי, מציאותו
וקיומו, כאשר לא יתכן מציאת אחד מאבריו והיותו נפרד
לבדו מגויתו. וא"כ, חובות האדם לזולתו הן הטה האמצעיים
להשגת תכליתו. אשר על בן מובן מאליו, שיש גבול ותכלה
לאהבת עצמו, וצריך האדם לאמר לה: עד פה תבא ולא
תוסיף, אם ברי לו שתלך ותזיק לאחרים. ואין לה שמירה
מעולה, אלא בהגביל ממשלתה, ובהחליש כחה בחובות
שבינו לעצמו. ויהי מחשב תמיד הפסד אהבת עצמו מוגבלת,
כנגד שכרה, והנאת ההוה כנגד צער העתיד, וזאת היא
אהבת עצמו באמת. וזולתה, שוא גם כנסת החברה, כל
משפטיה וחוקיה מהבל המה יחד, כי מי יחוש למלאות חובותיו
לאחרים, לאהב אותם ולדאוג להשלמתם, אם הוא משחית
נפשו, ואינו אהב את עצמו, ובלתי דאג להשלמתו? מי
יבקש אמצעיים, וכלי אומנות, אם אינו יודע למצא בהם
חפץ, ואת התכלית המתוקן ונולד מהם? מה נמלצו רברי
רז"ל, ומה עמקו מחשבותיהם באמנם: ויברך אלהים את
האדם לפיכך נברא האדם יחידי ללמדך, שכל המאבד נפש
את

אהת וכו' כאלו אבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת וכו' כאלו קיים עולם מלא וכו' ולפיכך צריך כל א' לומר: ב' ש' ב' לו נברא העולם וכו', ולברר את דברי ביתר באור, הנני מביא דברי הרב החכם הכולל רמבמ"ן. וז"ל «אנחנו משיגים אשר עצמנו בין שלא ע"י אמצעי (מוניטטלבר) , ובין ע"י אמצעי (ויטטלבר) , ואנחנו בעצמנו היו נהיה, או תכלית (נוטק) ודבר המקבל הפעולה, (געגנטשטאנד) ביתר, אם שנהיה רק התכלית לבד, אמנם הדבר המקבל הפעולה, הוא עצם אחר זולתנו, אשר נחוש להצלחתו, על פי אהבת עצמו יקויים בנו האופן הראשון, ועל פי אהבה לזולתו האופן השני. בלתי אהבת עצמו, לא תקום אהבה לזולתו, כי תהיה דבר בלי תכלית. ובלתי אהבה לזולתו, לא תמלא אהבת עצמו, כי היא דרוש תדרוש בהכרח גם דברים נמצאים זולתנו. » מבואר מכל הנאמר, ששלמות האדם היא, מכלל שהוא צריך לפרט, ומפרט שהוא צריך לכלל, ושקל ישקל האדם אהבת עצמו ואהבה לזולתו במאזנים, כי ישאו יחד, לבלתי ישביתו שלום נפשו ואשרו, בהכבירו על כף אחת יותר מזולתה, כי משתיהן תצא השלמות ואשר אמתי.

אבל מי מלמד לאנוש להבחין בין שתי המדות הללו, ולאחד אחת למצא חשבון, למען יראה את נפשו טוב בעמלו, הצלחה וחיי עולם? מי תבן את רוח איש, וילמדו בארח משפט, וילמדו דעת דרך אהבת עצמו, ודרך אהבה לזולתו יודיענו? קול מי קורא באזנינו לאמר: זה הדרך הטוב לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו? הלא חכמה תקרא! והיא תתן קולה, היא תורה לאדם דעת תכלית בכל מעשה מוסרי שיעשה, ותלמדו לבחור אמצעים טובים להשגת התכלית ההוא, היא תשים בלב איש, שהוא בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, ולבקש טוב לו ושלמות, כי לא אך טובתו

ידרוש, ולא ללמד על עצמו, אלא לבקש טוב ושלמות כל
אדם, וללמד אל הכלל כלו, וכן כל איש שהיה בכלל ויצא
לתרבות רעה, לדון בדבר שהוא רק ענינו, ונוגע לעצמו,
הנה החכמה מחזירתו לכללו!

מי כהחכם יודע פשר דבר, לפשר ולהכריע בין שתי
המדות, בין אהבת עצמו, אשר הוא התכלית, ובין אהבה
לזולתו, שהיא מוכנת לאשרו, וע"י ישתלם? ומי כנבון יודע
טוב ורע, לבחור לו אמצעיים טובים וישרים, שיוליכו אותו
קוממיות אל מחוז חפצו, אל התכלית הנאמן אשר אליו
תשוקתו? — —

אך ראשית חכמה אמר דוד נעים זמירות ישראל היא
יראת ה', ובנו החכם מכל אדם אמר גם הוא בלקח מוסרו:
«יראת ה' ראשית דעת» היא החכמה והדעת האמתית, וכל
חכמת איש ודעתו כאפס וכאין נגדה, יראת ה', היא ראשית
ותכלית, והיא אם כל הידיעות וחכמת אדם. כאשר תפקחנה
עיני איש, ויראה לפניו השמים ושמי השמים, הארץ וכל
צבאם, אז יכיר וידע גדולת הבורא ורוממותו. ויתפלא למראה
עיניו, מה גדלו מעשי ה', ומה עמקו מחשבותיו!
ובתשאות רגש נורא ישוב אחרי כן להתבונן עליו, וישתומם
אל הרעיון, כי עפר הוא, חרש כחרשי אדמה, אז תבא
בלבו יראת ה' מלך הכבוד, ורוחו תפאר ותרומם אלוה כל
הבריות, אז יבין האדם בלבבו ובנפשו ירגיש את החובה
הגדולה אשר עליו, לתת גדולה ליוצר בראשית ושבה והודיה
לרבון כל העולמים, ואדון כל התולדות, אז יתן אל לבו
ללכת ארחות חכמה, בתוך נתיבות צדקה ומשפט, לשמור
מצוות ה' וחוקיו, ליראה אותו, ולעבדו בלבב שלם, ואיש
בער לא ידע, וכסיל לא יבין זאת! ירמיה החוזה
בהוכיחו לישראל על חטאותיו יאמר בתוכחתו «איכה תאמרו
חכמים אנחנו וגו', הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם?»

ואיוב בסערת רוח מליצתו אמר: «ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה! וסור מרע בינה!» ומה טוב ונעים דברי חכם מוסרי אחד: «העדר יראת ה' ואמונה, היא העדר חכמה ותבונה» אמנם לבעבור מלאות את החובה הגדולה והקדושה הזאת כראוי, להודות לה' כי טוב, ולכבדו על חסדו וטובו, עלינו לצאת ידי שתי חובות הללו, חובות האדם לעצמו, וחובות האדם לזולתו; כי רצון האל ית' לתקן, ולקשרי על ידי החברה, את כל יחסי הדברים שבינינו לביניו, וכאשר נשכיל ונתבונן היטב נראה כי לא נוכל לעבוד את ה', ליראה אתו ולכבדו כהוגן רק באמצעות הקבוצה והחברת עם, כי מה ה' שאל מאתנו? ומה הוא דורש ממנו? הלא אמר מיכה המורשתי «כי אם עשות משפט, ואהבת חסד, והצנע לכת עם אלהיך» הנה פה אחד הוא את נעים זמירות ישראל להגיד לנו: כי לא ירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן, כי לו תבל ומלאה, אבל רוצה ה' לב טהור, ורוח נכון, ובעשות האדם משפט וחסד את רעהו, הוא הכבוד ותהלת האל ית'.

מִי יַעֲלֶה בְּהַר־ה' וּמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ?

נָקִי כַפַּיִם וּבֵר־לֵבָב!

אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לַנְּשׂוּא נַפְשִׁי, וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה וּגְוִי

זֶה דֹּר דֹּרֶשׁיוֹ, מִבְּקֵשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה!

מכל הדברים האלה תצא לנו תורה, כי תהלת ה' וכבודו, אחת היא את החסד וכבוד האדם, ולא יפרדו זה מזה, כאשר ידמו הבוערים חסרי לב, אבל אחוזים ודבוקים המה יחד בקשר של קי מא אמיץ וחזק, לא יתכן לו לאדם לצאת ידי חובת אחד מהם, בלתי יצא גם ידי חובת השני. «נקי כפים ובר לבב, הולך תמים, ופועל צדק, זה דור דורשיו, מבקשי פניך ה'! —» ואיה אפוא א"כ ימלא האדם את כל

החובות האלה, להשיג ארחות חיים, ולקנות לו האשר ושלמות? אם לא בקבוצ ובנסת החברה, והוא מה שאמרו עה"ש «כל שרות הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין וכו' אין רוח המקום נוחה הימנו» (אבות פ"ג).

מעתה עלינו המשפט לדעת כי תכלית החנוך וכוונתו הוא ישוב העולם וקיומו, להרבות שלום וחכמה, ולהגדיל החברה ולהאדירה; אמנם זה אי אפשר להיות רק בעזר כל הדברים שזכרנו, היינו, ללמד לבני אדם יראת ה' ודעת אלהים, ולתת בלבם בינה ומוסר השכל, למען יבינו צדק, ומשפט ומישרים, לנצור ארחות משפט, ולשמור את המצות והחובות שבינם לעצמם, ובינם לזולתם, ולכן ישגיח החנוך על השלמת העקרים האלה שזכרנו כאחד, מבלי הבדל אותם, ולחלקם זה מזה, והמה אם כי נפרדים המה איש מרעהו, לפי השקפה ראשונה, אבל מתלכדים ומשתתפים באחד — כשני חלקי המספרים המלקחים והרתים — למלאכה אחת, והוא להשלים את האדם בידיעות ומדות, ולעשותו מועיל לזולתו, ימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ולפי דברינו כולל בקרבו הַחֲנוּךְ הַכָּלְלִי, למודי דת אלהים ומוסר חכמה, ולמודי ברית המדינית, ככל משפטיה וחקותיה.

אמנם זאת תורת החנוך על דרך מפשט, ר"ל, כל כוונתנו היתה עד כה, רק הבין צורת החנוך לאשורה, וכל דבר שהוא כולל בתוכו על אפניו, בלי הבט אל עם ולשון, לצרור אותו בצרור החקים האלה יחד, ואם אמנם צורתו היא דבר השווה לכל נפש האדם, והכל חייבים בזכירה ושמירה את הדברים והחובות, אשר שמענום מפי החנוך הכללי, אבל חומר החנוך והמעשה שיעשה, הוא מבדיל בין עם לעם, בין מדינה למדינה, הן לאמים בו יפרדו, ולאם מלאם יבדל, מפני שכל מעשה הוא אהוז ותלוי באופנים ותנאים שונים.

ואלה תולדות הזמן והמקום, המה אבות כל החלופים, השנויים
והתמורות שהיו והוה ויהיו בתבל, ולכן מי הבא בשם ה',
להשכיל להיטיב לבני מדינה אחת, חובה עליו לחשב דרכו,
ויהיה מתהלך בגן החנוך לרוח הזמן והמקום, וישכיל היטב
ויתבונן אל מצב האומה ויחוסה אל שארי העמים זולתה;
כי במעלות יעלו על מזבח ההשכלה וההשלמות, לאט לאט,
וכל הדולגים על המעלה ויפשעו בה, הנם שבים לרדת
אחרנית עשר מעלות, וערבוביא בא לעולם. // במקל נועם
ירעה רעה חכם עדרו, ויתנהל לאטו לרגל המלאכה אשר לפניו,
ויודע צדיק נפש בהמתו, כי הילדים רכים, והצאן והבקר
עלות עליו, ודפקום יום אחד ומתו הצאן! — ואל זה יביט
וישגיח הַחֲנוּךְ הַפְּרָטִי, לשער ולצמצם בערך השוה
ובדיוק היטב, כמות הלמודים ואיכותם, הדרושים לאחד מן
המקומות, ולתועלת הגוי ההוא היושב בו. //
ול להיות שכוונת החנוך היא לתקן את האדם אל החברה,
ולפארהו במדות וידיעות, שיועיל בהם לזולתו, כאשר
אמרנו, הגה לזאת נקל לנו עתה לגדר את הלמודים והידיעות,
אשר החנוך הפרטי כולל בתוכו ולפורטם, הלא המה:
(א) אשר הוא הכרחי והקודם בלי ספק, הוא, לְשׁוֹן
הַמְּדִינָה, כי הוא הברית המברית את כל אנשי המדינה
הפרטיים לכלל אחד, והוא כחומר המחזק ומצרף את כל
הלבנים לקיר ולבנין אחד. (ב) ואחריו מן הידיעות ומן
החכמות והמלאכות, ומן המסחר וכל דבר
צורך הנהוגים אך בהארץ; ולפי שאין היכולת ביד
האדם קצר ימים ודל שכל, ללמוד בצבא חייו את כל
הידיעות ולהשתלם בהם, ולכן החובה על המורה, להתחקות
בבינתו על כשרונות תלמידו, ולהתבונן היטב אל תכונות
נפשו, כאשר זכרנו כל זאת במכתב הראשון ע"ד החנוך,
למען דעת אל איזו ידיעה מן הידיעות, ואל איזה מעשה מן

המעשים, הוא מוכשר, ובהקרו את המעשה הטוב והנרצה, הנה אז יבחר בו, וישים אותו לפני תלמידו, וילמדנו בעזרת הלמודים המיוהדים ונכונים, הברו מאנשי שם וחכמי לב לתועלת המעשה הזה. ד"מ אם יש לנער דעת ומזמה, ותשוקה עזה אל למודי התורה, ובעניני חכמה ומוסר, ומוכשר הוא להיות רב, אזי ילמדנו המורה דרך ה' ומצותיו בשום שכל וטוב טעם ודעת, ויטע בתוך לבבו אהבת אדם, ואהבת חסד וצדקה, באופן כשיגדל וימלא אה"כ את מקום העבודה הקדושה ההיא, ידריך את העדה במעגלי יושר ומשפט, וישים בלבם אהבת ה' ואדם, וילמדם לדעת אמונה זכה מהורה ונקיה, ואם מוכשר הוא להיות סוחר יורנו נתיבות המסחר ותהלכותיו, וכל דברי הפץ הדרושים לזה, והנוגעים בנחלתו, וכדומה עוד מן החכמות ומלאכות. ג) ואחריהם, מן הידיעות ומן ההכמות ומן המלאכות, ושאר דברים הנהוגים אך מחוצה לארץ, אבל יועילו ידיעתם אל טובת הארץ ולקיומה, כמו, לשונות עמים אחרים, ודרכי מסחריהם והנהגות ארצם וכדומה.

וידעת היום אחי, והשבות אל לבבך, כי את כל אשר דברנו עד הנה על אדות החנוך, מכוונתו וחפצו, מה שהוא שאל מן האדם, ומה הוא דורש ממנו, ומכל הלמודים והידיעות אשר תשים לפניו, דע כי אי אפשר להפיק זממו, ולמלאות חפצו כי אם באמצעות בתי ספר, ובתי מדרשות טובים, אשר בהמה מורים רבים חכמים ונכונים, היודעים לכלכל את דבר החנוך כמשפט, והנה הקמת בתי ספר אלה, ומחלקותם על פי הערך, והסדר יפה, היא חכמה ומלאכת האומנים הגדולים בארץ, בימים ההם, וגם בזמן הזה, ואין לי פתחון פה לחוה דעי אף אני, ובמקום גדולים בל אעמוד. אלכה לי ואשובה לעניני, לדבר ולהאריך במה שפתחתני, הנה מוצא שפתי שמרתי, ובארתי כוונת החנוך הכללי, והפרטי, ככל הכתוב לעיניך.

אם בהפצנו עתה לדעת, איזו היא דרך החנוך הטובה וישרה ליהודים, ולגדר את הידיעות והלמודים שילמדו את בניהם, ראוי מתחלה לדעת את עלך מצב היהודים בזמן הזה, ויהוסם אל הגוים, אשר בקרבם הם יושבים, אבל טרם הקירנתנו בזה, טוב ויפה כי נשא עין אל דורות עולמים ונראה ונתבונן מה היה משפט החנוך בישראל מלפנים, בימי קדם, ונהלק אותם בכלל לשלשה זמנים: הזמן הראשון יכלול בקרבנו משפט החנוך, מיום ברא ה' אלהים אדם בארץ, ועד ביאת בני ישראל אל הארץ הקדושה: והזמן השני, מכניסתם בארץ, ועד יום גלותם ממנה, על ידי נבוכדנאצר מלך בבל. והזמן השלישי, מיום ההוא והלאה בימי חכמי המשנה והתלמוד.

מצב החנוך בזמן הראשון *

כאשר נביא לבב חכמה, להתבונן אל ארחות החנוך בימי קדם, למן היום שים ה' אלהים אדם עלי ארץ, ועד עת היה ישראל לגוי, נראה על פי עדות התורה הנאמנה, כי היתה העבודה והמלאכה יקרה מאד בעיניהם, ויחנכו בעת ההיא את בניהם, וילמדו אותם מלאכה, ולא היה איש חפשי ממנה. ותחזק העבודה בימים ההם לשני ראשים. אֶפְרַיִם עֹבְדֵי הָאֱלֹהִים. וְרֵעֵי צֹאן וּמִקְנֶה. ותהי המחלוקת הזאת עוד בימי קין והבל אחיו, ובימי בניהם אחריהם. מהם היו עובדי אדמה, כמו נח ובניו, אשר בימיו פרצה המלאכה הזאת במאד מאד, בהמציא לה המצאות חדשות אשר לא שיערום אבותיו, וילמד לאנשי דורו דרכי העבודה הזאת, ויקל בחכמתו מהעמל והיגיעה הקשה שהיתה להם בתחלה בעבודת האדמה, אשר לזאת יקרא שמו נח לאמר: «זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו, מן האדמה אשר אררה ה'» (בראשית ו' כט) ושמו היה נודע בארץ, בימי המבול וגם אחרי כן,

לאיש

לאיש האדמה, כמו שנאמר «ויחל נח איש האדמה». ויש שהיו יושבי אהל ומקנה, ואלה על פי רוב הנודדים, אשר לא היה לכו מקום מושב מיוחד, כמו אברהם, אשר התהלך בארץ, לארכה ולרחבה במצות ה' עליו. ותהי ע"כ ראשית מלאכתו לרעות צאן ומקנה. אולם יצחק בנו אשר הניחו ה', ולא הלך כל הימים מגוי אל גוי. וממלכה אל עם אחר, כאברהם אביו, אִנָּה גם למלאכת האדמה ויבחר בה, כעדות התורה, «ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו'» (שם כ"ז י"ב) ועסק בחפירת הבארות, להשקות שדותיו וגנות ירק. לא כן חלק יעקב, ועבדת ישראל בנו, כי בשבעו נדודים בברתו מפני עֲשׂוֹ אחיו פרנה ארם, אל לבן אחי אמו, החל לנהג שמה בעדר הרחלים, ולרעות בצאן לבן, והיתה זאת עבדתו תמיד, ועבדת בניו אחריו. גם בבאם מצרימה, לקחו אתם את בעירם ומקניהם, כדבר שנאמר «ויאמרו אל פרעה רעי צאן עבדיך וגו'» (שם מ"ז ג) גם רוח אפינו משה איש האלהים ואבי כל חוזה, היה נוהג בצאן יתרו חותנו במדבר שנים רבות, עד שנגלה אליו ה' אלהי הצבאות באש מתוך הסנה, ויאמר לו, ללכת ולנהוג עדר אחר, לרעות ביעקב עמו, ובישראל נחלתו. הנה הפעם ראינו, כי אבותינו הקדושים אשר היו למודי ה', ויודעי חכמה ותושיה, כאברהם שנאמר בו: עקב אשר שמע בקולי, וישמור משמרתי מצותי הקותי ותורותי, ודרשו עה"ש מה שדרשו, והודיע ברבים מציאת ה' ואהדותו, וכיעקב שנאמר בו תמים ויושב אהל, ודרשו עה"ש בבית מדרשו של שם ועבר, וזולתם מאבותינו הקדושים, הנה עמלו ועשו במלאכה המה ובניהם גם יחד, ויקדישו את ימי חייהם לה' ולתורתו, ולפעלם ועבודתם, שהיתה מועילה ומסכמת לרוח הזמן, המתהלך בארץ בימים ההם, ובצאת ישראל ממצרים, ויהי לגוי קדוש ונורא על כל סביבו, אשר מפניו חלו ורגזו כל ממלכות ארץ, ובתוכם היה ה', ואש דת,

תירת אמת וחיי עולם, אשר ברבבות אלפי שנאן נתן להם בימינו על הר סיני בקדש, גם בעת ההיא רוח מלאכת אבותם לא מש מקרב לבם, ומשה ראובן וגר וחצי שבט המנשה בני יעקב בחיר יה, באו כלם כאיש אחד, ויאמרו אל משה, ואל אלעזר הכהן, ואל נשיאי העדה לאמר: «הארץ וגו' ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה, ויאמר וגו' יתן את הארץ הזאת וגו' (במדבר ל"ב. ד — ה — ו).

מצב החנוך בזמן השני

ועתה הבה נא ונלכה אל זמן השני, אל עת בא ישראל אל המנוחה ואל הנחלה, אל ארץ כנען הטובה ורחבה, אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם, אל ארץ, אשר הם פי כל מליץ ומשורר מפני תהלות משה איש האלהים, אשר בעזוז רוחו הנשגבה, יכלול רבבות אלפי תהלות באמר אחד «ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה!» הנה בבא עם ה' אל הארץ הקדושה והמהללה הזאת ויאחזו אותה וישבו בה, במחלקותם לשבטיהם, אז רוח חדשה התעוררה בהם, רוח חכמה ותבונה, רוח מלאכה ועבודה הדרושים לתועלת המדינה ולהצלחתה, וילמדו אז את בניהם, ויחנכו לעשות בכל מלאכת מחשבת, ובכל המעשים והידיעות, המועילים לטובת הארץ, ולטובת העם היושב בה, וגם מעשי אבותיהם, המה עבדת האדמה, ומרעה צאן היו בידם, ויזרעו שדות, ויטעו כרמים, וישיתו לבם לעדרים; הלא שאול מלך ישראל, הראשון, אשר גבה מכל העם משכמו ומעלה, כן גם בנפשו ורוחו הנעלה, ברוח חכמה וגבורה, ברוח דעת ויראת ה', הלא המלך המפואר הזה היה בוקר, ורעה את עדר אביו, ככתוב «והנה שאול בא אחרי הבקר מן השדה וגו'» (שמואל א, יא ה) בכה בן ישי משיח אלהי ישראל ומשורר נעים, אשר

רוח ה' דבר בו ויישב נגן בכנור, ולשפוך עליה רגשות נפשו הקדושה, הלא הוא רעה היה בצאן אביו, בבית לחם. ובימי שלמה בנו ידיד יה רבו מאד החכמות והמלאכות בארץ, ויהי מעם ה' רבים, אשר למדו והבינו בכל מלאכת מחשבת, לעשות בזהב וכסף ובנחשת, ובחרשת עץ, והיו מהם גודרים וחוצבי אבן, בונים וחרשים, ואנשי מסחר, יודעי מקנה וקנין, והולכי אניות בלב ימים, כנראה הכל בספר מלכים ב'. וגם מעבודת האדמה ומקנה לא הניחו ידם, כי בימיו ישב כל איש תחת גפנו ותאנתו, הכרים לבשו צאן ועמקים עטפו בר, והוא בלקת מוסרו הטוב, יטיף לעמו לאמר: «ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים!» כה גם ראשינו החוזים ואנשי רוח, אשר מחזה שדי חזו, ותורת ה' היתה צרורה בלבם, הלא המה אהבו את המלאכה מאד. אלישע, אשר היה פי ענים ברוח אליהו עליו, היה חורש וישרד אדמתו, כנאמר: «וילך משם וימצא את אלישע בן-שפט, והוא חרש, שנים עשר צמדים לפניו, והוא בשנים העשר» (מלכים ב' י"ט, י"ט). וחבל בני הנביאים, המה תלמידי בתי ספר, אשר הכין שמואל הראה, ללמדם שמה חכמת השיר והמליצה, וכל דברי דעת בינה והשכל, הלא נראה, כי למדום וחנכום לעבוד גם בכל מלאכה, לבנות בתים, חולתן מן המלאכות כדבר שנאמר: «ויאמרו בני הנביאים וגו' הנה נא המקום וגו' צר ממנו, נלכה נא עד הירדן, ונקחה משם איש קורה אחת, ונעשה לנו שם מקום לשבת וגו'» ויגזרו העצים וגו' (שם ו' י) ככה גם עמוס נביא ה', בחר במלאכה, ויהי איש רעה צאן, כאשר דבר אל אמציה «לא נביא אנכי וגו' כי בוקר אנכי, ובולס שקמים, ויקחני ה' מאחרי הצאן וגו'» (עמוס ח' יד); הנה הפעם עינים לנו לראות, ולבב לשמוע דרכי החנוך בימים ההם, ויקרת וכבוד המלאכה בעיניהם, עד שהיתה התורה, עבודה, ודרך ארץ, צרורה

צרורה אתם בצרור אחד, ולא היו נבדלות זו מזו, שיהיו הלומדים תופשי התורה, והעובדים, שתי כתות נפרדות.

מצב החנוך בזמן השלישי

בחרות אף ה' על ישראל עמו, על אשר פשעו בו, ולא אבו בדרכיו הלך, וימכרם ביד שוסייהם, ביד מלך בבל, אשר כשטף מים רבים כבירים, שטף ועבר בחילו הגדול ביהודה, ויעש שמות בארץ, ויהרג בלי חמלה את כל עם ה', והנשארים הגלה אתו בבלה. אז היה דבר ירמיה החוזה אל כל בני הגולה לאמר: «בנו בתים ושבו ונטעו גנות» (*). וגו' ודרשו את שלום העיר וגו' והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהי לכם שלום» (ירמיה כ"ט ה' ו'). גדלות ונצורות שמענו מדברי ירמיה האלה. והוא את החובה הגדולה העמוסה עליהם, במצות ה' לדאוג ולחוש גם המה אל צרכי המדינה, ותקנתה, ככל הגוי היושב בה — ואם שלא ירדו להשתקע שם, אלא לגור שם שבעים שנה — ולעבוד את מלך הארץ באמונה, בכל לבבם ובכל נפשם, ולהתפלל בעדו אל ה', כי ישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו, ובכל אשר יפנה יצליח, וזה מה שאמר: «דרשו את שלום העיר» ר"ל, השתדלו והתאמצו לקנות לכם את שלום ואהבת אנשי העיר, כי יתנו לכם את בריתם שלום, והיינו בזאת שתתעסקו גם אתם בעבודות וצרכי המדינה, וכל הדברים והמעשים המרבים שלום בארץ, אמנם זאת לא יתכן כי אם בהתלמדות לשונם המדברת, ודרכי הידיעות והכמת המדינה, וכן היה הדבר הזה באמת את היהודים הגולים, כי החלו לדבר לשון המדינה, ויהיו את הבשדים שפה אחת ודברים אחרים, עד אשר גם למדו, וילמדו

(*) הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פ' ח' אמר: מפני שהיו רוב קשדות והכרמים הם באותם הימים — של ישראל.

וילמדו את בניהם משפטי התורה וחקותיה על לשון המדינה, והנה מודעת זאת לכל קורא בספרי קודש, את בתי הספר, אשר הקים נבוכדנאצר המלך בימים ההם, ללמד בני יהודה ספר ולשון כשדים, ולהבינם בכל חכמה ומדע, ובדבר חכמת ארצו, ככתוב «ויאמר המלך וגו' להביא מבני ישראל וגו' ילדים וגו' וללמדם ספר ולשון כשדים» (דניאל א); ואין ספק לגודל התועלת שיצא מזה, כי על ידי זה לקח את לב היהודים, ויביאם בברית אהבה, שלום ורעות את עם ארצו, ונראה את היקר והגדולה שהיה לדניאל ולהנניה, ומישאל ועזריהו, בימי נבוכדנאצר, כי נשא את ראשם, ויפקד דניאל לשר על כל מדינת בבל, כי האמין בו, וידע כי נאמן הוא וכל היהודים לפניו, ואת חנניה מישאל ועזריה הפקיד על כל מלאכת וצרכי המדינה, בראותו ידיעתם והשתדלותם בישוב מדינתו והצלחתו רבה היא מאד, כמו שכתוב «אדין מלכא לדניאל רבי וגו' והשלטה על כל מדינת בבל וגו' ומני על עבדתא די מדינת בבל לשדרך מישך ועבד נגו» (שם ב מ"ה מ"ט) ובאמת לא שגה במשפטו, כי תמים היו אתו, ובאמונה היו עושים את מלאכתם, וכל מלכי בבל מדי זפרם, שהיו אחריו גדלו וכבדו את היהודים, ולא נהגו אתם, כמנהג בימים ההם את השבויים, כי על כן ראו כי עם חכם ונבון הוא, דורשי שלום המדינה באמת, ועוסקים בכל צרכיה, באמונה ובלבב שלם, וינשאו ויפקידו אותם לשרים בכל מדינות מלכותם, אף את נפשם ורוחם פקדו בידם, כי בטחו מאד בחכמתם ובאמונתם, כמו עזרא הסופר, ונחמיה שר המשקים, ומרדכי אשר הגרילו המלך אחשורש, על דבר אשר הגיד לו, כי שני שרים משומרי הסף בקשו לשלח יד במלך, ואם כי אחשורש טפש היה, לדברי רז"ל, והשתמש בכלי המקדש למורת רוח היהודים, בכ"ז היה חביב עליהם מאד, ותיקר נפשו בעיניהם, כי משיח

ה' הוא . ועד בלי די לנו הדברים שזכרנו לדעת ולשפוט מהם על יחוסיהם היהודים אל הגוים , ודרכי החנוך בימים ההם .

ועתה נלכה נא אל גנת חתלמוד , ונלקט שושנים מערוגות ההגדה , ונקח מפרי עץ הדעת , אשר נטעו חכמינו בעלי האספות בכרם ההלכה , ונאכל ונפקחו עינינו , לדעת איזו היא דרך החנוך הישרה בעיניהם , ואשר הדריכו בה את נערי בני ישראל בימיהם . אלה דברי התנא האלהי ואלה אמרות שמעון הצדיק הנחמדים ומתוקים מדבש . «על שלשה דברים העולם עומד , על התורה , ועל העבודה , ועל גמילות חסדים» (אבות); ישתומם כל משכיל ויפלא אל דבריו הנשאים האלה , הכוללים בתוכם דברי השכל ודעת , מה שאין כח בפה כל חוקר , להגידם בדברים רבים , העולם עומד על התורה ועל העבודה , ועל גמילות חסדים ! חכמה ומלאכה , ואהבת אדם לזולתו , הן הן עמודי העולם , וזאת תורת דבינו הקדוש , המלמדנו דעת יראת ה' , ודרך ישרה שיבור לו האדם «כל שהיא תפארת לעֲשֶׂהָ , ותפארת לו מן הָאָדָם» ; אך לזה יקרא צדיק , ישר וירא אלהים , לא הפורש מן העולם , מתבודד בתוך אהלו , ללמוד חק ומשפט , לא הוא הקדוש , אבל הלומד על מנת לעשות , הולך תמים ופועל צדק , וגומל חסד עם עמיתו , עושה אלה הוא עבד ה' , הוא יעלה בהר ה' בהר השלמות , ויקום במקום קדשו ! מישרים מִפְתַּח שפתי בנו רבן גמליאל , ואמת יהגה קבו «יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ» (שם פ"ב) ותהי לנו דברי הירושלמי נר לעינינו לראות נתיבות החנוך מרחוק , אשר נהלו בהם את תלמידיהם «שאלו את רבי יהושע מהו ללמד את בנו חכמת כו' , אמר ליה ילמדנו בשעה וכו'» דכתיב והגית בו יומם ולילה , מעתה אסור לאדם ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית וגו' ? והתני רבי ישמעאל , ובחרת בהיים וגו' זו אומנות וכו' (פאה פ"א) , רבות שמענו ממאמר הנכבד הזה , שמענו

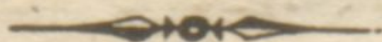
גודל הערך וכבוד המלאכה שהיתה בעיניהם עד שקראו לה חיים, וסמכו חיובה על התורה, ובחרת בחיים, והגית בו יומם ולילה, ר"ל, ללמוד ולעשות, ולהתעסק בדרך ארץ, וחכמת כו' היא בידוע לא אחת מן החכמות הידיעות והמלאכות והאומנות המתהלכות בתבל ארצה, והכרחיות לה לישובה ולקיומה, ולהשלמת האדם, אבל המה הבלי הגוים ותעתוע גלוליהם, שהיו בימי חז"ל. ונקשיב ונשמע עוד דבריהם עה"ש, (קדושין) «תנו רבנן האב חייב בבנו וכו' וללמדו תורה וכו' וללמדו אומנות, רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות וכו' כאילו מלמדו ליסמות. ופריך שם בגמרא, ללמדו אומנות מנ"ל? אמר חזקיה דאמר קרא: ראה חיים עם האשה, אם אשה ממש היא וכו' ואם תורה היא, כשם שהייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות, וכו'» והאומנות הוא עסק ומסחר, כדמסיק שם «מאי ביניהו? איכא ביניהו דאגמריה עסקא» והתנא רבי יהודה הנזכר אמר «גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה» (יבמות), וצא ולמד מה שאמרו עה"ש (קדושין) «כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חטא, וכל שאינו וכו' ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב וכו' אמר רבי יוחנן ופסול לעדות» ומה עמקו מחשבות רבי אלעזר בן עזריה, וכמה גדולים דבריו «אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה» הלא ברוח בינתו יאמר לנו, כי התורה, והיא למודי הדת אחוזים ודבוקים כל כך בלמודי המדינה, בדרך ארץ, עד שאי אפשר קיום האחת, ומציאותה מבלעדי היות ומציאות השני, כנ"ל.

ולא רק בדבר שפתים לבד כבדו עה"ש את האומנות ודרך ארץ, אבל גם בפועל כפיהם, כי הרבה מהם היו אומנים ובעלי מלאכה, והיו עוסקים במשא ומתן. כמו, רבי יוחנן הסנדלר, רבי יצחק נפחא, ורבי יהושע שהיה פחמי חולתם

חולתם עוד רבים, מה שלמותר לי להביאם, והנה מכל
הדברים האלה נראה בעליל יקרת המלאכה ודרך ארץ בעיני
חכמינו ז"ל, ונוכל א"כ לשפוט במישרים מעצמנו, איכה ומה
היו דרכי החנוך בימיהם, ימי קדם, ועם זה השלמנו מה
שרצינו לבאר מדרכי החנוך, בשנים קדמוניות, וממצבה
וערכה בשלשה זמנים המתחלפים האלה.

כונתנו במחלוקת ימי עולם לשלשה, זמנים היתה,
להראות לעין כל התחלפות מצב בני ישראל, והשתנותם
ממדרגה למדרגה בשלשת זמנים הללו, והוא בטרם היותם
לגוי ולממלכה, ואחרי כן כאשר היתה יהודה לקדשו ישראל
ממשלותיו, ואחרי כן בגלות כבוד וממשלה מישראל,
ונתרחקו מעל אדמתם, אל ארצות אויביהם. ולפי התחלפות
הזמנים האלה, התחלפו גם כן דרכי החנוך, כאשר הראת
לדעת מכל מה שיאמרנו, ועתה אחי בא נא ונחקרה את
מצב היהודים בזמן הזה, ויהוסם אל הגוים אשר
בקרבם הם יושבים, ונדעה אחרי כן מעצמנו, איזו היא דרך
החנוך הטובה והישרה, שיבורו להם עתה.

(ההמשך יבא)

73, 47, 118

(א) הערה. בשתיים אנכי מתנצל לפניך קורא חביב!
 אם יפלא בעיניך דבר בשלשת מצבי החנוך, או שלא תמצא
 בהם את אשר קוית למצא בתחלה בטרם קריאתם. (א) דע כי
 לא אחקור מה לפני, ואין מגמת פני קדימה, להסתכל
 בסדר החנוך בימי עולם, ושנים קדמוניות, לדרוש אחריו
 יפה ולבררו באר היטב, כי הוא ענין רב בפני עצמו,
 וגדול הוא ונשגב ממני, אבל הבאתי ממנו רק קצת דברים,
 אשר יהיו לי כסלם מוצב לרדת בו אל החנוך בזמן הזה, כי
 אליו תשוקתי, ואך הוא עקר כוונתי, ושני המכתבים
 האלה, אשר לפניך, המה רק כהקדמה אל המכתבים שיבואו
 איה'ש. (ב) עברי אנכי ככל אבותי, לא עברתי ממצות
 החנוך הנהוג ולא שכחתי, עודני זוכר את כל מחשבות לבי
 בימים הראשונים, בהיותי נער מגורל ככל הנערים בבית
 אבי, אשר על כן אחשבה למשפט, כי גם מחשבות בני
 עמי זולתי אנכי יודע, והגיון לבם לא נכחד ממני. הנני זוכר
 עוד היום את הנהיה ורעיוני לבבי — לבושת מלמדי אשר
 עוררו בי כאלה, ולשמחת נפשי כי עוד אינם בקרבי — הנני
 זוכר כי האמנתי, שכל העוסק ביישוב העולם, ובכל דברים,
 אשר חוץ לגפ'ת המה — לו גם יתעסק בדברי תורה, נביאים
 וכתובים — הנה הוא עם הארץ. ועם הארץ לפני בעיני כבור
 היום, אשר לבו צפון משכל, ולא בינת אדם לו. ויגברו
 הרעיונות כאלה בנפשי ויבאו אליה, ותהר ותלד הרגשות
 גדולות, וילדי נכרים, אשר תועבת ה' המה. והנה ילדה
 בראשונה את מדין בכורה ואת פוז אחיו, כי רבתי בזיתי
 וגם מאסתי את כל איש, אשר נוכח ההשכלה דרכו. וכי
 ראיתי איש כותב ודובר שפת עם אחר, או קורא במליצות
 לשון עבר ויהיה לבוז ולחרפה בעיני, ובעיני חברי יחד.
 ויהי בעינינו כמתעתע וכבן סורר ומורה, אשר איננו שומע
 בקול ה', ובקול אבותיו מעולם, והיינו נלחמים אתו מלחמת

ה' , מלחמת מצוה , ונכהו בלשון . נבזים ושפלים היו
 בעיני כל בעלי המלאכות יחד , ואמרתי אין חפץ לה' באלה
 כי חמה זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' , נאצו את
 קדוש ישראל , נזרו אהור ממשנתם , והיו גהלי רתמים לחמם
 בעולם הבא . אין קץ למחשבות עמל ואון כאלה , ואין
 מספר להרהורים רעים , אשר הדיחוני מדרך הטוב , וישיאו
 את לבי לסור מאחרי ה' , ולחשוב עליו תועה . ועל כלם
 אֱלֹהֵי סליחות סלה לי מחל לי כפר לי . כפרו נא לי גם אתם
 אחי בני עמי על חטא שחטאתי לִפְנֵיכֶם בְּיָדַי פֶּה ! להתודות
 לפני ה' על עונות כאלה . שפשו נא אותי כפי מחשבתי
 וכוונתי . והיא — הלא טובה מאד ! לו יכלתי לקרוע לפניכם
 סגור לבבי , הלא קראתם ראיתם וידעתם כי אהבה רבה
 ויתרה אנכי אהב את עמי . אף חובב אני את חכמינו ז"ל
 בעלי אֲסָפוֹת , ודבריהם לי למשיב נפש . גם אנכי נזהר
 בהם , בשמרם עקב רב ; אבל הכי שוגה אנכי באהבת
 תורת אלהים אשכח תורת האדם ? ובִּכְפָדִי את התורה אבזה
 את והעבדה ? הן על שתיהן אדני ארץ הטבעו , ושתיהן
 יחד הנה הֵנָּם העמודים שעליהן העולם עומד ! תורת
 אלהים — לאהב את כל אדם , ולגמול חסד איש לרעהו ,
 כי רצון ה' משפט חסד ואמת , ולשמוע בקול ה' לעשות
 רצונו ולשמור מצותיו הנה זאת תורת האדם ! הביטו וראו
 כה עשו אבותיכם התמימים , למדו השכילו ויתנו שכמם
 לסבול ולעשות בכל מלאכה , עד שהיתה התורה צרורה
 אתם בצרור אחד את העבדה ודרך ארץ , ולא היו נבדלים
 זו מזו , שיהיו הלומדים תופשי התורה והעובדים שתי
 כתות נפרדות , כמו שהוכחתי . ואם היו עסוקים בדרך
 ארץ , מובן מאליו , שנהגו עצמם ובהנוך בניהם לרוח
 הומן והמקום . ולא היו נטועים כמשמרות במדרגה אחת
 לבלתי סור ממנה ימין ושמאל , כאשר ידמו רבים , כי
 לולא

לולא זאת היו משהיתם דרכיהם על הארץ, ולא השיגו
את הטוב ואת האשר. ומצב החנוך בזמן השלישי יוכיח,
איך נהגו ישראל הגולים בארץ לא להם. כי גם להם נתן ה'
מהלכים בין עמי הארץ, והנם הולכים לפנים ולא לאחור. —
הוא הדבר שרציתי לבאר קורא יקר! בשרם אחל לדבר
ולחוות דעתי על דבר החנוך בזמן הזה. הנה זאת הפצתי,
שמענה ואתה דע לך.

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות
אחת בלבו של אדם מכמה מלקיות וכו'
ריש לקיש אמר ממאה מלקיות שנא' תחת
גערה במבין מהכות כסיל מאה .

(כוכא צילקוט שמעוני רמז תתקנ"ו)

אם יש צורך בדבר להכנות ילדים אחר,
 ולרכותם בפני ילדים חבריהם ? *

ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבליס עין הוא .

(ירמיה י' ח')

האף אין זאת , שארה קלת הערך היא , ובלתי נאה
 לקהל עם ועדה למודי ה' וחכמה , ואשר ישעו בדברי-חפץ
 ובכל מלאכה ? אמנם שבט מוסר לא דבר קטן הוא להילדים ,
 והפה יכו אותם גם חכמים גם עשי המלאכה יחד , ואנכי הלא
 כל ישעי וכל חפצי לדבר בלתי את המכים לבדם . האף אין
 עוד היום בקרבנו רבים מאלה , אשר בזכרם כל הנהיה
 יאמינו , כי משבט יצאה להם תורה , ואת מקל חובלים יכירו
 לסבת איזה דבר הנמצא בם , אם טוב ואם רע . שבט
 מוסר — איננו דבר קטן ונקלה לא רק להילדים לבד , כי
 נכבדות

(*) המאמר הנכבד הזה אשר לפניך. קורא נעים ! לא יליד
 רעיונותי הוא , כי לקחתיו מ-פפת רוסיה ואלצסו צנדי קדש , לכבוד
 לתפארת לשוננו , ולהועיל צו לרכים , אותו הילד אדם גדול וחכם
 מפורסם הנודע לשם ולתהלה , הלא הוא הסר המרומס פארא-אגף
 (Пираговъ) קוראטאר בקיעיו . דורש טוב לעמנו , ודובר שלום
 לכל אדם .

נכבדות מדָּבָר בו בספרי קדש והחנוך, ובחכמת חֲקֵי המדינה.
 ובהיי הילד הוא הנחשב בכל הדברים הנוגעים אליו, ואשר
 יש לו בהם חפץ. אמת, רבים המה האבות אמות, ומורים,
 אשר כשתצק להם יסֹר הילד בשוטים. ואנכי ידעתי גם את
 אלה אשר החליטו לאמר: כי עד שתים עשרה שנה מותר
 הילד מן הכלב וחתול אין, ובמנהג אחר ינהגו אתם גם יחד.
 לא מגזם אנכי — באמת ככל הדברים האלה אמר לי אב
 אחד — והוא לא מהמון עם — ויחֻה דַּעו אף הוא על דבר
 החנוך, וְהִתְבָּרַךְ כי גדל את כל בניו ויחנכם כמשפט הזה.
 ובנו הָאֱמוּן בימי עלומיו בדרך ההוא הֵנו נודע לי גם עתה,
 והוא למד דעת ודי תבונה, אמנם ברוחו אין נכונה. עוד
 גם רבים חיים אתנו כיום הזה מן המכים את הילדים מדי שבת
 בשבתו*) ורבים מהם אומרים, כי משפט החנוך הזה, הוא
 מרומם על כל ברכה ותהלה, וישתבחו כי כן עשו וינחלו
 כבוד. יש גם אלה, הבלתי מאמינים, אשר גם עדנה לעת
 כזאת יבלו הזמן חנם, לחקור בדבר כזה, אשר לדעתם
 מודעת זאת לכל, כי נקדש מרוב ימים בקדושתו של דבר
 קדום, ולכן אין עליו פוצה פה ומערער. פְּכָתוּב — בתי ספר
 אשר לנו, שם משפט כתוב, לפקוד בשבט פשע הילדים
 ובשוטים עונם, רק לעת צר, אם בחנו את כל התחבלות
 לשובב על ידם בן־פריץ מדרכו ולא הועילו. וגם זאת אך
 במדרגות תַּחֲתִיּוֹת לבר. אבל כתוב בתי ספר בלתי נכתב
 לפני האבות, והילדים הבאים פתח בתי ספר במלאת להם
 עשר שנים ויותר, הן המה כבר מְגַדְלִים עד כה בנעוריהם
 בבית אביהם, כמשפט החנוך הזה אוֹי־כמשפט אחר, אשר
 על כן נבוכים המורים ופקידי בתי ספר פעמים רבות, ועצה
 נבערה

(*) וזישראל נתפשט המנהג להכות בכל עש"ק. שהוא יום האחרון
 מששת ימי המעשה, בסוד "וחכס באחור ישנחנה" המעתיק.

נבערה מהם : האם פלות סדר החנוך כתחלתו , או החל אתו מראשית כמשפט החדש , לבלתי הפות בני המכים הנה יחשב כמו הנקל לעיניהם והסיר מאתם המַשַּׁל ופחד . ואם בני הכות המה , הלא יש להוסיף על אלה , להכותם מכה רבה . הן האדם , ואף כי הילד , הסכן יסכין מהרה עם כל דבר . ובהכות האחד וגם שני יהי רצון מלפני המורה להניח שבט הרשע על גו ילדים אחרים . משפט החנוך כזה הנה נקל הוא , ופעולותיו גלויות לפל .

מרבית אבות כאלה ומורים המכים , לא אפונה , כי יענו את הילדים , או מאשר נסו בעברה זאת , או מפני שהם אוחזים במעשי אחרים . וזה לא כבר ראיתי ילד בן שתי שנים מכה את אביו במקל אשר בידו , ושהק בשחוק ילד זה , אשר נפש אנשים גדולים יקה . ותנופות ידיו אשר היה מניף עליו היו בבלי השכל ודעת . כתנופות ידי האבות המכים ומורים רבים .

ומה אפוא הוא הרעיון אשר עליו נוסדה מכת מרדות בכלל ? (א) לנקום את הרעה הנעשתה . (ב) להבזות . (ג) להפחיד . אלה הן שלשת רגשות הנפש , אשר עלימו יוסד האדם מימי קדם קדמתה את כל תחבולות מוסר גו , לְכַלֵּא הפשע וּלְהַתֵּם הטאות . אמנם נעזבה נא רגשות נקם , באשר היא לא כדת משה וישראל , ולא כדת הנוצרים , אף תהיה למורת רוח מוסר השַׁל , ואך החזיקו בה מחוקקי , לא־עם פִּינוּת הקדמונים , נעזוב נא אותה ונאחז בשתי אלה אשר בזמן הזה : — בבושת , ופחד — אבל מי החפץ להבזות החוטא במכת מרדות , הכי אי־יש את הנפשו להטיב על ידי חרפה ובז את לב האיש ההוא , אשר שָׁלַח מפניו רסן הבושה ? כי לולא שלחה מעל פניו , הלא היתה רק יראת העונש לבדה לְמַדִּי לבלתי יחטא ואשם . עוד זאת , גם התחבולה הנבחרת להשגת התכלית , הכי איננה דבר המקלקל את התכלית ומפיר אתו ? איך

תאמרו

תאמרו בלבבכם להבזות את הילד, בהכותכם אתו אחור חשוף
 שֵׁת, אם זה יהרוס הבושה, מאשר יביאנו לעשות כדבר
 ההוא, אשר היה לו להכלם לעשותו? יבוש לו הילד תמיד
 מהשיג תוכחת מוסר כזה, והנה זה טוב מאד, אבל אם הוא
 לא נזהר ממוסר כלמתו ויאשם, הלא אז שוא השבט, ומה
 צע בה כלים אתו. הנה עוד נֶשֶׁאֶר הפחד לבדו, אבל מה
 הוא? איננו פחד מוסרי מפני העונש המר ההוא, אשר
 נפש האדם עליו תאבל במסתרים, וכליותיו ייסרנו בעשותו
 אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם. — בי פחד,
 אשר בשרו עליו יכאב ממוסר אולתו. האם יש להפקיד רוח
 הילד ביד שבט מוסר, ועם רוחו בחירתו ולבו? לו גם
 תצלה להשיג זאת, כי ממכה רבה וכאב בשר, או אך מפחד
 הכאב בדמיון לבד, יעזוב רשע דרכו ויעשה משפט וצדקה,
 האם טוב ויפה הדבר הזה עלינו? הטוב ללמד מנוער יִצְרָל
 האדם — יִצְרָל דרור זה — להכנע מפני פאב אנוש ויסורים רעים
 המכלים מנפש ועד בשר? או אולי יחשבו כי גדול כח הכאב
 מאד, אשר לזכרו ולדמיונו לבד לב איש יהגה אימה? הנה
 כפי מחשבה זאת, יהיה שבט מוסר איום ונורא בעיני הילד
 כאות מזכיר המות (ומפאנטס ומרי*) התעיק עינו בו יבהל, אך
 יביט עליו יאחזהו שער, והיה הפחד ההוא כמו דבר הַבִּינִים
 לאמר: איננו רגש-בשר כליל, אף גם לא רגש-מוסרי פְּלֶה.
 ולמען לא ניגע לריק ומשפטנו ישר יצא, הנה עלינו לחשוך
 אתו מבלתי תצא רוחו וישוב להיות אך רגש-בשר לבד וסר
 פָּחוּ ומוראו. כאשר יאמר מישל הַגֵּרְמָנִי "אין מראה דמות הַשֵּׁד

שחור

(*) בני הרומיים בשזם בשלום מן מלחמה. ויכו בכל-אויזיהם
 מכת חרב והרג, ויטשו בשונאיהם כרזונם. היה הולך אחד מהם
 בראשם, לבוש שחורים ומתעמף שחורים וקרא לפניהם "זכור את המות!"
 להזכירם, כי בני תמותה גם הם. ולא יגבה לבזם ברוח חילם.

לחור
 חור
 חור

שחור מאד כאשר יתאָרהוּ לפנינו» את המשל ההוא המציאו
לבטח אלה, אשר שד בתארו תחזינה עיניהם, ואם לא בהקיץ,
הלא רב להם אם במראה אליהם יתודע, בחלום חזיון לילה,
הירא ורך הלבב, הנה הנסה דבר אליו, אשר היה קץ וירא
אתו ברעיון לבו יעצור כח כגבור ולא יחת עוד מפניו. והילד
אשר ירא מהביט על שבט מִפְּהוּ לא עוד יפחד ממנו, בְּהוֹדְעוֹ
על פי תולדותיו לאחור, (ט פאסטפריארי) כי איננו נורא מאד,
כאשר נדמה לו במחשבה תחלה. ולו גם נאמר כי מצאתם
את התכלית אשר בקשתם, וגם הצליח בידכם להיות תִּתֶּן
אלהים בלב הילד מפני מקל חובלים ומכה רבה, הלא תגידו
נא במה אפוא תחזיקו את הפחד הזה, כי יעמוד לימים רבים?
הן עליכם המשפט להגדיל אתו ולחזקהו כי הילד יסכן מהרה
עם כל דבר, ואיה אפוא קץ ליד החזקה וזרוע נטויה, ולמוראים
גדולים? לו ימָלֵט מתחת חרב דָם - אֵלָּה ת *) גם רגע אחד.
ולו יפתה לבבו להאמין בשוא כי נסתרה דרכו מעין, מה יהשוב
לבכם? הימצא חפץ בהפֶּשֶׁוּ השוא, היעשה את כל העולה
על רוחו אם יחדל? הנה זה ראשית חטאת הצבוע, וזאת הוא
התִּלְקוּת, לבלתי היות בסתר כמו שהוא בגלוי. — כל עוד
השבט לנגד עיניו — תמים פעלו וכל דרכיו משפט, בסור
מפניו — זר מעשהו נכריה עבודתי. הכזה הוא מוסר! — ואם

בבתיכם

(*) Damocles . הוא אחד ממשרתי העריץ דיאניזוס הזכור
צעיר סיראקוז . ומספרים עליו בדברי הימים, כי היה משבח את גורל
העריצים בארץ כי טוב הוא מאד, ויקנא בממשלתם, וישם המלך את כל
דבריו אל לבו. ויהי היום ויקרא לדאמאקלעס ויצאכו אל חדר יפה
מאד, ויבטחו המלך כבוד וגדולה, רק אם יעשה הדבר הזה, לעמוד
הכן מתחת החרב המתהפכת, אשר תלה בשער קוֹס, ויבהל דאמאקלעס,
ויתחנן מלפני המלך להעביר ממנו את הגזרה הזאת, ויאמר למה לי
הגדולה אם על ראשי המות, על כן היתה חרב דאמאקלעס למשל עד
היום הזה. המעתיק.

בבתיכם הוכן הכל במשטר ובסדר יפה אף נעים זה, כי לפניכם
נגלו כל תעלומות הילד — אם כן אפוא מלכם שבש מוסר? יהי
אך רצונו לעשות הכל בלבב שלם ויתמו חטאים: למצער,
ימעטו ורשעים עוד אינם רק בעתים רחוקים. — אבל בזאת
חלקת סוד החנוך ספון: למדו את בניכם להשכיל להשיב,
וחנכו אותם באמונה; והעבודה הזאת לא נפלאה היא ממכם
ולא כבדה היא, כאשר יחשוב לבבכם בהפזו. אמת, כי
תכבד הרבה יתר מאד מהכין לילדים משעמים מעלי-ארו
לתרופה, אבל לא זאת סוף מעשה, והמלאכה עוד מרובה.
אך צעד אחד צעדתם אל הדרך הטובה, אמנם יש עוד מובה
ממנה, זאת עשו והצליחו, כי מוסר הילד על רוע מעלליו,
יהיה לא תוכחת מגולה בבשרו, אבל תוכחת מסתרת בקרב
רוחו ולב עמוק — ובזאת תשיגו ארח החנוך המוסרי. אמנם
אל תשכחו ודעו כי לאבות אנכי דובר את כל אלה. הן בידיהם
חומר רק כדונג, אשר יכשר לעשות ממנו פסל תבנית כל
סמל. וגם אלה למורים יבינו מדעתם, כי בבא החומר ההוא
לידיהם לא נקפא עדנה ויצלה למלאכה. לעשות ממנו איזה
דבר, כי יש לאל ידיהם.

אמנם כן הוא. השבט — כלי משתית ונתעב מאד לעורר
בו בושת בלב איש. ורגשת בושה — רכה וענוגה מאד, והיא
כפרחת, אשר כגעת בה ידים תיבש יבוש. הן אמת, השבט
הוא שגיאה כה וסביביו נשערה מאד. אבל איננו מלמד להועיל,
ולא מורה חטאים בדרך, והוא אך מכסה רעת לב בקרבו. ויגל
למוסר רק אוזן רך הלבב לבדו, אשר השיבו אתו מאן גם לא
על ידי מכות ונגעים רעים ונאמנים כאלה.

ורק למען זאת הנני כותב ככל הדברים האלה, מאשר
אאמין בדברי הכהן הגדול הַיִּה־פֶּן-תִּהְיֶה (*). מנוחתו
כבוד

(* Инокентій אשר היה כהן לעדת הסוחרים בעיר
אדעסא, ושמו מהולל מאד כי היה חכם גדול ואהב את הצריות.

כבוד. הנה כן תהיה אמרתו הצרופה, אשר דבר אלי לפני
לאמר: "כל דבר היוצא מן הלב, הוא זרע אשר יזרע בארץ,
הבאים — בזמן קרוב או רחוק — ישרש יציץ ופרח ויעשה פרי
תנובה." עדת הפנים יהיו סמוכים כמאז כן עתה בחוסן אמונתם:
כי תנופות ידיהם אמת ומשפט — רק אם המה עושים מלאכת
תנופה מאשר נכון לבם בטוח בשבט כי יש בו מועיל,
ומלאכתם לא מלאכת אנשים מלומדה, ולא מפני שאוחרים
במעשה אחרים; גם כי תרבו דברים אינם שומעים, לא יסור
שבט מידם, וכה מעשיו יגידו לבניהם להקם ולהכותם. —
אפס האנשים האלה, אשר משפט אחד ודעה אחת להם,
בלתי מסכימים כלם כאחד בדברי התחבלות, אשר על ידם
משפטם לאור יצא. ולכן יפרדו והיו לראשים שונים.

הראש האחד אומר: כי עת להכות הרשע ברגע אשר
הרשיע ובמקום הרשע. (טנפלאמגראנט דפליט) בדעתם, כי בעת
ההיא יכשר בפפה כמפה שניהם יחד. זה נאה נותן, וזה נאה
מקבל. הראש השני יאחר את המשפט לעת מצא, והחומא
ישלם כרשעתו על פי סדר נעים, כיד המכה הטובה עליו,
ורוח ישים בין מכה למכה. אנשי הראש הזה, לפנים בתקפו
וגדולתו, היו המורים המועדים לישפתות*) אשר
נגפו והכו את תלמידיהם כלם ביום השבת, כצדיק כרשע,
כטוב וכרע, באמרם: כי לפושעים הוא גמול ושלם על פשעם
בעבר, והצדיקים יפקו בעונם בעתיד. ועוד ראש שלישי,
המה האנשים המכים האלה, אשר מדאגה מדבר פן יהפך לב
הילדים לשנא את מכהם, הנם מצווים גם על המורים ואומנים,
לבלתי ישלחו ידם להכות תלמידיהם, בתתם את המלאכה
הזאת בידי הבקיאים, המקדים על משמרת העבודה ההיא.

ויש

*) ע"ד הנמלא צנמרא צ"ק, ל"ז ע"א, ה"ז מועד לשנתות
ור"ל שור ננח שטנח ומזיק בשנת. ומלמדי ישראל מועדים לערכי
שנתות, כנודע.

ויש גם ראש רביעי עוד חכם ממנו, אשר לא ארכו עוד הימים, הבה בשבט עברתו ילד נקי וזך מפשע, להיטיב בזאת את החוטא כי ישוב מאון, ולהראהו עוד גם חסד ואהבה. ולשפת יתר יחשב באר זאת, אשר החוטאים היו בניהם יצאי ירכם, והתמימים — בני-עני, משרתים, ואסופים. והאחרון הכביר, למען תהיה תוכחת מוסר לתורה ולתעודה לא רק להילד אי-נקי לבדו, כי לכל הילדים חבריו, הנה בעלי הראש החמישי תופשי השבט מכים לא במסתרים, כי אם בפני קהל ועדה, ויתנהלו לאטם במלאכה זאת על פי השבון וסדרים. והראש הזה יפרד והיה עוד לשני ראשים. הראש האחד מכה בסוד הילדים כלם להדאיב נפש הפֶּפֶה ולהכלימהו. והראש השני-מוכיח רק לעיני בנים שבבים, למען יִסְרוּ ויכלמו מעונותיהם. והנה את הראש הזה, אשר יך שרשיו גם ברוסי-החדשה. אנכי חפץ לדבר עוד דברים מעטים, הלא זה הגדתי למו, כי לא טוב בעיני הדבר אשר המה עושים, והן לא יאמינו לי. ולכן הנני נשפט אתם לעיני כל. — כל עוד אשר אך הפחד כל מזמותיהם, ואך לִירָא את החוטא ולבהלו המה נוגשים בו לעמוד על משפט מוסר רעהו ואחיו, הנה אין בלבי דבר רע על המנהג החוא. ואם האב או המורה ייסר את הילד בחרות אפו לעיני אחיו והבריו, ראה הנה נשאתי פניו גם לדבר הזה, ולא אשים בו חטא. אבל אם המורה האומן עושה בצדיה. כי יראו החטאים בצרת חבריהם הפְּפִים, לגמול רשעתם ופשעם, ויאלצם, לא פעם ולא פעמים, לראות ברעה נגר פניהם, הנה לדעתי יחשב הדבר הזה — או בלתי הבין וידע את לב האדם, או לחשוב עליו תועה. ובזאת עוד מוסיפים להרשיעו מאשר היה רע ופְּתִלְתוֹל בתחלה. מה אתם מבקשים? לתת בלב הראים תועבה, לתעב את העונש, הלא אך את המענש תתעב נפשם. הנכם רוצים להעיר בקרבם גועל-נפש לשטום את חוטא? אכן תעוררו בלבם חנינה לחונן אתו ולרחם עליו. הַאֲמָנָם יוכל האדם, אשר לא הקשיח לבו, לשמוע

לשמוע בלי חמלה זעקה גדולה ומרה, וְהִבֵּט אֶל שָׂדֵה וְחַמֶּס
לַגְדּוֹ, בְּבֹלַע חֹזֶק חֶלֶשׁ מִמֶּנּוּ? מַה הוּא וְאַיִזָּה הוּא הַפֶּחַד אֲשֶׁר
יִשְׁכֶּם נוֹתְנִים בִּלְבָב תַּלְמִידֵיכֶם? פֶּחַד כָּאֵב בָּשָׂר, אוֹ מוֹסְרִי,
וְהוּא מִפֶּת נֶפֶשׁ? אִם אֵת הָרָאשׁוֹן — הֲלֹא מֵהֵרָה יִסְכִּינוּ עִמּוֹ,
וּלְפִי רוּחַ אִישׁ — הַחֹזֶק הוּא הִרְפָּה — יִקְטֵן הַפֶּחַד, בְּזִמְנָן קְרוֹב
אוֹ רְחוֹק, וַיְהִי הַלֹּץ וְחֹסֵר עַד אֲשֶׁר יוּכַל הָאָדָם שְׂאֵתוֹ וְלֹא
עוֹד פִּחַדְתּוֹ עָלָיו. וְאִם אֵת הַפֶּחַד הַהוּא הַשְּׁנִי — הֲלֹא שׂוֹא לָכֶם
לְבַטּוּחַ בְּמִקְלֵ חוֹבָלִים שְׂאִין לוֹ תִּשׁוּעָה, לְהַשִּׁיג עַל יָדוֹ אֵת
הַתְּכָלִית אֲשֶׁר אַתֶּם מִבְקָשִׁים, בֵּין תִּכּוּ בוֹ קוֹדֶם הַחֲטָא (ס פְּרִימִרִי)
וּבֵין אַחֵר הַחֲטָא (מ פֶּחַסְטִפְרִימִרִי).

רַק זֶה יֵשׁ לֹאֵל יָדוֹ לִתֵּת אֵת הַפֶּחַד, אֲשֶׁר לִבּוֹ יִפְחַד
גַּם הוּא. הַפֶּחַד הַזֶּה הוּא יִרְאֵת ה', אֲשֶׁר, כְּפִי שְׁהוּרֹנוֹ, הוּא
רִאשִׁית חֲכָמָה. יָכוֹל לִהְיוֹת, כִּי גַם אַתֶּם תִּתְּנוּ תְּהִית, אִמְנֵם
יִתְּנוּ רַק רִכִּי הַלֵּב. וְגַם אֱלֹהִים לֹא יִגְדּוּ מִפְּנֵי הָעוֹנֵשׁ וּמִכֵּת
מִרְדּוֹת כִּי אִם מִפְּנֵי הַפֶּסֶח.

אִם תֵּאָבּוּ לְהַעִיר עַל הַחֲטָא חֲמַת רַעִיו — וְעַלִּיכֶם לְבַקֵּשׁ
אֵת הַדְּבָר הַזֶּה — הֲלֹא גַם הַתְּכָלִית הַהוּא לֹא יִמָּצֵא לָכֶם, וְנִהְפֹךְ
הוּא אֲשֶׁר יִצֹר לָבֶם בְּצִרְתַּת הַפֶּסֶח וּמַעֲנָה, וְלֹא בּוֹ יִתְרָה אִפְסָם כִּי
אִם עַל מַפְּהוֹ. וְהִנֵּה הַתְּחַבְּלָה לְהִיטִיב הִיא, הַמַּעֲוֹרֶרֶת הַרְגִּשׁוֹת
מִתְּגַדְּדוֹת לֵאלֹהִים, אֲשֶׁר הַפְּצַתָם לְעוֹרֵר עַל יָדָהּ. לְמַצֵּעַר, לֹא
נֶאֱמָר הִיא וְלֹא שׁוֹבָה. וְאִם עוֹד בְּכָל אֱלֹהִים תִּלְדֵּי רַגְשׁוֹת אֹן וְכִסֵּל
הֲלֹא הִיא גַם פּוֹרֶעֶת מוֹסֵר. — יָדַעְתִּי, כִּי מִשְׁפָּרֵי חֻקִּים, אֲשֶׁר
מַעֲזוֹם דֶּק הַזִּמְנָן, וְכַתֵּם מְרֻזֵּב יָמִים, לֹא בִמְהֵרָה יַעֲזוּבוּם. — וְאִךְ
בְּדֶרֶךְ זֶה פְּנִים הֵמָּה: כִּי הַזִּמְנָן — מוֹפֵת נֶאֱמָן אִם הוֹצִיא עַל פְּנֵי
תֵּבֶל אִיזָה דְּבַר שׁוֹב. אֲבָל בּוֹזֵאת הִיא כָּל הַיְּגִיעָה הַרְבֵּה. הוֹכִיחוּ
לִי, כִּי בַתְּחַבְּלָה כּוֹזֵאת הַפִּץ הַתְּנוּךְ בִּידְכֶם יִצְלַח. — הוֹכִיחוּ
לִי גַם אֵת זֹאת, כִּי כָּל הַשׁוֹב וְהַנֶּאֱמָר הֵיוּ תִּלּוּיִם רַק בַּח, אִזּוֹ אֲנִכִּי
הָרָאשׁוֹן לְכַבֵּד אֵת שְׁבַשׁ מוֹסֵר וְלִתֵּת גְּדוּלָה לְשִׁמּוֹ, אִיךְ שֶׁלְּבִי
רְחוֹק מִמֶּנּוּ. אוֹלָם כָּל עוֹד לֹא הִבְחִינוּ תְּחַבְּלָה אַחֲרָת, וְלֹא הוֹכִיחַ

במישור, כי כל הטוב תלוי אך בזאת, אם תשענו על משענת
הגסיון — לו גם יהיה בן אלף שנה פעמים — הנה יש לי זכות
ומשפט לבלתי אאמין לכם, בחכמת ההנוד, כן בכל למודי
המעשיים (פרמקטיסע ומהרן) משפט אחד: ומאז מעולם הוא —
פאסט האק ערגא פראפטער האק — והוא, כי יש להוכיח
בהכרה תועלת כל תחבולה; ונוסף עליו עוד מופת אחד כזה:
אם נראה איזה אמצעי כי עו, ותחבולה כי קשתה (פנטרניס)
בלתי יתכן א"כ אשר ישובו ריקם מבלי עשות רושם, כי אם
יפעלו אחת משתי אלה, או ירעו, או ייטיבו; ואם לא ירעו
בהכרה יועילו והיטיב יש אותם. האלכם דמיון הדבר הזה גם
בחכמת הרפואה, אשר סמוך בהקשים באלה הקיזו דם בדלקת
הראה שנים רבות. והרופא, אשר לא הקיז דם במחלה כזאת
ענוש נענש, ונתנו אתו בפלילים. ויהי מקץ ימים ויקמו אנשים
חכמים, ויוכיחו במישור. כי אשר חלה והוכה בדלקת יוכל
להרפא גם בלי שפוך דמו. ולעתות עוד גם ימהר להרפא, ואם
יש אפוא בתבל תחבולה כי קשתה מאד, הנה היא לבטח הקזת
דם; ולא חבר הוא שבט מוסר לה, כי לא הטף תטיף את
הדם, אבל תשפכהו במים, ומה אפוא הועיל המשפט הישר
(מפסינפולס וקניק) ההוא? ההקיש היה עשוי באמת וישר,
והגסיון גם לו לישועה, והזמן חלק ג"כ מכבודו עליו ויחזקהו. —
וישכתו רק דבר אחד: — לנסות אם יצליח דרכם גם
בתחבולות לא-קשות אחרות? ועל פי הבחינה אכן נודע
הדבר, כי תחבולה קשה מסתתרת לפעמים, ולא נודע כחצו
עלינו, כאשר יחלנו לה.

(— —)

1

רֹאשׁוֹן מִכָּל-דָּבָר הֲלֹא אֲנֹכִי ,
וּבְכָל אֲפָסִי תִבֵּל הֵן נֹדַע פְּחִי ,
לְכָל מַפְעֵל אֲנֹכִי בְּמַחֲשָׁבָה הִתְחַלָּה ,
אֶךְ לְמַעַנִי כָּל-הָעֵמֶל יִגְיעַת גָּבֶר ,
מִיּוֹם הַוּלְדוֹ וְעַד שׁוּבוֹ לְקֶבֶר ,
בְּלָעֲדִי אֶךְ שֶׁקֶר יִקָּר וְהִבֵּל הִתְחַלָּה !

2

אִם אֲנֹכִי מִכָּל-הַיְקוּם בְּאֶדְמָה .
הִנְנִי נִבְחָר לְכָל אִישׁר בְּאַפְיוֹ נִשְׁמָה ,
וְאֶהוּב וְחָבִיב אֲנֹכִי בְּכָל-הָאָרֶץ ,
אֲמַנָּם יֵשׁ הַמִּשְׁתַּבְּחִים בְּלִשְׁוֹנֵיהֶם ,
כִּי לֹא-כֵן אֲדִיר אֲנֹכִי בִּיְנֵיהֶם ,
וְזֶה מוֹתֵר אָדָם מִן בְּהֵמָה וְיִשְׂרָאֵל .

הבהמה

3

הִבְהִמָּה לְמִינָהּ וּכְל־רָמַשׁ לְמִינָהּ ,
כֹּל יַפְעֵל , יִדְאֵג וַיִּחַוֶּשׂ אֶךְ לְמַעֲנֶהּ ,
הֵן אֲנֹכִי תָמִיד לָהֶם לְמַטָּרָה .
רַק אֲנֹכִי לְבִדִּי בְּקֶרֶב זֵאֵב טָרֵף ,
וְאֲנֹכִי הֵלֵא אֶהְיָה אֶת־דֹּב אֲרֵב .
לַחֲטוּף מִהַעֲדָר פִּשְׁבָּה אוֹ פָּרָה .

4

לֹא־בֶן אָדָם בַּעַל נַפֶּשׁ מִשְׁכַּלֶּת ,
הֵן זֶה יִחַשֵׁב לוֹ לַחֲטָאת וְאוֹלָת ,
וּלְהַגְבִּיל מִמִּשְׁלָתִי יַחַד הַשְׁכִּילוֹ .
אֲנֹכִי לֹא אֶמְשׁוֹל בְּחֻזַּקַת יָדַיִם ,
בְּכֹחִי בַל־אֶקַּח לִי תָמִיד קִרְנִים ,
אֲבָל כָּל־אָדָם כִּזָּב , יִשּׂוּא הוֹעִילוֹ !

5

דַּעוּ , מוֹתֵר אָדָם מִן הִבְהִמָּה אֵין ,
אִם בְּאֵלָה דָּב שִׁכּוֹל , בְּאֵלָה יֵשׁ קֶן ,
וַיִּתְרוֹן אַחֲרוֹן מִרְאִישׁוֹן זֶה הִפְתּוּ ,
זֶה עַל פָּנָיו לֹא יִשִּׁים מִסּוּד־אֲמוֹנָה ,
וּלְהַסְתִּיר רָעָתוֹ בְּקֶרְבּוֹ אֵין לוֹ תְּבוּנָה ,
זֶה חֲכָם — וְהִיָּה בְּמַחֲשָׁד מַעֲשֵׂהוּ .

אֲנִי כִכְחִי בִּבְהֶמָה , כִּחִי בְּאֲנָשִׁים ,
 אֶבֶן הָאָדָם בְּקֶרְבוֹ אֶרְבּוּ יִשִּׁים ,
 וּבִפִּי שָׁלוֹם וְדִבְרֵי אֲהָבָה יִשְׁמִיעַ ,
 לֵאמֹר : אֲנֹכִי מֵאֶפֶס וְתָהוּ ,
 וְהוּא הֵנָּה אֲהַב לָרַעְהוּ כְּמֹהוּ ;
 אֵל תִּאֱמִינוּ לוֹ כִּי שֶׁקֶר יִבִּיעַ !

אֵל תִּאֱמִינוּ לַצַּדִּיק יִחְיֶה בְּאֶמוּנָתוֹ ,
 אֱלֹהִים חֲלָקוֹ וְתוֹרָתוֹ אֶמְנָתוֹ ,
 בּוֹז יָבוֹז לְכָבוֹד , יִדְכָּה יִשָּׁח ;
 הֵלֵא זֶאֱב הוּא הַמִּתְחַפֵּשׂ בְּעוֹר כֶּבֶשׂ ,
 אֵךְ לִמְעַן בָּצַע בָּצַע , לֹאֲבֹד נַפְשׁ ,
 אֲנֹכִי שְׁלִיט בְּרוּחוֹ בְּעִז וּבָח !

אֵל תִּאֱמִינוּ לַנָּדִיב נָתַן מַחֲנוֹת ,
 הֵנּוּ אָבִי יִתּוּמִים וְדִין אֶלְמָנוֹת ,
 פּוֹתֵחַ יָדוֹ וּמִשְׁבִּיעַ נַחַת ,
 הֵן בְּפִתּוּתֵי לֶחֶם , בְּתוֹלַעַת וְצֹדָה ,
 אֵךְ בְּאֵלֶּה דָגִים נִאֲחָזִים בְּמַצּוֹדָה ,
 לַדִּיג וּלַנָּדִיב אֵךְ תּוֹרָה אַחַת .

אל תאמינו ברע , בנשיקות דודים ,
השבר איבים ומכניע ודים ,
ורק הוא אהב בכל-נפשו ובכל-מאדו ,
הן בצל ירדוף אהבו בהצלחתו ,
דומה הוא לצבי או לעפר באנחתו ,
רק אנכי מרים ראשו וכבודו !

10

שמע בן-אדם-אנכי אלהיה !
ואהבת אותי בכל-לבבך ונפשך ,
והקרבת לי תמיד לריח ניחח ,
מן אדם מן איש תקריב קרבנה ,
ולא חשבת ממני בנה יחידה ,
כי גדול אני , כבודי מי ישוהח !

11

אנכי בתבל אף אחד הנני ,
ואם גם אתה אחד , הנך לי שני ,
אבל מה אתה ? מתבל הנך ,
אנכי באמת אהוב בין אנשים ,
ואותכה הם אהבים כאהבת נשים ,
רק שקר , רק חגף יבא לפניה .

12

«אֶתָּה קְדוֹשׁ» אָמַר יֹאמֵר רַעֲךָ ,
 «אֶתָּה מֵצֵא גַם חֵן בְּעֵינַי יְדַעֲךָ ,»
 «אֶתָּה חֶכֶם , מִרְפֵּא לַנֶּפֶשׁ מִלִּי ,»
 «אֶתָּה נְחֻמָּד , עַל אֲחִיךָ לֵךְ שָׁכֵם ,»
 כֹּה יֹאמֵר בְּשִׁבְתּוֹ לְלֶחֶם אֶתָּה לָחֵם ,
 וְאֵיל לֹא הֵנָּה אֲנִי שֹׁחֵק עֲלֶיךָ .

13

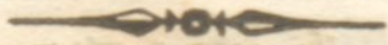
«הוּא טָמֵא , בְּזוּה־נֶפֶשׁ לֹא אוֹכֵל שְׂאֵתוֹ ,»
 «הוּא תוֹעֵבָה לְכָל־הַיּוֹדֵעַ אֹתוֹ ,»
 «הוּא אָוִיל , הוּא אִישׁ־נֶרְגָּן וּמִתְעַבֵּר ,»
 «הוּא נִתְעַב , וְנִאֲלָח , הוּא כִּילִי וְרַע עֵין ,»
 «הוּא קִישָׁה־עֶרְפָּה , גַּם לֵב־אָדָם לֹא אֵין ,»
 הוּא אֶבְזָר , «בְּצֵאתוֹ לַחוּץ כָּכָה יִדְבֹּר .

14

אֲנֹכִי קְדוֹשׁ וְטָהוֹר , צְדִיק תָּמִיד ,
 אֲנֹכִי מֵצֵא גַם חֵן בְּלִי־יָמִים ,
 אֲנֹכִי חֶכֶם , בְּהִשְׁכִּיל אֹמֵר מֶלֶךְ ,
 אֲנֹכִי נְחֻמָּד , עַל אֲחִי לִי שָׁכֵם ,
 אֲנֹכִי הֵן פָּרִס לַרַעֲב לָחֵם ,
 אֲנֹכִי יֵשֶׁר , אֵךְ לִי נֶאֱוָה תִּהְיֶה .

לָכֵן בַּתְּבִלְרַק לְבִדִּי הַגִּנִּי ,
גַּם אַתָּה קֹרָא בְּלִבְּךָ תִּכְבְּדֵנִי ,
(אם גָּלִיתִי זֹאת , אֶל־נָא בִּי תִתְעַפֵּר) ,
וְהִנֵּה עֵינֶיךָ קֹרָא יָקָר תַּחֲוִינָה ,
וְעֵינֵי כָל־הָאָדָם הֵלֵא תִרְאִינָה ,
כִּי אֲנֹכִי , אֲנֹכִי פִי הַמְדַּבֵּר !

81

וְהַיְשִׁי לֵאמֹר הִלֵּל שִׁפְחוֹתָי , וְהַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־

41

בְּיָמֶיךָ יִשְׂרָאֵל , וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־
וְהַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־הַיְשִׁי אֶת־

לֵב

שִׁיר לַמּוֹרָה

1

כִּי חַג נִשְׂוֵאֵי-כֶסֶף לָךְ בְּשִׁרְתָּנִי* ,
הִנֵּה בְּבִשְׂרָה זֹאת מְאֹד שִׂמְחָתָנִי ,
אֶמְרָתִי הִנֵּנִי , אֲשִׁיר לָךְ גַּם אֲנִי* ,
כִּי יִתְחַמֵּן לִבִּי , כִּמּוֹ קָרָא בְּתוֹכִי :
«דַּבֵּר שִׁיר ! הַיּוֹם אֶסַּף תֵּת לָךְ כְּחִי .»
אֲבָל הוּא אֱלוֹפִי ! לִבִּי רָמְנִי .

2

אֶךְ נִגַּעְתִּי בְּעֵטִי , לִכְתּוֹב הוֹאֵלָתִי ,
וְהִנֵּה סֵר הָרוּחַ ! — אֶךְ שׂוֹא הוֹחֵלָתִי .
כָּכָה צָפוֹר דָּרוֹר עֵינֵינוּ תַּחֲוִינָה ,
מַצָּאָה קֵן לָהּ מֵעַל חֲלוֹן בְּתִינוּ ,
הֵן עֹמְדֵת קְרוֹב אַחֵר כְּתֻלָּנוּ ,
אֶךְ נִשְׁלַח אֶצְבֶּע , חֵישׁ תָּעוֹף וְאִינָנָה !

מִיָּמִים

(*) י"ב אלול שנת תרי"ט חגג אוהבי ואלופי החכם ומשורר הרב
אב"ג נ"י חג נשואי-הכסף שלו (וילבער האַלכזייטפייער) אחרי עבור עשרים
שנה וחמש שנים , מיום באו בברית הנשואים עם אשתו תח"י , והנה שלח
לו החכם הדאקטאר גאלדענצלום מאלעססא שיר נדפס בבוד וסדר
ליום חגו זה .

3

מִיָּמִים רַבִּים כֹּה רוּחִי יִכְעִיסֵנִי ,
 רַבּוֹת מַחְשָׁבוֹת בִּי יֵשִׁים , יִבְעֲתֵנִי ,
 בַּמַּחְזוֹת סִתְמוֹת וְנוֹרָאוֹת לְאֵין חֶקֶר ,
 וַיְהִי בְּאָמְרִי לְכָתוּב לְגִלּוֹת אוֹתָמוֹ ,
 יִפְצוּ הַמַּחְזוֹת וַיִּנָּסוּ לָמוֹ ,
 וְכָל-מוֹרְשֵׁי לִבִּי אוֹי ! פֶּעֶנָן בֶּקֶר .

4

לֵכֵן אֱלוֹפִי , הִנַּחְתִּי אֶת-עַמִּי ,
 בִּי נְבוֹךְ אָנֹכִי , וְלִבִּי אֵין אֶתִּי ,
 וּלְבָרְכָהּ הַיּוֹם אֵין יֵשׁ בְּפִי מֶלֶךְ , —
 יִבְרַכְךָ יְיָ אֱלוֹפִי וְאֶת-אִשְׁתְּךָ ,
 וְהָיָה לְנֶצַח אֱמוּנַת עֲתִידָה :
 חֶסֶן , אֶרֶךְ יָמִים , עֵשֶׂר וּתְהִלָּה .

5

אֲבָל מַה תִּשְׁמַעְנָה אֹזְנִי הַפֶּעַם ?
 מִי הוּא הַמַּפְיֵעַם בְּקֶרְבִּי כְּהוֹלֵם פֶּעַם ,
 וַיִּרְקִיד כָּל רַעֲיוֹנִי כִּמוֹ בֶּן-רֵאמִים ?
 הִנֵּה-זֶה בָּא הָרוּחַ ! מְדַלֵּג , מְקַפֵּץ ,
 הַמַּחְזוֹת הָאֲבֹדוֹת בְּזֹרְעוֹ יִקְבֵּץ ,
 וְקוֹל בָּנוֹת הַיָּשִׁיר נִשְׁמַע בְּנַפְשִׁי מִמְרוֹמִים .
 עוֹרֵי

6

עוֹרִי נִפְשִׁי עוֹרִי , עוֹדָה כְּנוּרִי !
אֲנִי לְדוּדִי אֲשִׁיר , אֲזַמֵּר לְמוֹרִי ,
רוּחַ בְּקֶרְבִי דוֹם ! אֵל נָא תִגִּיחֵנִי ,
יְהִי עִמִּי בַּפֶּעַם זֹאת וְאֲדַבְּרָה ,
אֶךְ הַפֶּעַם הַזֹּאת חֲנִנִי וְאֲזַמְּרָה ,
אַחֲרֵי כֵן בֵּרַח לָךְ , לְעַד הַשְּׁלִיכֵנִי .

7

מֵאֲדָעַם , כָּנַף אֶרֶץ רוּסְיָה הַפְּרוּכָה ,
זְמַרְתָּ שְׁמִיעָתָ , אֶהְבִּיךָ יְבָרְכוּכָה :
אֶת־אִשְׁתְּךָ יָחַד בַּחֹל הַתְּרַבָּה יָמִים ,
וְזֹאת הַבְּרָכָה הֵלֵא הִיא גַם בְּרַכְתִּי ,
אֶךְ לְאִשְׁתְּךָ הַשְּׁנִית אֲגִישׁ מִנְחָתִי ,
לְהַשִּׁירָה אֶרְשֶׁת לָךְ בִּימֵי עֲלוּמִים .

8

הֵלֵא רַבִּים הִפָּה בִּימֵי נְעוּרֵיהֶם ,
יִתְרוּעְעוּ , יִשִּׁירוּ , וְאִין קֶץ לְשִׁירֵיהֶם ,
אֶךְ יִקְחוּ אִשָּׁה , תֵּצֵא רוּחָם מִהֶרָה* !
וְתִשָּׁח בֵּת הַיִּשִּׁיר , תִּתְּאֵלם כְּדָגָה ,
(כְּמוֹ תִהְיֶה הָאִשָּׁה הַהִיא לָהּ לְחֻגָּא ,
תִּקְנֶא בְּכִסּוּתָהּ עֲנָתָה וּשְׂאֲרָה) .

כַּדָּג

(*) הַנְסִיוֹן יוֹרֵה לָנוּ אֲמַתַּת סִדְרָה זוֹכֶה וְיָמֵי כְמוֹהוּ מוֹרֶה וְעַד כֹּאמֶן ? וַיֵּשׁ
זֶה עוֹד טַעַם מִפְּנֵי דֹאגַת הַפְּרִנְסָה וְרַחֲמִים עַל לוֹאֲרוֹ, עֵינֵי שִׁיר הַתַּחֲמָם ,

כִּדְג מְעוּפָף יִפְרוּשׁ סְנַפִּיר לְשָׁמַיִם ,
וְחַם הַשָּׁמַשׁ וַיִּבֶשׁ , יִפּוֹל בַּמַּיִם ,
הֵנָּה כִּדְג הַהוּא , בֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים ,
אֶךְ בָּנוּת הָאָדָם תַּחְזִינָה עֵינֵיהֶם ,
שָׁמַשׁ אֶהְבֶּה הֵן אֶךְ יוֹרֵחַ בְּקִרְבֵיהֶם ,
וְאִיָּה אֵיפֹה אִזּוּ דְמִיּוֹן הַבְּחוּרִים ?

10

גַּם אֲנֹכִי בִימֵי בְחוּרוֹתַי שָׁרָתִי ,
מָעַט שִׁירִים וּמְלִיצוֹת הֵנָּה חִבְרָתִי ,
וּבִקְחָתִי אִשָּׁה וַיֵּצֵא הָרוּחַ . —
לֹא עוֹד עַל כְּרוֹב הַדְמִיּוֹן אֶעוֹף בְּרָמָה ,
כַּנְּפָלִים הַנְּגִי הִלֵּךְ אֲט בְּאֶדְמָה ,
לֹא עוֹד בְּעֶדֶן גֵּן הַיִּשָּׁר אֵצֶא לָשׁוּחַ ,

11

אוֹלָם לֹא בָךְ מְעַלָּה הַשִּׁירָה מְעַל ,
כִּי בָךְ חֲשֵׁקָה בַּת אֱלֹוֶה מְמַעַל ,
גַּם כִּי נִשְׂאָתָ אִשָּׁה , לֹא בָרַחָה ,
לֹא תִקְנֶה בְּרַעֲיָתָ , אִשָּׁת בְּרִיתָה ,
וְלֹא תִמּוּשׁ כָּל הַיָּמִים מִבֵּיתָה ,
כִּי לִבֶּעַל נֶאֱמָן מִצָּאָה רַק אוֹתָכָה .

12

הִנֵּה-זֶה זְקֵנָה וְשִׁבְתָּ דוֹד נָעִים ,
יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ הֵן תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִים ,
וְרוּחְךָ עוֹדֶנּוּ בָּאֲבוֹ כְּנַעֲוִיךָ !
עוֹד מָרוֹם הַמְּלִיצָה תִּמְרִיא , תִּפְרוֹשׁ אֶבֶר ,
עוֹד תִּשְׁיֹר לָנוּ מִנְּשִׁירֵי שִׁפְתַּי עֶבֶר ,
וְתַצְהִיל אֶת-כָּל לֵב מִבֵּין בְּהוֹד שִׁירֶיךָ .

13

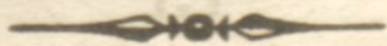
הֵלֹא פָּרַחְתִּי אֲבִיב עֲלִמְיָךְ לְפָנִים
הַעִידוּ כִּי יֵרְאוּ הַנְּצָנִים ,
(כִּמּוֹ לְצֵאת הַשָּׁמֶשׁ , עַד בִּקְרָא לֹא עֲבוֹת) .
וְנִצְנִיךָ נָתַנוּ רֵיחַ נִיחַח !
בְּבָצִיר שְׁנוֹתֶיךָ הוֹסַפְתָּ תֵּת כֹּחַ ,
וְשִׁמְחָנוּ בְּפִרְיֵי קִיץ , וְעַנַּף עֵץ עֲבוֹת .

14

כִּי הַשִּׁירָה הִנֵּה הִיא לָךְ סִכְנֶת ,
מִשְׁחָר יְלֻדוֹתֶיךָ לָךְ בְּרִיתָה נֶאֱמָנָה ,
עַל בֶּן-חַג נִשְׁוֹאֵי-כֶסֶף בְּחֻגְךָ בְּתוֹדָה ,
וְשִׁמְחָת בְּאַשְׁתְּךָ , הִיא אִם הַבָּנִים
וְזִכְרָת אִם הַפְּרָחִים וְהַנְּצָנִים ,
אִם סִפְרֶיךָ , הַיְדוּעִים בְּתוֹךְ הָעֵדָה !

מַעֲנִיָּה וְשִׁירָה שְׁמַעַן נָא קוֹל בְּרַכָּתִי !
נָשִׂי בְרַכְיָה אֲנִי הָאֻנָּה אִמְרָתִי !
כִּי כְבֹד אֶכְבְּדֶּךָ שְׁתִּיכֶן יָחֵד . —
אֶת־אִישְׁכֶן הַמָּהָלָל תֵּאֲרַכְנָה יָמִים ,
הַתְּהַלְכָּנָה לְפָנָיו וְהִינָּה תָמִים ,
יְחִי בְרַכְיָה ! בֵּיתוֹ יְהִי שְׁלוֹם מִפְּחָד .

הזיון

עולם הפוך ראיתי !

1

אף כי היום לא אלך לקראת נחשים ,
ולא אאמין לאִישׁר יֵאֱמִינוּ הַנָּשִׁים ,
אֲמָנָם לֹא יֵאֱבֹשׁ מִהֲדוֹת בַּשָּׁעַר ,
כִּי מֵאֲמוֹנַת הַבָּלִים לֹא נִקִּיתִי ,
וּמִפֶּחַד הַבָּלִי שׁוֹא עוֹד נִדְבִיתִי ,
הֵן הִנַּחֲלֹתִי לִי בַּהֲיוֹתִי עוֹד נָעַר .

2

שׁוֹא יִתְקַלֵּם הַשָּׂכֵל בַּהֲבָלִים אֵלֶּה ,
שׁוֹא יִשְׁחַק לְסַפּוּרֵי הַפִּלָּא וּפִלָּא ,
הַהֲרִיגֵל יֵהֶם אֹתוֹ , מוֹפְתָיו יָחַד !
רִאִיתִי רַבִּים גְּבוּרִים בַּלְשׁוֹנֵיהֶם ,
וְאִין פֶּחַד תַּעֲתָעִים לִנְגֹד עֵינֵיהֶם ,
הַנִּסָּה דָּבָר לָמוֹ , פֶּחַדוֹ פֶּחַד .

3

ומדוע זאת ? שאלו נא החכמים ,
או גם זקנים , בביר ממני ימים !
ואנכי בל אוכל השיבכם מלה ,
רק ספר לכם דבר , זאת חפצתי ,
לבן אמרתי : כי עוד לא רחצתי ,
מצאת הבלים , אקדים בתחלה .

4

בליל חשך , נשאים וגשם , ורוח ,
על משכבי בגפי שכבתי לנוח ,
(באיזה חדרש ובאיזה יום שכחתי) .
נחה העיר ותישן , אין קול נערה ,
אך נאם הרוח נשמע , אך ניב סערה ,
נרדה שגתי — חשבתי גם נאנחתי .

5

חשבתי ימות עולם טובים מאלה ,
כי הואיל יי לעשות אתות ופלא ,
אז נביאים נבאו גם עמדו בפרץ ,
להם האזינו איש , רוח , ומים ,
בני האדם עלו בשמי השמים ,
ובני האלהים הן ירדו לארץ .

6

נִאֲנַחְתִּי , כִּי תַם חֶסֶד אֶל־וָאֵין ,
פֶּס נִבְיָא , פְּלָאוֹת לֹא עוֹד תַּחֲזוּ עֵין ,
וַיֵּשֶׁח הָאָדָם , וַיִּשְׁפַּל גָּבֶר ,
וַרְבָּה הָיָה ! רָעַת הָאָדָם בְּאֶדְמָה ,
פְּתָאם קוֹל שְׁמַעְתִּי , רַעֲשׁ , וַדְמָמָה ,
וּלְנִגְדִי אֲבוֹי , מֵת » אֶךְ קָם מִקְבֵּר .

7

פְּלָצוֹת בְּעַתְתִּנִּי אֶף תָּעָה לְבָבִי ,
כְּמוֹ נִצִּיב קָרַח שְׁכַבְתִּי עַל מִשְׁכְּבִי ,
וַיַּעֲרֹף בְּמָטָר זַעַת אַפִּים ,
קָפְאוּ רַגְשׁוֹת נַפְשִׁי וַדְמִי גַם יָחַד ,
וְעוֹד רָגַע — — וַיַּעֲבוֹר בְּמַעַט הַפְּחָד ,
בְּלִי הַיֵּשֶׁב רוּחִי , נִטִּיתִי אֲזָנַיִם .

8

שְׁמַעְתִּי , הוּא , כִּי נַעֲשִׂיתָה תוֹעֵבָה !
הִנֵּה הוֹסֵר , הוֹרֵם מְכִסָּה הַתִּבָּה ,
נַעֲוִיתִי מִשְׁמַע , עַד מְאֹד שְׁחוּתִי ,
הִנֵּה קוֹל נוֹרָא בְּשָׁמַי יִקְרָאֵנִי ,
כְּמוֹ הִגָּה — וַיֵּד נִגְעָה כִּי וַתִּנְיַעֲנִי ,
הַרִימְתִּי קוֹלִי — — וַהֲקִיצוּתִי .

9

נָמָה הָעִיר ! נִרְדָּם אָדָם וּבְהֵמָה ,
הֵם כָּל הָאָרֶץ מִפְּנֵי הַתְּרִדָּמָה !
הִנֵּה יָנוּם , יִישָׁן שׁוֹמֵר הַשָּׁעַר .
וְאֲנֹכִי שֹׁכֵב גַּלְמוּד בְּחֵיל וּרְעָדָה ,
וְנַפְשִׁי כְּשֹׁכֵר הֵן נָעָה גַם נָדָה ,
לְזָכֹר הַחַיּוֹן הַתְּחוּנִי שָׁעַר .

10

פָּחַדְתִּי , זַמּוֹתִי , וַיִּרַק יִרְקָתִי ,
לָלַכְתָּ אֶל־הַתֵּבָה הַתְּחוּזָקָתִי ,
לִרְאוֹת כִּי הֶבֶל הוּא , אֶךְ חַיּוֹן לָיִל ,
אֶבֶל הַתֵּבָה פְּתוּחָה , אֵין חַיּוֹן !
לֹא נִשְׁאָר כֹּל , בְּלִתִּי מִסִּוַּה־גְלִיּוֹן ,
צוּרַת אָדָם , פָּסַל אִישׁ גִּבּוֹר חֵיל*) ,

11

לָנוּם אֶמְרָתִי מִפָּחַד וּרְעַד ,
לִפְתָּח הַבַּיִת אֶךְ צַעֲדָתִי צֶעֶד ,
נִפְתָּחָה הַדֶּלֶת וַיָּבֹא הַגִּבּוֹר !
וְהָאִישׁ גְּדוֹל הַקּוֹמָה , אִיוֹם מִרְאֵהוּ ,
אֶךְ זָרוּעַ כְּאֵל לוֹ , וְלִבְנֵת פָּנִיהוּ ,
כְּפָנֵי הַמֵּת , קָם הַלֵּילָה מִקְבֵּר .
רֵאִיתִיו

(* כי באמת סמנתי בתוך התנח מסוס כזה למשמרת .

12

רִאִיתִיו , וְלֹא נִשְׁאַר בִּי כֹחַ וּנְשָׁמָה ,
בְּאֵין אוֹנִים נִפְלְתִי מִשָּׁמַם לְאַדְמָה ,
וְאֶשְׁמַע קוֹל דְּבָרָיו , קוֹל קוֹרָא וְאָמַר :
קָם לָךְ ! הִנֵּה אֵימָתִי לֹא תִבָּעֶתְךָ ,
גָּנוּב גַּם שְׁדוּד לֹא בָאתִי לְבֵיתְךָ ,
אֶף עֶבֶר חַצוֹת לַיְלָה , קָרָא שֹׁמֵר . — —

13

וּבְדַבְּרוֹ הִתְחַזְקָתִי , וְעַל הַתִּבָּה ,
רִאִיתִי עֹמֵד אִישׁ זָקֵן וְיָשִׁיבָה ,
אֲחִיו בְּמִסּוּהַּ הַגְּלִיּוֹן וּמִצַּחֵק ,
מָה זֶה ? שָׁאַל אוֹתִי בְּקוֹל דְּמָמָה רַקָּה ,
מִסּוּהַּ ! עָנִיתִיו בְּקוֹל שֹׁפֵל רוּחַ וְדָבָא ,
פֶּסֶל זֶה אֲדֹנִי , שִׁמְתִּי בּוֹ לְשִׁחַק .

14

לְשִׁחַק ! לְשִׁחַק ! הוֹסִיף הַגִּבֹּר לְדַבֵּר ,
וּלְנַגֵּד עֵינֵי הַתַּנְשֵׁא וְהַתַּגִּבֹּר ,
הַתִּדַּע בֶּן-אָדָם , עֶפֶר וְאֶפֶר ,
מָה אֲנִי פֹה מִבִּקְשׁ ? וּמִי אֲנֹכִי ?
מָה הוּא מִלֵּאכָתִי ? וּבְמָה גָדוֹל כְּחִי ?
יָשָׁב לִימִינִי , קָרָא הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר !

15

נִמָּה הָעִיר ! נִרְדָּם זָקֵן וְנָעַר ,
חֲדָל הַמָּטָר , וַיִּדּוּם הַסָּעָר .
עַל חוּג שָׁמַיִם הִלֵּךְ הַיָּרֵחַ ,
מִבַּעַד חֲלוֹן יִשְׁלַח קֶרְנֵי כֶסֶף ,
מִפְּזוּזִים עַל הַקִּיר , מִכְרָכָרִים כְּבָנֵי רֶשֶׁף ,
לְאוּרוֹ קָרָאתִי בְּסֵפֶר הָאֶרֶץ .

16

וּבְסֵפֶר הֵן כָּתוּב שִׁמּוֹת אַנְשִׁים ,
שִׁמּוֹת בַּחֲזוּרִים וְגַם בְּתוֹלֵת אֶף שִׁמּוֹת נָשִׁים ,
כָּלֶם פְּקָדִים לְמִשְׁפָּחָתָם , לְבֵית אֲבֹתָם ,
כִּהְתִּימִי לְקִרְאָת שִׁמּוֹת כָּל־הַגְּבָרִים ,
רָאִיתִי כָתוּב בְּסוֹף אֵלֶּה הַדְּבָרִים :
«הִמָּה רִשְׁעֵי עוֹלָם , אֵין יִי בְּלִבּוֹתָם .»

17

מִרְעִיד , מִשְׁתוֹמֵם קָמְתִי מִמּוֹשָׁבִי ,
אָהָה אֲדֹנִי ! קָרָאתִי בְּכָל־לִבִּי ,
מָחָה נָא מִסְפָּרְךָ אֶת־אֵלֶּה הַדְּבָרִים !
הֲלֹא רַבִּים אָנֹכִי מֵצֵא שָׂמָּה ,
אֲשֶׁר אֵין כְּמוֹתָם בְּכָל־קְצוֹי אֶדְמָה ,
יִרְאִי אֱלֹהִים גַּם תַּמִּימִים וַיִּשְׁרִים !

18

דוּם ! קְרָא לִי הַגִּבֹּר בְּאֵף וּזְעַם ,
הַפּוֹד הַעֲלָה וּקְרָא נָא הַפְּעַם ,
אִז תִּרְפֶּה רוּחִי , גַּם תַּעֲזוֹב תְּלוּנָה .
הַפְּכֹתִי . וְהִנֵּה כָתוּב שֵׁם מִמַּעַל :
«לִמְעַן הַסִּתֵּר תִּרְמִית-לִבָּם וּמַעַל ,
נָתַתִּי עַל פְּנֵיהֶם , מַסּוּה-אֲמוּנָה .»

19

עוֹד קְרָא שָׁמָּה אֶת-הַכָּתוּב מִתַּחַת ,
קְרָא אֵלֵי הַגִּבֹּר בְּשִׁפְת נָחַת .
חִשְׁתִּי וּקְרָאתִי שִׁמוֹת זַקֵּנִים וְנַעֲרִים ,
בְּסוֹף הַגְּלִיּוֹן כָּתוּב בְּדִיו שְׁחוֹר ;
«נֶאֱצַו אֶת-קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל גָּזְרוּ אַחֲזֹר ,
אִיבֵי חֲכָמָה הֵם , מִדַּעַת נְבֻעָרִים .»

20

אָהֵה ! קְרָאתִי בְּשִׁטָּף אֵף וְחִמָּה ,
הֵלֵא יֵשׁ פֹּה אִישׁ חֲכָמִים הֶמָּה ,
פֹּה הֵימָן חֲכָם לֵב , וְחִצְרוֹן בֶּן-פֶּרֶץ ,
אִישׁ פִּי יִדְבֵּר חֲכָמוֹת , חֵקֶר וְדָרֵשׁ ,
אֶהֱב לַחֲקוֹר , לְדַעַת כָּל דְּבַר שֶׁרֶשׁ ,
וַיֵּשׁ , צִדְקָתָם אֵת נְבוֹנִים יִרְנְנוּ בְּאֶרֶץ .
הִרָף (9)

21

הָרַף מֵאֵף ! קָרָא מֵעֵבֶר הַשְּׁנִי ,
דָּבָר לִי הָאִישׁ , וְאָמַר הַנְּנִי .
וְאָקְרָא : «לִמְעַן יִהְיוּ לְשֵׁם וּלְתִהְלֵלָה ,
וְלֹא יוֹדַע צִפְשֵׁם מוֹסֵר פּוֹרַעַת ,
נָתַתִּי עַל פְּנֵיהֶם מִסּוּהַּ הַדַּעַת .
אִזְּנִי לִמְתִּי , רִפְתָּה רוּחִי כְּבִתְחִלָּה .

22

סוֹף דָּבָר , עוֹלָם הַפּוֹךְ רָאִיתִי !
וּבְכָל סִפְרוֹ אֵךְ תִּהְפְּכוֹת חֲזִיתִי ,
יֵשׁ , יִדְעִיתִיו וְהוּא צַדִּיק עֹמֵד בַּפָּרֶץ ,
וַיִּזְכֹּר וַיִּפְקֹד שֵׁם בֵּין הָרָשָׁעִים ,
וַיֵּשׁ , בָּנִים מִשְׁחִיתִים , רָעִים וְחַטָּאִים ,
וְהִמָּה בְּכַתְּבִים נֶאֱמָנִי אֶרֶץ !

23

יֵשׁ , לוֹ עֵשֶׂר , נְכֹסִים , גָּלוּי וַיִּדּוּעַ ,
כִּי אֹרֶךְ הַהֲצִלָּה אֱלֹיו זָרַע ,
וַעֲלִיו נֶאֱמַר : כִּי אֶמְלֹל הוּא , דָּל וְאֶבְיוֹן !
וַיֵּשׁ , אֵין לוֹ קִשְׁיָטָה אַחַת וְכֹכַב לָחֶם ,
הֵלֶךְ עָרוֹם וַיִּחַף , כְּצֵאתוֹ מִרְחֶם ,
וְהוּא עֲשִׂיר , הֵן יֵשׁ לוֹ מִטָּמוֹן בְּחִבּוּיוֹ !
כְּנִלְתִי

24

בְּנִלְתִּי לְקִרְאָתְךָ , הַבֵּיט עָלַי בְּגִּאֲוֹן ,
וַיִּשְׁאַלְנִי בְּקוֹל הַמְּלָכָה וְסִאֲוֹן .
הִתְדַּע מָה אֲנִי מִבִּקֶּשׁ ? מִי אֲנֹכִי ?
פֶּתַח שָׁם כָּף עַל רֹאשׁוֹ בַּגִּבַּחַת ,
וְהַבֵּית יִמְלֵא עֵשֶׂן , מִלְּאֲכֵי יִשְׁחַת ,
וְאִפּוֹל אֶרְצָה , כִּי עֲזֹבֵנִי כֹהִי .

25

וַיִּקְפֹּץ כְּרוֹב אֶחָד וַיִּרְקוֹד כְּאֵיל ,
וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו חֲלָשׁ*) פָּסַל אִישׁ-חֵיל ,
וַיְהִי לְגִבּוֹר ! (כָּל-זֹאת בְּעֵינֵי חַוִּיתִי) ,
אֲחֵרֵי כֵן הִתִּיצַב הַשָּׁטָן לִפְנָי ,
וַיִּצְוֶה לָתֵת מִסּוּהָ גַם עַל פָּנָי ,
צַעֲקָתִי וְאִיקָץ — וְעוֹלָם אֶמֶת רָאִיתִי ! —

(*) הַחֲלָשׁ הַזֶּה הוּא כְּלַז בֶּן יִפּוֹנָה , אֲשֶׁר הָיָה פֶּתַח לְאִישׁ גִּבּוֹר
חֵיל , וַיִּכֶּה זֵלְשׁוֹ: וְאֵת כָּל אֵילֵי הָאָרֶץ , הוּא עוֹרֵר אֶת לְשׁוֹנוֹ עַל שֵׁלֶם
מֵאֹת חֹלִל זִפְעֵס אֶחָד ! —

הַהֲצִלָּה*)

— לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבִנִים עֹשֶׁר

(קהלת ט י"א)

אֶל יְדֵי הַחֲכָמָה לְפָנִים מִשְׁמָיִם ,
יִרְדֶּה הַהֲצִלָּה לָאָרֶץ מִתַּחַת .
וַיַּחֲרְדּוּ כָל אֲשֶׁר בְּאֶפְיוֹ נִשְׁמַת חַיִּים ,
לִקְדָּם פָּנִיָּה בְּתוֹדָה בְּגִיל וְנַחַת .

מִלֵּאָה עִם רַב הָיְתָה דֶּרֶךְ הַהֲצִלָּה ,
לֹא הִקְשִׁיחָה לִבָּהּ אֶל קוֹל שׁוֹעֲתָם ,
וַתִּרְקַק לָהֶם רוֹב שָׁלוֹם וּבִרְכָּה ,
בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁמְעָה תַּפְלָתָם .

(*) הַשִּׁיר הַזֶּה , וְשִׁיר „הַתַּחֲמָסׁׁ הַזֶּה אַחֲרָיו , הַעֲתִיקִי מִשִּׁירֵי
שִׁפְתֵי אֲשֶׁכְנוּ , בִּשְׁנַת תַּרְס״ב . וְיִוְדַע אֲנֹכִי קוֹרֵא יָקָר , כִּי אֵין לְשִׁירֵים
הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה הַבָּאִים מִקּוֹם בְּסִפְרֵי , אֲף גַם בְּמִקְוֹמוֹת אַחֲדִים לֹא נִאֻוּ
בְּחִירוֹתֵים , לְפִי שֶׁבְּאַחַד עוֹמֵד סַעֲמוּ בּוֹ מַלְעִיל וּבִשְׁנֵי מַלְרַע , אִוְלַם
מֵאֲשֶׁר הֵמָּה רִאשִׁית בְּכוֹרֵי פְרֵי עֵסִי , לִכֵּן אֲמַרְתִּי אֲעֵלֶה אוֹתָם עַל
מִזְבֵּחַ הַדְּפוּס .

הַחֲכָמָה אֲשֶׁר בְּתִבְנִית כְּפִיָּה ,
אֶת־הַהֲצִלָּהּ לְמַצְלִיחָהּ מִשָּׁחָה ,
הִלָּכָה תָּמִיד בְּמִנְהָלָתָּ לִפְנֵיהָ ,
בְּכָל מִדְרָךְ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַהֲצִלָּהּ .

אֲמַנָּם מִכְבוֹדָהּ וְזֹהַר כְּרֶךְ עֵינֶיהָ ,
הַחֲפִישׁ כָּל חֲדָרֵי בֶטֶן וְקָרֵב ,
פָּחַדּוּ וְנָסוּ מִרְחוּק כָּל רֵאִיָּה ,
כְּנוּס מִפְּנֵי דוֹב יִשְׁכּוֹל וְזֹאבֵי עָרֵב .

וַיִּמְעַט וַיִּחַסֵּר סָבִיב לְהַצִּלָּהּ ,
הֶהָמוֹן הָרֹב מִרְגַּע לְרָגַע .
וַתֵּשֶׁב אַחֲרֵי כֵן בְּדָד וְנִאֲנָחָה ,
בְּאִישׁ צָרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הִנָּגַע .

וַתֹּאמֶר אֶל הַחֲכָמָה . «בִּי אֲהוּבָה !
הֵן בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבִירִי לִפְנֵי ,
יִשָּׁמָה מִדְּבַר יְהוָה וְרַבָּה הָעֲזוּבָה ,
אֲהֵב וְרַע הִרְחַקָהּ מֵעַל פָּנַי .

לְתוֹר וּבִקֵּשׁ אוֹתָךְ לְבִי סְבוּתִי ,
אֲכַל בְּעִבּוּרָךְ מֵר לִי , שְׁנוּאָה הִנָּנִי ,
לִכֵּן חוּסִי נָא וְתַפִּינִי אַחֲתִי !
הַפְּרָדִי מֵעַלִּי , לְבָדִי עֲזֹבִינִי . —

בְּשִׁמוֹעַ הַחֲכָמָה אֶת־כָּל דְּבָרֶיהָ :
כִּי צוּר מְכַשׁוֹל הִיא לְהַצִּלָּתָהּ בְּאֲדָמָה ,
וְכִי אֶךְ בְּשִׁלָּה בָּגְדוּ בָּהּ כָּל רַעֲיָהּ ,
וַתִּפֶּן וַתִּלָּךְ דּוֹמָם וְנֶאֱלָמָה .

כְּמוֹ־הֶגֶה , וְהִנֵּה מִסָּבִיב לְהַצִּלָּתָהּ ,
נֶאֱסַף הַהֶמּוֹן בְּקוֹל הַמֶּלֶךְ וַיּוֹעֶה ;
אֶךְ הַחֲכָמָה אֵינָנָה , אֶךְ הִיא נִדְחָה ,
הַסְבִּילוֹת תַּחֲתֶיהָ עַל מְקוֹמָהּ בָּאָה .

הַתְּחָמָם (*)

אֶהוּבִי לְאַמוּנָה !
לֹא־לְמַשׁוֹרְרִי בְּנֶבֶל ,
וְלֹא־מִדֵּי דַעַת וַתְּבוֹנָה ,
חֶלֶק וְנַחֲלָה בַתִּבֵּל .

הַזִּקֵּר וְהַעֲרִיד תְּבוֹנָתָם ,
אֵין בְּאֶרֶץ יוֹדֵעַ ,
וְלִכָּל דְּבָרֵי בִינָתָם ,
אֵין מִקְשִׁיב גַּם שׁוֹמֵעַ .

כל

(*) דִּים טוֹמֹלֶס , לַדַּעַת הָרַב הַמְתַּרְגֵּם וַיִּקְרָא י"א ט"ו .

כָּל הַיָּמִים ,
נִפְשָׁם שׁוֹקֵקָה ,
בְּטֶן חֲכָמִים ,
תָּמִיד רִיקָה .

וְהָיָה מְרֹב אֲנָחָה ,
יִכְזְבוּ בְּחֲכָמָה וּבְאַהֲבָתָה ,
אֶךְ שׁוֹא וְהֶבֶל תְּמוֹרָתָה ,
יִסְחָרוּ אוֹ יִלְמְדוּ מִלְּאֲכָה .

בִּימֵי קָדֶם מִלְּפָנִים ,
— הִנֵּה זֶה רַבּוֹת שָׁנִים —
לֹא נִמְצָא מִזְמֹר נְעִים ,
בְּתַחֲמָם , בְּכָל-עוֹף שָׁמַיִם .

שִׁיר מִזְמֹר עַל שׁוֹשָׁנִים ,
יֵשֶׁר גַּם בְּשִׁדּוֹת וּבְגַגִּים ,
פֹּה עַל הַהָרִים ,
זְמֵרוֹת הִרְיעַ ,
וַיִּשְׁמָה בִּיעָרִים ,
נְעֻמוֹת הִבִּיעַ .

וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּתְּבוּנָן ,
הַתַּחֲמָם מִשׁוֹרֵר נְעִים ,

כִּי אֵין נוֹמָה לוֹ אֲזָנִים ,
וַיִּתְּאֶבֶל בְּיָקוֹנָן .

כִּי אֶל מִי אֶפּוֹא יָרִים ,
קָלוּ בְּשִׁיר וַיִּרְיעַ ?
לִגְבָּעוֹת וְאֶל־הַהָרִים ,
לְאָרֶץ אוֹ לְרִקִּיעַ !

וַיַּעַף מִהָרָרִי שְׁאֲנָנִים ,
מֵאֲרֻז־אֵל הָרַעֲנָנִים ,
לְהַתְנוּדֵד הַלְּאָה בַּכְּפָרִים ,
לִנְגֹן בְּנִגְינוֹתָיו בָּעָרִים .

וַיֵּרָא כִּי יָשָׁם מִקְשִׁיב לוֹ אֵין ,
גַּם שָׁמָּה לֹא תִשׁוּרְנוּ עֵין ,
אִישׁ אִישׁ יִשְׁעָה לְעַבְדָּתוֹ
יִפְנֶה לִפְעֻלוֹ וּלְסִבְלָתוֹ ,
יֵשׁ אֲשֶׁר בַּחוּמָה בּוֹנִים ,
וַיֵּשׁ מְלֹאכְתָּם בַּחֲמֹר וּבִלְבָּנִים ,

וַיַּחַדֵּל מִלְשִׁיר בְּשִׁירִים ,
אֲחֵרֵי יָמִים לֹא־כַבִּירִים ,
כִּי רַע וָמָר עָלְיוֹ הָעֲנָן ,
וַיִּלְמַד מְלֹאכֶת הַבְּנִין .

הַיּוֹנָה

אֲנִי אֶמְרָתִי בְּחַפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב .

(תהלים קי"ו י"א)

«הַיּוֹם בְּבֹקֶר» לִרְעוּתֶיהָ יוֹנָה אֶמְרָה ,
«עַתָּה יִחַדּוּ אֶת־דִּוְדִי עִפְתִּי בֵּין־הַגָּרָנוֹת ,
«רְאִיתִי — אֲשֶׁר לִרְאוֹת נַפְשִׁי לֹא שָׁעָרָה —
«אִישׁ הוֹלֵךְ וּזְרָה לָאָרֶץ דָּגָן וּמִגְדָּנוֹת .
«אִין זֹאת מֵאֲשֶׁר בְּרַעְבוֹן נַפְשֵׁנוּ הוּא יוֹדֵעַ ,
«עַל־כֵּן בְּרַחֲמֵי נוֹתָן לָנוּ אֶכֶל לְשִׁבּוֹעַ ,
«עָתָה עָתָה אֲחִיוֹתִי חֵישׁ נְעוּפָה יָחַד !
«וְעַל דָּגָן וּמִגְדַּר נִתְעַנֵּג שֵׁם בְּלִי פָחַד .
«עֲמוּדָנָה !» קִרְאָה מִרְחוֹק בְּנַפְשׁ נַעֲצָבֶת ,
«יוֹנָה וְקִנָּה אַחַת הַשְּׂמֵעָה אֶת־כָּל־זֹאת ,
«אֶל־תְּעוּפָנָה !» הֵלֵא נֶגֶד פְּנִיכֵן הַמּוֹת ,
«אֲנֹכִי וּבְנֵי לָכֵן לְמִשְׁלַל וּלְאוֹת .

יִזְרַע לְצִדְקָה כֹּזֶה רְאֵתָה גַם עֵינִי ,
 חֲשֵׁתִי לְהֵאכֵל אֲנָכִי וּבְנֵי בְּאִין לִי ,
 אֲמַרְתִּי חֲנוּן הוּא וּבִרְחָמָיו יִכְלֹלֵנִי ,
 אֲמַנָּם גַּם הָאָדָם אֶרֶב כְּאֶרֶץ וְזֹאֵב ,
 אֹוִיָּה ! אַךְ לְמַעַן תִּפּוּשׁ בְּנֵי בְּמִצּוֹדָתוֹ
 פֶּתַח כְּנָדִיב יָדוֹ לְהִרְאֵנִי צִדְקָתוֹ .

שִׁיר יְדִידוֹת

רחש לבי דבר טוב ליום הלקחת ידידי ורעי
 הבחור המשכיל וכו' במלאת לו עשרים שנה .

עַתָּה כִּי אֶחְקֹור וְאַתְּ בּוֹגֵן אֶל הַקֶּבֶר ,
 וְדִמְעָה בַּמַּיִם דִּמְעַתְּ תִּדְמַעַ עֵינֵי ,
 עַל חַיֵּי הַבָּלוּ וְלַיּוֹם שׁוֹבוּ לַקֶּבֶר ,
 הַנָּחִים ! רוּחַ מִבִּינָתִי יַעֲנֵנִי .

הַנָּחִים ! כִּי לֹא יַעֲזֹב הָאָדָם בְּאֶרֶץ ,
 לֹא יִמּוֹת לַנְּשִׁיחַת לֹא יִתֵּם לוֹ חַיִּים ,
 רוּחַ הוּא בְּאֶנּוּשׁ לֹא יִכְלֶהוּ הַקֶּרֶץ ,
 הוּא לַמָּרוֹם יָשׁוּב אֶל-אֵל בְּשָׁמַיִם .

הַנָּחִים ! יֵשׁ תִּקְוָה לַנֶּפֶשׁ מִשְׁכָּלֶת ,
תִּשְׁחַק לַיּוֹם אַחֲרוֹן אֶף־תִּלְעַג לַמּוֹת ,
לֹא תֵצֵא מִגֹּר כִּצְאֹת נֶפֶשׁ אִוֶּלֶת ,
שָׁמָּה בְּסֶתֶר עֲלִיוֹן תִּתְעַנֵּג לְשֹׁבֶת .

הַנָּחִים ! אֶף לֹא נוֹלֶדֶת לָרִיק וְהָבֵל ,
לֹא לָרִיק תִּסְפּוֹר יָמִים חֹדֶשׁ וְשָׁנָה ,
הִנֵּה בְנֵעִימִים נָפַל לָךְ פֹּה חָבֵל ,
דַּעַה וְהִשְׁכֵּל מֵאֵת יְיָ לָךְ מַתָּנָה .

זֶה חֵלֶק אָדָם הַמֵּבִין וַיּוֹדַע ,
וַנַּחֲלֵת אִישׁ בְּדַעַת וּבְחֻכְמָה שְׁמִיחַ ,
אֲבֹן לֹא־בֶן הָאִוִּיל מוֹסֵר פּוֹרַע ,
רַק חִלּוֹם יָמָיו , רַק אֲבֶק פּוֹרֵחַ ,
כִּי מָה חַיִּי אִוִּיל וּמָה־כָּל שְׁנוּתָיו ,
מָה־יִתְרוֹן כְּבֹדוֹ וְכָל־תַּפְאֶרֶת יָקָרוֹ ?
הֲלֹא יֹאכַל יִשְׁתָּה יִמְלֹא תִאֲוָתָיו ,
אַחֲרֵי־כֵן יָמוּת וַיֵּשׁוּב אֶל־עַפְרוֹ !

הַנָּחִים וּשְׁמִיחַ עָתָה בַּיּוֹם הַלְדִּתָּךְ !
גַּם אֵלֶיךָ אָחִי יֹאמַר הַיּוֹם לְבָבִי ,
אִשְׁרִיךְ ! כִּי לֹא לָרִיק תִּבְלָה שְׁנוּתֶיךָ ,
הֵן אִם לַחֲכָמָה תִּקְרָא וּלְמַדֵּעַ אָבִי .

הִנֵּה זֶה עֲבָרָה שְׁנַת הָעֲשָׂרִים לְחַיֶּיךָ ,
 אֶל־נָא תִּנּוּד לָהּ אֶל־תִּשְׁמִיעַ אֲנָחָה ,
 בְּשִׁמְחָה אָחִי שְׂאֵנָא אַחֲרֶיהָ עֵינֶיךָ ,
 רֵאֵה כִּי הִשְׁאִירָה לָּךְ זִכְרוֹן וּבִרְכָּה .

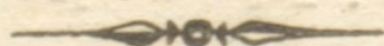
לֹא־אָפֶס הַיְשָׁנָה גַּם אַחֲרֵי יִצְאָהּ* ,
 הֵן בְּיָדְךָ פְּרִי טוֹבָה פְּרִי דַעַת וּבִינָה .
 כֹּה גַם אַחֲרֵי שְׁנַת עֲשָׂרִים וְאַחַת הַבָּאָה ,
 תִּשָּׂא אֶלְמוֹת הַתְּבוּנָה בְּגִיל וְרֵנָה .

יואל

(*) כנדרש על הפסוק «ואזכרהם זקן בא צימים» שר"ל, שכל
 הימים אשר היה חי בארץ באו לפניו בשלמות, ולא נפקד מהם גם אחד,
 לפי שהשתדל ועסק בהם בדברי תורה, בצדקה בחכמה ומוסר, כי זה סוף
 כל האדם, וזה תכליתו האמתית, ומצלעדי זאת, מותר אדם מן הצהמה
 אין, ימי חייו הכל, וכל המעשה שעשה תחת השמש הכל הכל ורעות
 רוח, ומה נמלצו דברי רז"ל צדקתם על הפסוק, «והמתים אינם יודעים
 מאומה» אלו רשעים שצחיהם קרוים מתים, רכונם, לפי שכל חי הרשע
 הצלחתו ומשואו קשורים אך בדברים ותענוגי העולם השפל הזה, ולפי
 שהמה משתנים ונפסדים מעת לעת, ולא ישארו על תכונה אחת ומלכ אחד,
 גם כמעט רגע, א"כ יאבדו וימותו אתם גם חייו, ואם יחיה ימות —
 אולם לא כן הצדיק אשר באמונתו יחיה, ושמח לעשות משפט חסד וצדקה,
 פתיל חייו לא נתק המות, אך הולך הוא ומוסך בלי קץ, אל תכלית טוב
 וגאמן, אשר מרום הוא מכל שכיות החמדה ותאות העולם השפל. והעולם
 הזה היה דומה לו כפרוזדור שהתקין א"ע בו כדי שיכנס לסרקלין, והוא
 התכלית והאושר האמתית. ואדרבה כל עוד צשיקרב יום מתו ואלתו מן
 העולם הנה הוא הולך הלך וקרוב אל החיים ואל הסרקלין. הוא, החיים
 הנצחיים, ואם ימות יחיה. — ולפיכך אמרו הצדיקים צמי תתם
 קרוים חיים" והבן.

יִזְאֵל נָא יִי אָחִי וְכֹה תִלְךָ וְתִשְׁכִּיל ,
מִשְׁנָה לְשָׁנָה תָּמִיד כָּל־יְמֵי־חַיֶּיךָ .
הִנֵּה עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־אִישׁ מִשְׁכִּיל ,
וְזֹאת הַבְּרָכָה יְבָרְכֶךָ הַיּוֹם רַעֲךָ .

הדבק בכ מאח....

אֶרֶח לְחַיִּים

אֶרֶח לְחַיִּים שׁוֹמֵר מוֹסֵר—

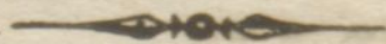
(משלי י' י"ז)

אִשְׁרֵי הָאִישׁ בְּלֹיֶדֶע אֲנָחָה ,
וּבְכָל יָמָיו אִם טוֹבִים וְאִם רָעִים ,
לְבוֹ בְּטָח , וְנִפְשׁוֹ שְׂכָכָה ,
אֲשֶׁר־הוּא כִּי חָלְקוּ יָפֶה וְנָעִים !
בְּנִעוּרָיו הוּא בָּרִיא דָּשֵׁן וְשֹׂאֵנָה
עוֹד גַּם יָנוּב בְּשִׁיבָה בְּעֵץ רַעֲנָה .

אִזִּי לָאִישׁ שֶׁבַע רָגִז עָמַל וְתוֹנָה ,
וּבְכָל יָמָיו אִם רָעִים וְאִם טוֹבִים ,
לְבוֹ בְּקָרְבוֹ סוֹעֵר וְנִפְשׁוֹ נוֹגָה ,
אִזִּי לוֹ כִּי חָלְקוּ מֵר וּמִכְאוּבִים !
בְּנִעוּרָיו הוּא חָלָשׁ וּמִתְאוּנָה ,
וְאֵךְ כְּחֻצִיר יִבֵּשׁ שְׂיִבַת הַמִּקּוֹנָה .

כִּי כְּהוֹלַעַת בְּמִגְד זוֹלָלָת ,
כָּכָה הִיא גַם הָאֲנָחָה בְּלֵב-גָּבֶר ,
אֶת-נַפְשׁוֹ תִּשְׁחִית בְּשָׂרוֹ אֶכְלָת ,
עַד יִרְדַּ שְׂאוּלָה אֶבֶל אֶל-קָבֶר .

אֶךְ אֲמוּנָה , צְדָקָה , מוֹסֵר , וְדַעַת ,
יִצִּילוּ לֵב-אִישׁ מִזֹּאת הַהוֹלַעַת .

הַנִּסְתָּרוֹת וְהַסְפָּקוֹת בְּשִׁירַת דְּבוֹרָה

בְּרוּחַ מִשְׁפָּט , וּבְרוּחַ בָּאוּר .

(א) דעות המפרשים חלוקות בבאור הכתוב «מקול מחצצים בין משאבים» אלה בחצים, אלה באבנים, ואלה ברועים, והופכים את המים מתיבת «מקול» לב', ויחליפו את שמו וישנו טעמו לתמורה, ולסבה, זה בכה וזה בכה. אנחנו ראים את הקלות ושומעים את הפרושים, ואין אתנו יודע מה כוונת הכתוב הזה אל נכון! דעת מנחם בן סרוק, ודברי הרדי"א והרד"ק דברי חכמה המה, אבל אין אלה דברי דבורה ונאם מליצתה, כאשר יבין בלבבו כל מבין ויודע. הן מלבד מה שקשה לקבל את המים לבן תמורה בלי עדים מעידים כי כן הוא, עוד נפלאות בעיני מדוע התגודדו גדודי כנען בין משאבים ויכוננו חצם על-יתר לירות לכל הקרוב הקנה מבני ישראל לשאוב מים, וכי בשביל שיד כנען היתה עליונה ולחצו את בני ישראל, היו עומדים מזוינים בחוצות ובשוקים ועל מעיני מים להומם ולאבדם? וכן לא יעשה! ולא כך המדה להיות חץ יעוף יומם וקטב ישור צהרים, וימנע המים בעתותי שלום, הלא כָּרְהַל לפני גזויה נאלמה היה ישראל,

נגש והוא נענה ולא יפתח פיו, ויכנע תחת יד כנען, ולא אמר לצאת למלחמה לקראת האויב כי רב הוא, עד שבאה דבורה ותזרו את ברק במצות ה' כי נקם ישיב לצריו וילחם אתם במתי מעט. — אמת כי חדלן ארחות, אבל מִשֹּׁר באפל יהלך, ומפחד שודדים, אשר דרך ירצחו שכמה. ודעת רש"י נטתה מעט מדרך הפשט, ותלחץ המקרא אל קיר הדרש, אשר לא תעבור עליו המליצה, ולא ישב השיר שם תמיד. ודברי הרב המתרגם אך דברי מליצות אשכנזית המה, הנאותים לה מאד, ולא דברי שפת עבריה. סוף דבר, הלשון, החיך, השפה ואזן עברי מאֲנוּת ומסרבות בדברי הפרושים האלה.

(ב) לדברי הכל הכוונה במלת «שריד» בפסוק «אז ירד שריד לאדירים עם» על ישראל. הנה זולת הכבודות שיש בלמד לאדירים, קשה עוד מה ההתיחסות בין שריד לאדירים? אם שהיה להכתב לדעתם «שריד להמון עם» הפך השריד שהוא מעט, כאמור בהלל של חנוכה «ורבים ביד מעטים» או לכתוב «חלש לאדירים עם» ככתוב שם «וגבורים ביד חלשים» ואם כי המליצה תטה לפעמים מדרך ההגיון, זה לא יהיה רק בקישור רעיונות נשגבים, בפרשנה כנפיה לעוף בעולם הדמיון, אש ההתלהבות לפנייה תלך, ותלהט סביב הכללים, החקים והמשפטים אשר צוה השכל אותה. אמנם פה אך דבר הוא! ובעזיבת היתום באופן כזה היא מקלקלת את היופי, והיופי הוא העמוד שהמליצה עומדת עליו, הוא הסלם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומשוררים ומליצים עולים ויורדים בו. והרב המתרגם הרגיש בזה והוסיף מדעתו מלת «שוואכער» ויתרגם: «שוואכער לעסט צערטריטט מאכטיגעס פֿאלק» אפס הוא הועיל לעצמו לצאת ידי חובת תרגומו הישר, ומה נעשה להמקרא כי סתום הוא וחסר?

ג) מדוע תתרעם ותתלונן על יתר השבטים שלא באו למלחמה, והלא המה לא היו נקראים לבא אחרי ברק לצבא? כי גזרת המקום ב'ה לא היתה רק על נפתלי וזבלון, כמו שיכתוב «ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון» וא"כ השבטים קצובים, ומספר בני חיל קצוב כמו שהיתה הגזרה הזאת במלחמת גדעון, ולמה זה אפוא תתלונן ותלעג לשבטייה הצדיקים ונקים מפשע? ולא עוד אלא שתחת התקצפה דבורה על המטות שלא באו למלחמה היה להם להתקצף עליה, ולריב אתה, כאשר רבן אנשי אפרים עם גדעון ויפתח על אשר הלכו למלחמה ואותם לא קראו! והנני יוסיף להפליא הפלא ופלא על ביאת איזה מהמטות למלחמה אשר לא נקראו בשם? מי בקש מידם לעבור חלוצים לפני אחיהם בני נפתלי ובני זבלון במלחמה? עוד זאת, תאמר: «מני מכיר ירדו מחוקקים ומזבלון מושכים בשבט סופר» משכילים וסופרים מאי עבדתם במלחמה? הן שדה המערכה לגבורים אנשי חיל, ומחוקקים ומושכים בשבט סופר יושבי בית המדרש המה! ועוד למה תאמר ומזבלון מושכים בשבט סופר, הלא ממנו ומנפתלי יצאו גבורים חגורי חרב ומלומדי מלחמה! ועוד יפלא בעיני מדוע לא על כל השבטים תקצוף? ומן התימא שלא הרגישו בכל אלה בעלי המפרשים ויהיו כמתרישים! —

ד) הכי דרך נשים דברניות לדבורה אשה נביאה, לדבר את כל העולה על הלב ולספר בזכות אבות ויחוסם? למה תחרל פתאם מלשיר שירי-עוז ונצוח ותמלל יחוס אפרים, תשמיע יחוס בנימין לעתיד לבא, כי באחרית הימים יבא שאול משבט בנימין לעשות נקמה בגוים? לא היא העת להתיחש ולבשר לבנימין עתידות; פליאה נשגבה! איך כל הפשטנים לא מצאו ידיהם בבאור הכתובים האלה, ותנת עליהם רוח הדרש וידרשו גם המה, על פן אתפלא ואמר: הגם הפשטנים בדורשי'ם? — ופסוק (ט"ו) «ושרי ביששכר» עוד יותר נפלא

וסתום וחתום, מאי ויששכר כן ברק? אם כדברי המבאר שם: "יששכר לא רצו להלחם בחיל סיסרא בלעדי דבורה וכן ברק" קשה מאי לא רצו להלחם הא לא קראו אותם! ולדברי הרב המתרגם קשה עוד יותר, איך יתכן שהיה יששכר בן ומשען ברק, אם כל גבורי המלחמה היו רק מבני זבלון ונפתלי, ועוד היא בכבודה ובעצמה תבאר גבורתם "זבלון עם חרף נפשו למות, ונפתלי על מרומי שדה (י"ח)"?

ה) מאי נחל קדומים? אם להורות שהוא מימות עולם ושנים קדמוניות אינו ענין לכאן, זמן תורה לחוד, וזמן שירה לחוד, ופה לא ידבר על עסקי נחל, אבל ממלחמת ישראל עם ה'! ועוד מה אפוא יש בנחל זה המעורר את רוחה, והממלא בקרבה התפעלות ורעיונות כי תשנה ותשלש להזכיר שמו בנפש סוערה רגשות נוראות "נחל קישון, גרפם! נחל קדומים! נחל קישון"!! — — ?

ו) למה קללה את מרוז בקללה נמרצת, במה חטאתה גדולה מחטאת השבטים?

הַפָּה שְׁאֶסֶר הוּא הַפָּה שֶׁהַתִּיר

הנה למען הסיר קמשוני הספקות האלה הנזכרים, אשר עלו ויכסו את עין השירה מפנינו, נגביה נא עוף על כנפי הדמיון ונבאה אל הארץ הקדושה ואל מקום המלחמה ההיא שנעשו בו נסים לאבותינו בימים ההם בזמן ההוא. וכאשר נחקרה נראה כי הר תבור היה בנחלת זבלון והנחל קישון (פָּלוֹ אוֹ אֹלִי רַק חֶלֶק מִמֶּנּוּ) היה ג"כ בגורלו, ככתוב (יהושע יט"א) וּפָגַע אֶל-הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יִקְנָעִים. והנחל הזה הוא נחל קישון (עייין שם באור) ההלך קדמת יקנעם לפאת ימה בחלקו של

של זבלון . וכסלת תבור , שהוא הר תבור , הוא לו מקדם .
וגבול נחלתו היה עד עיר שריד , כמו שכתוב שם «וַיְהִי גְבוּל
נַחֲלָתָם עַד־שָׁרִיד .» ואין ספק כי העיר אשר בקצה הגבול היא
עיר בצורה והזקה , רבתי עם שרתי בערים , שם היו גבורי
כח ואנשי חיל להגן על הארץ ולשמרה מבא צר ואויב
בשעריה , בתוכה עמדו אנשי הצבא , שרים פקידים ואדירי
עם לגונן עליה כצפרים עפות , גנון והציל פסות והמליט .
ולזאת בְּשָׁלוֹחַ דְּבוּרָה אֶת בֶּרֶק בַּמִּלָּאכוֹת ה' לַאֲסוֹף חֵיל לַצָּבָא ,
היה בא בתחלה בלי שום ספק אל העיר שריד , כי אל מי
מערי זבלון יפנה אם לא אליה ? ובהתאסף ראשי עם יחד שבטי
זבלון ונפתלי עשרת אלפים איש העפיל לעלות אתם על
מרומי הר תבור כמו שכתוב . ואשר באה האזהרה לבחור בני
חיל אך משני המטות האלה ? אולי לפי שכבדה העבודה
עליהם יותר , ויסבלו מאד ממשא מלך יבין ושריו . והטעם
בעשרת אלפים איש דוקא ? להקדיש עי"ז שם כבוד ה'
צבאות , למען יראו וידעו כל עמי הארץ כי שקר הסוס
לתשועה , וסיסרא ברוב חילו ורכב ברזל לא המליט נפשו ,
כי הנה עין ה' אל יראיו , להושיעם בגבורות ישע ימינו .
כמו שהיה הענין הזה בגדעון כנודע . ודבורה תהלל יה בשיר
תודה כמשה עבד ה' על היר הגדולה אשר עשה בחיל סיסרא .
ותשר את השירה הזאת לאמר : אשירה לה' כי גאה גאה ויהי לנו
לישועה , ה' אשר ממנו רעשה ארץ ומפניו שחו גבעות עולם ,
הוא הרעים משמים על חיל הצר הצורר להֶפֶם ולאבדם . ואל
עליון נתן קלו ויפלו חללים כלם . והרבה שלוחים למקום ב"ה
לעשות נקמה בגוים ותוכחות בלאומים עוברי רצונו . הלא גם
נחל קישון הזה אשר לא יאור גדול ורחב ידים , ומה גם
החלק הזה מהנחל , הוא נחל קדומים שהוא הולך מול הר
תבור , ששמה מימיו מועטים — וצד מזרח נקרא קדם ,
קדים , קדמון , כמו הים הקדמוני , על כן קראו חלק מהנחל ,
היותר

היותר סמוך לצד הר תבור שהיה במזרח — נחל קדומים — הנה
 נחל קטן זה נחל קישון גרפם ! ! ואמרה גרפם לא עיטפם, לפי
 שלא גאו המים מי שחו לשוטפם ולזורמם, אבל גרפם וטאטאם
 בקרקע, כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה. (ומלת גרפם
 שאין לה רע במקרא תוכיח על הנחל כי קטן הוא) הוא אשר יאמר:
 גם בכף מים יטבע האדם אם אך נגזר עליו משמים. והנה בנחל
 קישון תחזק ותאמת דבריה, כי אצבע אלהים הוא, ואך ה'
 נלחם לישראל, הוא מה שאמרה ברוח השירה המפעם בקרבה:
 (כ') מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ, הַפּוֹכְבִּים מִמָּסְלוֹתֵם
 נִלְחָמוּ עִם־סִיחָא. כאומרת, ה' משמים נלחם אתם ומפני
 תנופות ידיו כרעו ונפלו, והראיה: נִחַל קִישׁוֹן גָּרְפָם!
 נִחַל קִדְמוֹתֵם! נחל הסמוך יותר לפאת קדם, אשר שם
 מים מועטים, מקום אשר שמה הדרך בנעלים כל איש בעוז
 רוחו, ולא תת ופחד מאסון וסכנת הנפש. ולזאת מרוב
 התפעלות ומתמהון לב תשלש ותקרא: נִחַל קִישׁוֹן!
 תִּדְרֹכִי נַפְשִׁי עוֹז. — — — פעמים רבות עברתי את
 המקום הזה ברגלי, וגם עתה תִּדְרֹכִי שם נפשי בהשקט ובטחה
 ולא תאחזק שע- ועל דרך זה הגידה קודם (יא) מִקּוֹל
 מַחְצִיצִים בֵּין מִשְׁאָבִּים שָׁם יִתְּנוּ צִדְקוֹת ה',
 הנה זה אמרנו בראשונה כי לא היו די מים בנחל קישון להטביע
 את החיל הגדול ולזורמם הלאה בשטף גלים זומים כבירים, כי היה
 מי אֶפְסִים, נחל אשר יַעֲבֹר ברגל, אבל גרפם וסחבם בקרקע
 ובתחתית הנחל, אלה נהרגו ונָדוּשׁוּ, ואלה שבורי יד ורגל
 כרעו קרסו יחדו לא יכלו מִלֵּשׁ מִשְׁאֵי הַחַיִּים, כי מכף רגלם
 ועד ראשם לא היה מתום, פצע וחבורה ומכה מריה, ואלה
 בלי עינים ובלי שנים התגלגלו בין משאבים אשר על שפת
 הנחל, במקומות אשר שמה ישקו הרועים את עדרם, ויאָנְחוּ
 מִכָּאֵב וּמִפֶּחַךְ מִכֶּתֶם. נורא מאד להעלות על הדמיון
 שדה קטל כזה! אלפי איש מושלכים כסוחה בקרב חוצות
 מתגוללים

מתגוללים בדם מחץ מכתם , ונפשם עליהם תאבל בטרם צאתה ואיננה ! כל לב יהגה אימה , ונפש אדם תשום אל המחזה הנורא הזה , ודבורה אשר ראתה בכל אלה , כי כגבור חיל הלכה בשדה המערכה לקראת האויב , והנה עתה תשיר שיר הנצחון (ויטגסליט) ובשובה אל לבה את כל זאת , תעריך לפנינו מפלת האויב בדמיונה כי עז ותאמר : מִקּוֹל מַחֲצִיִּים בֵּין מַשְׁאֵבִים , מקול ענות חלושה ומנאקת חיל צבא סיסרא המתגוללים בין משאבים ויאנחו איש איש מפצעו וממחץ מכתו , הנה מקול המחוצים הזה יכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' נלחם לנו , ולכן יתנו ויספרו שם צדקות ה' עוזו וגבורותיו אשר עשה , ודבר זה שנוי בנביאים דכתיב : כי כאשר משפטיך לארץ , צדק למדו יושבי תבל (ישעיה כ"ו ט) ויהיה מ"ם מקול דומה אל מ"ם משור עניים ולמ"ם מאנקת אביונים , שהוא יחס מה שממנו שבכללו הסבה הפועלת , ושעורו כמו בעבור , מחמת ; ונכפל הצד"י לחזק כאב המחץ כמו מן ירק ירקרק , להורות על ההפלגה . ואת המחוצים תקרא מחצצים , כמו שתקרא להלן הנשים היפות רחם רחמתיים , בשניהם מורה השם , היות הרברים העצמים המסומנים בו שבים להיות השם המסמן בעצמו , ואז יהיה הרבר אחד ושמו אחד , חביבה אשה יפה לפרוץ בעריות כמו שהיא כלה רחם ; ואיש אשר מכף רגלו ועד ראשו אין בו מתום נגוע ומכה , לא יקרא עוד איש , וזה שמו אשר יקראו לו : מחץ , כי הוא פלן מחץ . וזכר הנצחון קרא ויאת זכר אחר והוא הגדולה הכבוד ותפארת השמור לה מן המלחמה הזאת , ואל כל הגבורים ההלכוא אתה , כי רבים משבטי ישראל נקבצו ובאו לקדם פניהם בלחם ויין , ולפאָר את כל השערים העוברים שמה , כמו שנהוגים לעשות לשובי מלחמה השערה בנצחון . אשר על כן בקול ענות שמחה תקרא : אֲזַיְדוּ לַשְׁעָרִים עִם־ה' ! וברות שמחתה נערמו רעיונותיה נצבו

נד, קפאו הרגשותיה בלבה, עד שלא יכלה להוציא משפתיה אפילו מלה אחת, ולהאריך לספר בכל הכבוד הגדול הזה. נפשה סוערת ובפיה אין אמר ואין דברים, והנה נשמע קולה, קול קורא אשר התמלט כפליט מתוך נפשה, ותורו את עצמה בקול: עוֹרִי! עוֹרִי! דְּבוּרָה! עוֹרִי! עוֹרִי! דְּבוּרֵי-שִׁיר! הוסיפי לדבר ולספר את אשר החלות. כאשר רפתה רוחה מעט ותראה את ברק ותשא משלה ותאמר: קוּם בָּרֶק וְשִׁבָּה שְׁבִיָּה בֶן-אָבִינָעִים! הלא שר הצבא אתה ולך נאווה כבוד ויקר, לכן קום ושבה שביך, את אשר שבית בחרבך ובקשתך. ותראה את שריד בדמיונה, העיר שאנשיה בקרבה גבורים והמה הלכו למלחמה, ותשא משלה ותאמר: צהלי ורוני שריד! כי תנשאי מעתה ותהיה ראש לכל הערים סביבותיך, למען הגבורים ואדירים עם היושבים בקרבך. אִזְיָרִד שְׁרִיד לְאֲדִירִים עִם!*) והלמד היא הטבה, כמו למען. אחרי כן תשוב ותתבונן על עצמה, כי היא עשתה התשועה הזאת בישראל, וא"כ למי יקר וגדולה יותר ממנה, כלם חייבים לפארה ולרוממה, ולהיות משעפדים לה ולסור למשמעתה והיא תמשול בם. ואולי באמת חשבו כן אז גם בני ישראל לתת לה כתר המלוכה, לכן תענה ותאמר: אין רצוני למשול בכם, ה' ימשול בכם, הוא מושיעכם הוא מלכם וגורו מפניו, כמו שענה גדעון לאמישול אני בכם וגו' ה' ימשול בכם. יְיָ יְרֵד-לִי בְּגִבּוֹרִים!**) ה' ימלוך לעולם ועד! — וכל מבין ירגיש מה נשגב ונשא המאמר הזה, המבשר צבא רעיונות באמר

אחד

*) ויצא פעל זכר לנקבה, כמו, וגירס אחד חשבון, במדבר כ"א ל', עיין שם באור דעת הרד"ק, וכן הגם דמשק מוסר מעיר, ישעיה י"ז א', וכן הרבס.

**) כמו, ה' ילחם לכם וגו', שמות י"ד י"ד, כלומר, בשבילכם צעדכם.

אחד, וזה האות על הסתערות נפשה החזקה, כהתימה לספר מיקר תפארת ברק וגדולתו ומכבוד שריד, וכי היא תמחול על כבודה הראויה לה למשול בגבורים עם ה', אז חלף רוח ההתפעלות ויעביר, והיא שבה להשלים את אשר החלה לספר (י"א) אז ירדו לשערים עם ה', כלומר, שיצאו כל עם ה' לקראתם לחלק להם כבוד — כן דרך המתפעל המדבר בשיר נשגב, אשר לרגלי ספורו יבאו עוד ע"ד גררא זכרונות צדדים, והוא מרוב ההתלהבות ינתק חוט הספור הראשי, ויתאבך רגעים אחדים בסבכי רעיונות צדדיים, וכל הראים את הקלות קול דברו ישתוממו כי לא ידעו אנה הלך דודם? אנה פנה המשורר? איה נשאו הרוח? או אז תתעורר נפשם בקרבם וגרסה לתאבה לדעת אחרית דבר, איך יתלכדו רעיונות שונים לאחד? ואיך מכלם תצא תורה ודבר אחד? היא תשתאה, תכחיש, מסופקת, ותוחיל, וכמו הגה, והנה הוא לנגדנו, מפליא לעשות ברוח עצה וזמרה, ואת תקות חוט הספור, הנתק בהריחו אש התלהבות נפשו, יקשור עוד הפעם ויוסיף לדבר! זה דרך משורר חכם, אשר יכול להשתרר על לבות אנשים ולקחת נפשות שומעיו! — לזה יקרא מליץ ואיש הרוח, היודע דרכי היופי להחיות בו נפש אדם, ובל יניחנה לנוח על רעיון אחד פן תרדם, כי בתחבולות יעשה מלאכתו, ובתבונה משנה הספורים ומחליף את הענינים, גולל רעיון מפני זולתו, ומעביר דמיון זה ומביא משנהו, לעורר עיז בנפש הרגשות שונות ובלולות. ולהריצה מתכונה אל תכונה, והן הן גופי העונג — זהנה היא שבה להשלים את ספורה הקודם, ובתן פתחה פיה לספר ולפרט עתה מי ומי ההולכים לקראתה, ואשר חרדו לקדם פניה בזמרות ובקול תודה, ותצייר לנו את מסע-הנצחון הנכבד והוא ותאמר: מני אפרים יצאו לקראתה לשאל לשלום לה כל החשובים, חוטר מגזע היחוס ונצר משרשי יהושע המכה בעמלק

בעמלק, אחרי ה' הלך בנימין ברבבות עמו, ומן מכיר משבט
מנשה ירדו לקראתה מחוקקים ואנשי השם, המה היותר
נכבדים שבדור, ומזבלון חרדו לכבודה כל מושכי בשבט
סופר, חכמים וסופרים מצוינים, וכל בעלי השיר יצאו
בשיר. הוא הדבר שאמרה (יד) מְנִי אֶפְרַיִם — שְׁרָשָׁם
פַּעַם לֵק (החשובים האלה אשר שרשם הוא המכה בעמלק,
וחסר מלת החשובים, הנכלל בתבת שְׁרָשָׁם, ולכן נאמר
שרשם בל"ר כי לא קאי על אפרים רק על החשובים, והפעל
ישלהם "ירדו" הרי אמור בפסוק: אז ירדו לשערים עם ה',
שהוא נמשך אל הפסוק: מני אפרים כאמור) אֶתְרֵיָהּ
בְּנֵי מִיִן פַּעַם מִיָּהּ. מְנִי מְכִיר יִרְדּוּ מְחַקְקִים,
וּמִזְבֻּלָן מְשֻׁכִּים פַּשְׁטָסִיפֶר. ובבאה אל יששכר
הרבתה לספר בשבחיו, כי לא באו קציניו ושריו רק לקדם
פניה לבר ככל השבטים הנזכרים, אבל בעוז רוחו ובאהבתו
את אהיו יצא כברק וכבזק קל מהרה, ומשלהבת תשוקה
פנימית היה דחוף מבוהל ושלל ברגליו. ופתאם לפתע נגלה
בתוך העמק מדי חזקה המלחמה (ט"ו) וְשָׁרִי פִּי שֶׁשְׁכָר
עִם-דְּבוּרָה (כלומר, הָנֶם ככל המון ישראל הבאים לדרוש
שלומי ולברכני, אמנם מדי דברה בו זכור תזכור תום לבבו,
אהבתו וגבורתו, לכתו אחריה בעמק, על כן המו מעיה לו,
ותתפלא על מהירות שלו בנאם מליצתה) וְיִשְׁשַׁכָּר פֶּן
פָּרַק!! (הוא ברק ולא איש, והוא ע"ד כאשר שממו עליך
רבים פֶּן מִשְׁתַּת מאיש מראהו (ישעיה נ"ב) ומתורגם: יֵא פִיר
וואהר!) פַּעַם קִשְׁלָה פֶּרֶגְלִיו בְּחִיל הַרְגְּלִי אֲשֶׁר לוֹ.
הנה מה טוב ומה נעים צלצל השיר הזה לאזן שומעת! עוד
כוונה מְסַתֶּרֶת יש בשבת הזה. כאומרת, לכו חזו מפעלות
אלהים אשר שנה את הטבע ויעש חדשות בארץ! ראו נא,
יששכר הנאמר עליו שהוא המור גרם רובץ בין המשפטים
ובאהלים ויתן שכם לסבול, כי עצל הוא, והוא אהב את

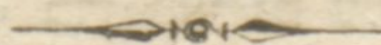
המנוחה כנאמר: וירא מנוחה כי טוב וגו' ויושב תחתיו ולומד וחוקר ודורש כאמור: «ומבני יששכר יודעי בינה לעתים» ראו נא איך נחה עליו דות ה' ונהפך לאיש אחר, ויששכר כן ברק! — ובעמק שולח כאילה שלוחה, הפך על המור גרם שהוא עצל וילך אט! גם זה אחד מהנסים וגבורותיו של הקב"ה. כל איש מבין ירגיש הוד המאמר הזה הבלול בו אהבה, תמהון, התול והדוד יחד. וכל דבר ממנו הוא אב המון רעיונות רבים. ובלשונו אין מלה לבאר את כל זאת יותר, אשת לפידות היא! מליצתה כלפיד תבער, וקול שירה תוצב להבות אש! ופתאם עמדה מדבר, ותשאל לבלבה: איה יתר השבטים; מדוע לא באו גם המה, איה ראובן? ובעוד שתנה עליה רוח החרוד תוסיף לדבר בלשונה כחרב חדה, אף היא תשיב אמריה לה כמתנצלת את ראובן, ותדין אותו לכף זכות לאמר: כי הסבה אשר מנעתהו מבא לדרוש שלומה ולברכה הוא, מאשר המה גדולים חקקי לב, חכמים מחכמים, ואסור להפסיק בתורה מפני השלום: בַּפְּלִגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חֲקִיקֵי לֵב! ומתוך התנצלותה באה לידי גנותו, כי באמת בני ראובן לא היו חכמים חקקי-לב, אבל אנשי מקנה, כי על כן בחרו להם אחוזה בעבר הירדן מזרחה. וזה דרך בעלי הסאטיריקער, ופליאתה עוד גדולה, איך החליפו פתאם שני שבטים את דרכיהם על הארץ, יששכר שהוא חמור גרם ורובץ בשערי התורה וחכמה, ואנשיו גדולים חקקי-לב הן הוא מחר כברק חיש קל ויבטל למורו, וכאילה שלוחה שלח בעמק המלהמה! וראובן, אנשי שבט ראובן, שהמה רועי צאן ומקנה הן המה היו פתאם גדולים חקקי-לב! — ולכן תסמוך את ראובן אל יששכר ותעריך ביניהם. ורוח ההתול תתגבר ותסתור אח"כ בעצמה את דברי ההתנצלות ותאמר: מה דברתי? לפלגות ראובן נתתי הטעם להצדיקם, שהמה גדולים חקקי-לב ויושבים בין המשפטים ללמוד

תורה ולשמוע בלמודים, כמו יששכר הרובץ בין המשפתיים
 במנוחה ולומר, הלא באמת ראובן יושב תחתיו בין
 המשפתיים לשמוע שריקות עדרים !!! לא לשמוע בלמודים,
 והדבר הזה דומה למה ששמעתי מספרים בכבוד איש
 תם וישר אחד, אשר קדמו עיניו אשמורות ל...
 ומה אתם חושבים? לפשט ברבור! — ושעור הכתוב
 כך הוא: לְפָלְגוֹת רְאוּבֵן גְּדוּלִים חֲקָרֵי-לֵב!
 (נתתי הטעם שחקרי לב המה) לָפָה יִשְׁבֶּת בֵּין
 הַשְּׁפָתַיִם לְשִׁמּוֹעַ שְׁרִיקוֹת עֲדָרִים? ! ותפסה
 לשון המשפתיים הנאמר ביששכר. ודבורה כדבורה תכאיב
 בעוקצה את ראובן, ובדבש המליצה תשים ראש ורעל
 ההתול, כי דרך הסאטיריקער לה, והתולים עמה, כאשר
 יראה כל מבין בצחקה לאם סיסרא, גם שמה תשים
 בפיה דברים טובים ונחומים למען הגדיל אח"כ את
 שברה שבעתים. — ואנחנו מרגישים השתנות רוחה מגיל
 ורנן במאמרים הקודמים אל כעס וחמה, אבל הכעס עצור
 בלבת, ולא תוציאהו על דל שפתיה חוצה. ומדחיקת נפשה
 מרוב כעס וקצף לא הכבירה עוד מלין, ובמהירות ובאין-
 סדרים הוסיפה לשאל ותקרא: גִּלְעָד בָּעָבָר הִיָּדָן
 שָׁבֵן! וְדָן לָפָה יִגּוֹר אֲנִיּוֹת! אֲשֶׁר יִשְׁבֶּת לְחוּף
 יַפִּים! ומלת «למה» בדין קאי גם על גלעד ואשר, ומאפה
 כי עז, חדלה מדבר ולהתופח אתם, ולא זכרה את יתר השבטים
 שלא באו ותשכחם, כדרך המתקצפים; עוד היא מתקצפת,
 וזכר זבולון ונפתלי באו אל נפשה, וישקיט את סערת רוחה
 לדממה, והנה היא תספר בשבחם, את נדבתם, וגבורתם,
 כי גבורים המה, ומרעיון זה תעוף לרעיון אחר הקרוב לו,
 ותספר את כל המאורע וקורות המלחמה כי ה' היה בעזרם,
 או אז בכלות הספור המוסגר ההוא, תשוב ותזכור במרוז
 אשר לא באה גם היא לברכה בשלום, והיא הלא קרובה
 לה

לה (וסמוכה*) ואין לה פתחון פה להצטדק, ולכן תשפוך עליה חמתה וקצפה אשר הסתתר עד כה במעמקי לבה: אורו מֵרוֹז אָמַר מִלְאָךְ ה' (ר"ל היא עצמה, כי נביאה היא, ונביא נקרא מלאך, כמו שכתוב: ויאמר חגי מלאך ה') אֲרוֹרְךָ יְשׁוּבָיָהּ פִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרָתִי יְיָ! למלחמת ה' לא נאמר, אלא לעזרת ה', ר"ל, שלא באו לברכם בשלום בחג-הנצחון, כדרך שמברכים את הנושעים שובי מלחמה בשלום; וזה אות נאמן, כי בשמחתם לא ישמחו, וחג ישראל להם לחגא.

קורא יקר! ראה זה הקרתי מצאתי לישוב השירה הזאת אל נכון, לך נתן ה' לבב לשמוע ובחירה חפשית, אם ייטיבו דברי בעיניך תבחרם ותקרבים, ואם לא, נצור לשונך מרע ואל תלעג לי בלעגי שפה, כי לא עשיתי לך רעה, הלא אך דבר הוא! לך נא ובקש לך דרך אחרת הטובה ממנה, ואם תמצא, אנא עשה עמדי חסד והוצאתני מן המבוכות האלה. הלא את האמת אנכי מבקש!

(*) החכם הרר"אג אומר: שמרוז האמורה כאן היא מראין הכמנה בין ל"א מלכים שכבז יהושע, והיא סמוכה לתענך ומגדו כמו שכתוב שם, יפה היתה המלחמה בתענך על מי מגדו.

הַנִּסְתָּרוֹת וְהַסְפָּקוֹת בְּתַפְלַת חֲנָה

(א) המבין בחכמת המליצה הוא יודע, כי נוהג בה דין כפל דבר במלות שונות ולא דין ארבעה וחמשה, כי תפסת מועט תפסת, והמליצה תתהדר ותמצא חן ושכל טוב, אבל תפסת מרובה לא תפסת, וחדל להיות למליצה יופי ונעימות, עד שכל ראה יאמר: אך קול דברים אנכי שומע ומליצה אינני ראה זולתי קול. וא"כ יפלא בעיני, אספסוף דברים אחדים בתפלת חנה? והוא (פסוק א') וְתַתְּפִלִּי חֲנָה וְתֹאמַר עַל לִבִּי בִּי יְיָ! רָמָה קִרְנִי בִּי יְיָ! רָחַב פִּי עַל אֹיְבָי! פִּי שִׁמְחָתִי בִּי שׁוֹעֵתָהּ! הִזַּאת מְלִיצַת לִשׁוֹן עֲבַר שִׁיאֲמְרוּ עֲלֶיהָ כִּלְיַת יוֹפִי הִיא, מַשׁוּשׁ לְכָל מְשׁוֹרֵר?

(ב) אם כדעת המפרשים כי פנינה פִּנְתָּ שירת חנה וזו לעגה עליה, ורק אליה לפנינה פונים נאצותיה הלא יפלא בעיני, ראשית למה תאמר רחב פי על אויבי בלזר? ואף שהרגיש בזה המבאר שם ואמר «הם פנינה והמלעיגים בהיותה עקרה» בכ"ז אין דעתי נוחה ומתקררת בטעם זה, הן מי אפוא ילעג לעקרה ויכעיסנה ויחשבנה לאויב לו? הכי נפש הַטָּאָת היא העקרה אשר מנע ה' ממנה פרי בטן? תינה פנינה שהיא צרתה ולכן תכעיסנה, אבל אחרים מאי איכא למימר? הלא מפתח של חיה ביד ה' הוא. ולדברי רש"י דל

«על אויבי על פנינה» קשה עוד יותר הא אויבתי מיבעי ליה ? והשנית הזאת חנה הצנועה אשה יראת ה' ואם שמואל הנביא שתקום ותטור, להשיב חרפה לצרתה ולהבזות אותה בעיני בעלה ובקהל רב בשירתה זאת ? והתורה אמרה: לא תקום ולא תטור ! ולא עוד אלא שתשימה גם במות בני צרתה, ובצרת צרתה לה שמחה באמרה: עד-עקרת ה' ילדה ושב-על-ה' ורב-בת בנים אמללה. והכתוב אמר: בנפול אויבך אל תשמח ! ועוד שלישי, מדוע יכנה הסופר שירת חנה בשם «תפלה» ולא בשם «מזמור לתודה» ? התפלה היא קודמת לדבר שלא בא לעולם, ר"ל, על העתיד לבא, ותודה לשעבר משמע, והמתפלל על העבר הרי זו תפלת שוא ! —

(ג) והשלישי הכי נכבד וזר מאד באמרה «תקמה קרני» הלא שם קרן הוא מושאל לתאר בו כח עם ועוז מלך ! ולא כח איש פרטי, ובכל מקום שאתה מוצא קרן הוא כנוי לתוקף פעולת הנצחון והממשלה, וחנה מאי עבירתה ?

(ד) גם אלה להכמים יבינו מדעתם, כי הענין אשר השיר נכון עליו, לו יתר שאת ויתר עז על הענינים הטפלים והנלוים עליו. המה כלבוש יחלפו לרגעים ברצון המשורר, והוא, הענין הראשי לפניו יכון מתחלת השיר ועד סופו. והנה אנחנו כאשר נשימה ראש להתבונן אל השירה הזאת נשתומם אשר לא תזכיר חנה מכל המאורע בינה לבין פנינה ומהולדת את בנה את שמואל דבר, ואשר אך כל זאת עקר שירתה, זולת מה שתדמוז אגב אורחא במאמר קצר וסתום «עד עקרה ילדה שבעה ודבת בנים אמללה» ! אבל קול ענות גבורה אנחנו שומעים, תמלל גבורות ה', ותלעג לגבורי בשר ודם כי תהו המה ולא בכח יגבר איש, ותסיים: «ה' יחתו מריביו וגו' ידין אפסי ארץ, ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו» ומה ענין גבורים מריביו וקרן משיחו לכאן. פיה פתחה בהודיה לה',

אשר פקד אותה ויתן לה בן, וסיימה במריביו ובקרן משיחו
אשר לא כרת! וראיתי לאחר המפרשים, והוא חכם מפואר,
המתפלסף ובונה לו שטה פילוסופית וישימנה בתוך שירה זאת
לאמר: כה נאם תנה, וזאת כוונתה, אבל יסלח נא לי אם
אמר כי בפעם הזאת דבריו לא יתכנו בעיני. הן כל חכם לב
יודע, כי כרחוק מזרח ממערב רחקו דרכי הפילוסופיה מדרכי
המליצה, ומתנגדים המה זה לזה. כי תחת אשר הפילוסופיה
תבקש את הנרדף ותנתח את כל דבר לנתחיו, להוציא
כל פרטי המונות הנכללות בקרבו, בטרם תקח ותשימהו בבנין
השטה, חנה המליצה תעשה בהפך, ובין דבר לדבר
מהנרדפים לא תבקר, אך תקח מכל חבא בידה, אשר
תאמר עליו כי הוא זה, אשר יתעורר נפש שומעיו, ויחיה
נחמד ונעים לה. הן כל חפץ המליצה וכל ישעה היא אך
הנועם והיופי. ולכן כל משורר המערב פילוסופיה בדבש
המליצה, יחסר המזג מתקנה ואת הנועם והיופי המשמח
אלהים ואנשים וגם הפליסופיה תעשה, ונפל אחל השטה
ויהפך למעלה, והוא יהיה קרה מכאן וקרה מכאן לא משורר
ולא פלוסוף. הלא כה נאם אדונינו החכם האלהי רבינו משה
מענדעלסזאהן: « אינני מכחיש האפשריות להביא שטה אחת
אל תוך מאמרים שווי המדות, או לעשות לה טורים וחרוזים.
אבל אני מכחיש אם השטה הזאת, המקושטת במדות
ובחרוזים — אם יקרא שם השיר עליה » (פיהלמוסטיס מונט
אסטחפטיס טריסטון) ובאמת אנכי שאל במה יפה כחם של
המבארים האלה מכח הדרשנים? הללו מתפלספים והללו
דורשים, ואלה ואלה סרו מדרך המליצה וישכחו בחיופי
ובנועם שחמח העקר, והנם טחי תפל. רע עלי המעשה! —

ה) אימתי אמרה חנה שירה? אם בגמלה את בנה
והביאה אתו אל פתח אחל מועד איכה תאמר בעת ההיא
« עד עקרה ילדה עיבעה? » ומה נעשה לדברי חכמינו ז"ל על

פסוק זה ? על כרחך אתה אומר , כי אמרה שירה בזמן מאוחר מופלג , והוא זר מאד , כי למה אחרת חנה מהשיב תודה לה' על כל תגמולהי עליה עד כה ? —

פֶּתַח הַהֶתֶר

להרחיק כל זר מהתפלה הזאת , לבלתי יחללו זרים כבודה , הנני שולח לפני את הנחתי אשר לדעתי היא בת אמת , ויש בה אֱמוּנָה . וזאת היא : הענין הראשי והמעורר בתפלת חנה , הוא , מַפְלַת הָאֵלֹהִים , והיא תהלל יה על הנסים ועל הפורקן ועל התשועה מכף פלשתים , אשר עבדו את בני ישראל בפרך ארבעים שנה , כמו שנאמר : ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה , (שופטים יג א') ותתפלל את התפלה הזאת אחרי שנים כבירים להבאת את בנה את שמואל לבית ה' , כעדות הכתוב «עד עקרה ילדה שבעה» והיו לה בעת ההיא בנים הרבה , ועל בנה פטר רחם אמרה הלל בשעת הנס בזמן הלידה , או בשעת הביאה אתו לשרת לפני ה' למלאות נדרה . לא לעגה חלילה לפנינה ולא שלמה על יתר לצרתה , ככל החרפות אשר חרפה אותה לפנים ; כי תועבת ה' עושה כל אלה ; כי אם ברכה את ה' משוב לב כי מוב כי לעולם חסדו . ולא הזכיר הכותב ברכת ההודיה זו בספר , כי למאי נפקא מינה ? הן בספר כזה והדומים לו יבאו אך מעשי העם וקורותיהם , או קורות איש פרטי הנוגעים לכל העדה , וגם בלי זה פרש לנו הכתוב עד בלי די תולדות שמואל עדנה בשרם היה בבטן אמו , מה שלא הודיע לנו כן בכל השופטים ונביאים הקודמים לפניו והבאים אחריו . בלי ספק גם שרה גם רבקה , רחל ואשת

מנוח אמרו גם הנה שירה ושבתו והודו לשם ה' כדת ודין,
וברכת תודתם לא נכתבו לזכרון בספרי קדש, המדברים
מקורות עם ה', ומדברים שיש בהם צורך ומועיל, ואם אינו
ענין לברכת ההודיה על בנה כאמור, תנהו ענין לברכת ה'
על מפלת האויב. אלא שבכל מקום אשר תזכיר הנה שם ה'
וישועתו, כי הוא מפליא לעשות שם תברך ותודה לו בתחלה
על חסדו ואמתו עמה כי חלה גם ילדה את שמואל הבן יקיר
לה ועוד בנים. ותוכן התפלה כך היא: **עֲלֵךְ לַבַּיְתִי**!
רַל, שש אנכי על חסדי ה' כי נתן שמחה בלבי כי ילד
יֵלֶךְ לִי בֶן נָתַן לִי וְתִהְיֶה הַמְּשֵׁרָה עָלַי שְׂכָמוֹ, והוא קדוש ושאוּל
לֹאֵל עֲלִיּוֹן. אחרי כן תקרא: **רָמָה קָרְנֵי בַּיְתִי**! כי הקמתי
כראם קרן ישראל, ואת זו תלך ותבאר: **רָחַב פִּי עַל-**
אֲוִיבַי פִּי שְׂמִיחָתִי בִּישׁוּעָתְךָ! כי פדה ה' את יעקב
וגאלו מיד חזק ממנו (ואתה קורא יקר אנא חכה לי עד אשר
אשמיעך מפני מה נאמר ותתפלל ולא הללו יה) ומפסוק ב' ועד
גמירא תשחק לגוים תלעג למו כי לא יבינו פעולות ה' ומעשה
ידיו לא ישכילו, כי לה' המלוכה והוא מושל בגוים, ולא
יפלא ממנו דבר, הוא מוסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד
מעטים, משבעים ימנע להם וירעבו, ולרעבים הוא פותח ידו
ומשביעם רצון, כאלה וכאלה יעשה ה' צבאות וכן עשה גם
עמדי הן אנכי עקרה לא ילדה ילדתי שבעה, ורבת בנים
אֶמְלִלָּהּ, וחנה היתה נזהרת לנפשה ושמרה מחטא בלשונה,
להגיד באר הישב אל מי יִרְזָמוֹן מְלִיָּה, כי היא העקרה,
ופנינה היא רבת בנים, פן תחטא לה' ולפנינה כל הימים,
וכל השומע יאמר כי היא צהלה ושמחה באבדן בני צרתה
אם שכולה, ולכן הערימה ואמרה סתם בלשון דמשתמע לתרי
אפי, ותפסה בתוך שאר המשלים שהזכירה גם את זה:
עַד-עֲקָרָה יֵלְדָה שְׁבָעָה וְרַבַּת בָּנִים אֶמְלִלָּהּ.
כזאת תארך בדבריה עד שתסיים וכסא כבוד ינהלם וגו'
ורשעים

ורשעים בחשך ידמו וגו' ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו.
וכוונתה למלכו לעלי, כי לא היה הברל בימים האלה בין
שופט ומלך כמו הסופעטען אצל קרטגיים, כמו שהוכיח ההכם
ר' משה הלוי לנדא במבא לספר שופטים עיין שם,

והנני אשובה לחוק הנחתי, כי תפלת חנה היא על
תשועת ה' לישראל מפלשתים. הלא נאמר פרשה ה' בספר
זה: וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים לְפָלְתָם
וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נִגְפָנוּ ה' הַיּוֹם
לְפָנֵי פְלִשְׁתִּים? ומה אפוא יתמחו ויתפלאו זקני ישראל
בנפלים הללים לפני פלשתים? ובעיני לא יפלא זאת, הלא
הדין נותן, ישראל שהיו בתכלית השפלות בימים ההם
עשוקים ורצוצים, ופלשתים משלו בהם ביד חזקה ובזרוע
נטויה כאמור «ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה» (ושנות
השעבוד משכו לדעת בן־זאב כל ימי עלי מ' שנה) א"כ השכל
מהייב שלא יוכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם, עורף
יפנו לפניהם כי היו לחרם ולמשיסה! ועוד למה דקדקו
הזקנים ואמרו «נגפנו ה' הַיּוֹם» היום משמע דוקא, עתה
ולא תמיד, מתוך סננון הלשון הזה ותמיהת הזקנים נקל לכל
משכיל לשפוט שכבר פרקו ישראל מעליהם את עול פלשתים
והיו חפשים בני־דרור. וכאשר יפלו עליהם מחנה פלשתים
לפעמים להשיב אותם תחת עול מלכותם היו נוצחים בני
ישראל; אבל בפעם הזאת ראה נשתנה המזל וישראל הפך
במלחמה ויפן עורף!! על כן כאשר ראו הזקנים כן תמחו
נבהלו ויאמרו איש אל אחיו מה זאת? למה נגפנו ה' הַיּוֹם
לפני פלשתים? והלכה כאברבנאל שמחלק ונותן מ' שנות
השעבוד של פלשתים כ' לשמשון וכ' לעלי. וסר ממנו תשובת
החכם בן־זאב הדוחה את דבריו וממאן לקבל אותם מפני
הפירכא שפריך התם: «כי לא מצאנו תשועה מידם כל ימי
עלי» תמיהת הזקנים ולשונם יוכיחו, כי היתה התשועה

בישראל. ותפלת חנה תוכיח, כי כל דבריה מורים על גאולת ישראל, ואדרבה לדברי החכם בן־זאב קשה יותר, כי יאמר: שארבעים שנות השעבוד היו כל ימי עלי, וב' שנים של שמשון נבלעים בעלי » ואם כדבריו הלא היה השעבוד יותר מארבעים שנה? הן גם אחרי מות עלי לא יצאו עוד ישראל לחפשי מתחת סבלות פלשתים, כי אהון ה' בלקח במלחמה ויהי בשדה פלשתים שבעה חדשים (תחלת פרשה ו') ואסיפת הסרנים, ועשיית צלמי עפלי זהב ועכברי זהב, וכל ההכנה והחזרה כל זאת נעשתה לפחות במשך שלשה אחבעה חדשים, וישראל גם המה לא יכלו להתאזר עז להלחם במהרה אחר מכה רבה כזאת, לפחות נתעכב הדבר ממות עלי עד שכבש שמואל את הפלשתים שנה אחת, וא"כ יהיה השעבוד של פלשתים ארבעים ואחת שנה? ואם יתעקש הקורא וישאלני מדוע סתם הכתוב ולא גלה בפרוש אופני התשועה הזאת כזולתן? אף אני אשיב לו ואמר: לפי שלא היתה התשועה הזאת תשועה שלמה כזולתן. כי אלה לא די שנתקו את־מוסדות אויביהם מעליהם ויהיו בני־חורין, אלא שכבשו גם את אדוניהם להם לעבדים ועבדום וענו אותם. באהוד נאמר »ותכנע מואב ביום ההוא תחת יד ישראל« וכן בדבורה: »ותלך יד בני ישראל הלך וקשה על יבן מלך כנען« בגדעון »ויכנע מדין לפני בני ישראל, ולא יספו לשאת ראשם« וכן ביפתח »ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל« ובימי עלי הועילה התשועה אך למחצה, להיות נגאלים מכף פלשתים, אבל הפלשתים לא היו נכנעים תחת ידם, אך מלחמה להם אתם סעת לעת וגבר ישראל והצליח לעמוד על נפשו, לבלתי בא עוד תחת עול סבלם, כמו שהוכחתי, ולכן נאמר נִתְּפַלֵּל, לפי שנכלל בה תודה לשעבר ותפלה לעתיד לבא, שלא יחזרו הפלשתים להעמים על ישראל עוד הפעם את עולם הקשה; ומפני כך כל דבריה בתפלה זאת באים בזמן

בזמן עתיד "אל-תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק
מפיכם. מאשפות ידים אביון וגו' וכסא כבוד ינחלם
(כי לע"ע אין העזר שלם ואין הבסא שלם) רגלי הסידיו ישמור
ורשעים בהשך ידמו וגו' יי יחתו מריביו עליו בשמים ירעם
יי. ידן אפסי-ארץ ויתן-עז למלכו וירם קרן משיחו. גם
הפסוקים הבאים בפרשה זו עדים נאמנים המה כי התפלה
הזאת היתה בזמן מאוחר. (יג) וילך אלקנה הרמטה על-
ביתו. והנער היה משרת את-יי את-פני עלי הפהן. והפסיק
בספור בני עלי הרעים והטאים להגדיל בזה צדקת שמואל כי
לא הלך בעצת רשעים ובדרך הטאים לא עמד, וחוזר ובא
אל שמואל. ולבלתי יפלא בעינינו את הרמו שרמזה חנה
בתפלתה עד עקרה ילדה, שבעה מגלה לנו הכתוב לאמר:
וברך עלי את-אלקנה וגו' ואמר ישם ה' לך זרע מן-האשה
הזאת וגו' וכאשר אמר כן היה" פי-פקד יי את-הנה ופתהר
ותלך שלשה-בנים ושתתי בנות. ולמה התפללה חנה התפלה
הזאת על התשועה ועל הגאולה? אולי לפי שהיתה מפורסמת
וחשובה והיתה לה חלק בהתשועה ההיא. ובפרט לפי הקבלה
שאיש אלהים הבא לעלי הוא אלקנה! —

ועתה הסכת ושמע קורא יקר! ואראך עוד שירה אחרת
הדומה לתפלה זו, בדמותה כצלמה, מזה אשפוט, כי
אם שוות הנה בחומרן, גם בצורתן וכוונתן לא תבדלנה,
ורוח אחד להנה, ראה הנני נותן לפניך דברי נעים זמרות
ישראל כל פרשה ב', ונחקרה ונעריך ביניהם ונראה כי אחיות
הנה, בנות רעיון אחד. הלא כה נאם דוד משיח אלהי
יעקב: לפה רגשו נזים ולאמים יהגור-ריק יתיצבו מלכי-ארץ
וגו' על-יי ועל-משיחו. (א') ואלה הדברים נכללים פה
בפסוק ג' אל-תרבו תדברו גבוהה גבוהה — יצא עתק
מפיכם! ונגד: פי אל דעות יי ולו נתפנו עללות, בפסוק
זה, אמר, יושב בשמים ישחק יי ילעג-למו, וגו' (ד') ונגד
קשת

קִשְׁתָּ נְבוֹרִים תַּתִּים וְגו' (ד') יֹאמֶר : הִרְעִם בְּשִׁבְטִי בְּרוּל
וְגו' (ט') וְנִגְדַּר הַכְּתוּבִים : וְכִסָּא כְבוֹד יִנְחִלֶם וְגו' רִגְלֵי תַּסִּידִיו
יִשְׁמֹר וְרַשְׁעִים בַּחֲשֶׁךְ יִדְמוּ וְגו' יִי יִתְּנוּ מְרִיבֵיו וְגו' יִדִּין
אֶפְסֵי־אֶרֶץ וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ וְגו' (ח' ט' י') הִנֵּה יֹאמֶר : וְאַנִּי
נִסְכַּתִּי מִלְכִּי וְגו' שְׁאַל מִפְּנֵי וְאַתָּנָה גּוֹיִם נִחַלְתָּהּ , וְאַחֲזַתָּהּ
אֶפְסֵי־אֶרֶץ . (ו' ח') וְאֵגֶב אֹרְחָא אַעִירְךָ קוֹרָא נַחֲמֵד ! כִּי
אֶפְסֵי־אֶרֶץ כָּאן וּבְכָל מְקוֹם הוּא לְדַעֲתִי תוֹאֵר לְהַגּוֹיִם עוֹבְדֵי
אֱלִילִים כִּי אֶפֶס הֵמָּה מֵהֶבֶל יֵהוּד . וְאַחֲזַתְךָ אֶפְסֵי אֶרֶץ , הוּא
נִרְדַּף לְמֹאמֶר וְאַתָּנָה גּוֹיִם נִחַלְתָּהּ , אַחֲזַתְךָ כִּנְגַד נִחַלְתָּהּ ,
וְאֶפְסֵי אֶרֶץ נִגְדַּר גּוֹיִם , וְמָה טוֹב וְנָעִים יִהְיֶה מֹאמֶר שֶׁל תֵּנָּה
פֶּה «יִדִּין אֶפְסֵי־אֶרֶץ וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכוֹ» ר"ל , הַפְּלִשְׁתִּים הָעֶרְלִים
אֶפְסֵי אֶרֶץ וּרְקִים אוֹתָם יִדִּין מֵלֹא גּוֹיֹת , אֲבָל לְמַלְכוֹ , לְעָלִי ,
יִתֵּן עֹז וְתַעֲצוֹמוֹת וְאִם לֹא כֵן אֲפּוֹא אֵין שֵׁם יְחֹס בֵּין יִדִּין
אֶפְסֵי־אֶרֶץ אֶל וְיִתֵּן עֹז לְכָלֵּכוּ ! — וְדוּד , הֲלֹא הוּא אָמַר פֶּרֶשָׁה
זוֹ עַל הַפְּלִשְׁתִּים ! כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : «וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים כִּי מִשְׁחָו
יִשְׂרָאֵל אֶת דָּוִד לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחֲנֵיהֶם»
וְנִפְּלוּ בִידּוֹ (עֵינֵי רִשִׁי שֵׁם תַּהֲלִים) . וּמִצָּאתִי אֵין לִי כִי דוּד לִקְחָה
דְּבָרִים מַחֲנֶה , כִּי בִפֶּרֶשָׁה (קִי"ג) חוֹר וְהַעֲתִיק דְּבָרִיהָ , אֲךָ
בְּסֹדֶר אַחֵר וּבִשְׁנוֹי לִשׁוֹן . כִּנְגַד : אֵין־קְדוּשָׁה פִּי וְגו' (ב') יֹאמֶר :
מִמְּזֹרֶה־שָׁמַיִשׁ עַד־מְבֹאֵז מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ וְגו' רָם עַל־כָּל גּוֹיִם וְגו'
מִי פִי אֱלֹהֵינוּ וְגו' (ג' ד' ה') וְכִנְגַד , מְקִיִּם מִעֲפָר דָּל מֵאֲשַׁפֶּת
יָרִים אֲבִיוֹן לְהוֹשִׁיבֵי עַס־נְדִיבִים וְגו' (ח') יֹאמֶר גַּם הוּא :
מְקִיִּם מִעֲפָר דָּל מֵאֲשַׁפֶּת יָרִים אֲבִיוֹן לְהוֹשִׁיבֵי עַס־נְדִיבִים .
(ו' ז') וְכִנְגַד , עַד עֶקְרָה יִלְדָּה שְׁבָעָה (ה') יֹאמֶר : מוֹשִׁיבֵי
עֶקְרַת הַבַּיִת וְגו' (ט') וְהִנֵּה חֶלֶק אֶת תְּפִלַּת הִנֵּה לִשְׁנֵי רֹאשִׁים ,
אֶת הָעֲנִינִים הָעֶקְרִים וְהָרֹאשִׁים , הַנוֹגְעִים אֶל הָאוֹיֵב לִקְחָה שֵׁם
אוֹתָם בִּפְרֶשָׁה ב' , וְהָעֲנִינִים וּמֹאמְרִים צִדְדִים הַבָּאִים בַּתְּפִלָּה
לְהַמְתִּיק הַשִּׁירָה , לְהוֹרֹת פַּעּוּלוֹת ה' , הַמְּשַׁנֶּה עֲתִים וּמַחֲלֶף
אֶת הַזְּמָנִים וְהוּא מַסְבּוֹת מִתְּהַפֵּךְ בַּתְּחַבּוּלוֹתָיו , אֶת כָּל אֱלֹהֵי

לקח דוד ובנה מהם שיר מיוחד (ק"ג) ומשני אלה כי יתאחדו
(ק"ג וב') תצא מהם תפלת חנה כלולה בהדרה! —
ואחשבה למשפט כי תפלת חנה היא שירה חדשה, והיא
הראשונה הראויה לשול את השם "הַלְלוּ יְיָ" קדש לה'.
וכדברי רז"ל אמר גם אני: לא היה משורר שקרא להקב"ה
בכגון תפלה זו עד שבאה חנה ואמרה תפלה שלמה ושירה
חדשה (הימנן). אחריה החזיק דוד, וישוה את תפלתה זו
לבגד עיניו לדוגמא ולדמיון, ורוח חנה דבר בו ומלתה על
לשונו. וכל מבין משכיל בדבר המליצה חלקיה ופרטיה, יסכים
אתי בזה ויתן בידי תורה.

מכתב לרעי

מה נמלצו לחכי אמרותיך ע"ד אהבה, שמעתי ותחי נפשי כי נחמדים וישרים המה, ולקול הקירתיך צללו שפתי והמליטו מלים לא כבירים אשר לפניך, ויודע אני שיש יתרון לדבריך מן דברי אלה, כיתרון הקול מן הדר הרים, כי על כן קלתי מאד, ומי אנכי כי אעלה אחרית אל ראש פסגת הנושא הנכבד ההוא, אשר שם חכמים יהלכון מלפני מחקר כמודק? והיא לא תצלה! אמנם הטרם תדע את לב-איש כי מגיד משנה הוא, וכהדר הרים הוא שב ומגיד לאדם מה שיחו ואת כל אשר נכנס בקרבו? הפלים מליך והדברים האלה דבריך וכל אשר אתה שומע ממני לך הוא, אולם אך סוף דבר ואחרית הרעיון תשמע, אפס קצתו, וכלו לא תשמע, זולתי הדר וקול דברים. — —

אם בחובות מה שבין אדם לחברו — הלא כה דברי חכם אישכנזי אחד — אם גם בחובות האלה הגיע החכם העו"ג (דפר וויזס היידס) למדרגה זו, כי בחר במצות לא-תעשה ויחשבה לצדקה: את אשר אינך רוצה שיעשו לך אחרים, את זאת לא תעשה למו גם אתה! הנה לא עלה ולא הגיע עוד למצות עשה פנת האמונה (רפליצמן): את אשר יסך רוצה שיעשו לך אחרים, את זאת תעשה למו גם אתה. כל שיש בקום עשה ישנו בשב ואל תעשה, וכל שיש בשב ואל תעשה אינו בקום עשה, וכו'.

והנה הדעה הראשונה שהזכיר פרוה תפרה בכרם דת יהודה. והיא מטע הלל הזקן, שאמר בבינתו: מה דסני לך לחברך לא תעביר. ובאמת טובה האהבה על דרך השלילה מאהבה ע"ד החיוב, שאין כל האדם יכול לעמוד בה, רק באחרית הימים שישגיג המין האנושי התכלית הנרצה, ויהיה כאחד מבני אלהים, ולע"ע בני אדם אנחנו. ונפלינו ברוב צרכינו ובמחסור גופתנו ממלאכי שמים, אשר אין שם לא אכילה ולא שתיה, ולא נתנה תורה למלאכי השרת אלא לבני אדם, לטהר לבם ולהזדכך מדותיהם להגיע עי"ז למדרגה היותר גבוהה. ואם השתוק היה לנו מקרי דרדקי אם יצוה לתלמידו הנער, בטרם יודע קרא ספר, כי יתבונן להשכיל דברי קאנט והדומים לו, כן היה המחוקק, אשר תחת לפד את האדם דעת ומדות ישרות, כי יהיה אדם בארץ, ולהרגילו כי יצער לאט לאט ממדרגה למדרגה, עד אשר יבא בהיכל האשר, יצוה עליו בחזקה כי יגביה עוף ויערוך לבני אלים אשר שכנם בשמים. ובאמת לא מאשר את פני הלל הזקן אנכי נושא אדחה דעת החכם ההוא, חלילה! אבל לו גם אמאם ואדחה דעת הלל כהחכם ההוא, וכדבריו אמר גם אני, כי לא שלמה וטובה היא, לא אמצא לי נחת בהאהבה אשר ילמדני החכם הזה, כי גדולה היא ורוממה ביחס אל האדם, כערך אשר קטנה ושפלה ממנו האהבה על דרך השלילה. הן רחוק מאד לאמר שייטיב אדם לזולתו כל מה שייטיב לעצמו. וא"כ יבטל ההבדל בין שלי ושלך, וכל משפטי והקזות דרך ארץ! והנני דולג בין שתי הקצוות, בין אהבה ע"ד השלילה ובין אהבה ע"ד החיוב ולא אמצא נחת! לכן אמרתי אני אל לבי כי אין טוב לי לתת מנח לנפשי רק באמצע. ואתה ידידי שמע לי ולבך תשית לדעתי. —

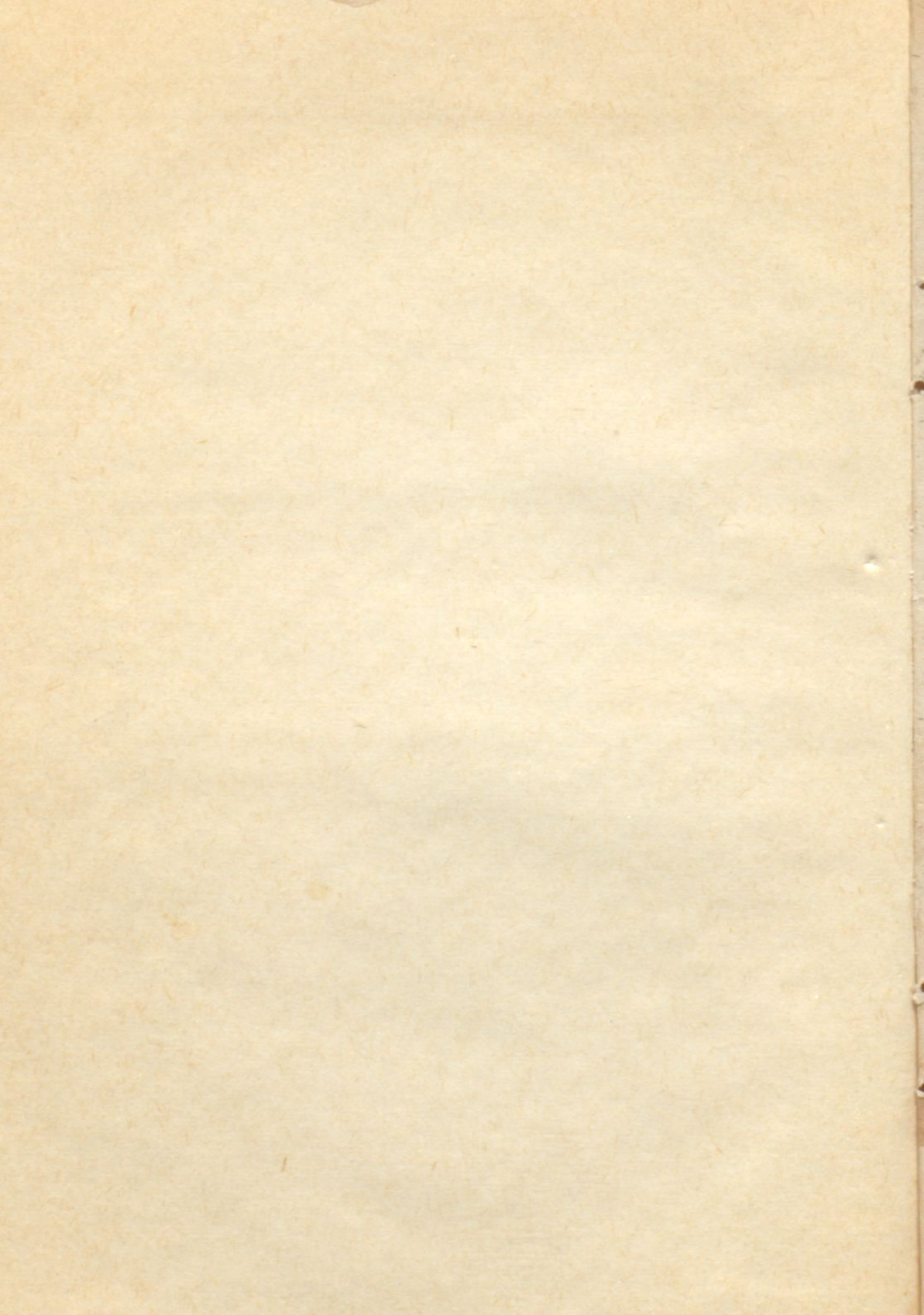
מדרגות אהבה שתיים הנה, אחת היא ממקור הנפש, שתמשוך ותערוג אל דבר האהוב, להתחבר אליו והיא המדרגה הראשונה. ואחת היא בכח אחד בנפש, ונקראת אהבה רק על דרך העברה, להורות שהיא יותר מן שב-ואל-תעשה (גלייגילטיקייט) והיא המדרגה השנית. ואני עתיד לבאר זאת ברחבה, ולתת טעם לדברי, ואמר: כשם ששם הבורא יתברך בטבע כל הבריאה להיות כל דבר הגדול מושך אליו הקטן ממנו; ועל פי הכח הזה הולכים וסובבים כל גרמי השמים מסביב לשמש, אשר לה יתר שאת ויתר עז בכח המושך הזה. כן בטבע נפש האדם המשכלת שתמשך אל נפש גדולה ממנה, אחרי שהוברר לה אמיתת יתרונה עליה, ותשתוקק אליה להתאחד אתה, והוא באמת התענוג שלה, מה שאין עוד עונג גדול יותר מזה. לפי שבהבנתה מעלת נפש זולתה ויתרונה היא נעשית כחלק מהנפש ההיא, וא"כ החלק ההוא שאף אל הכל, וקונה אתו במשיכה. והאהבה הזאת היא הכנה בנפש לשמחה בשמחת זולתה ולהתענג אתה פאשקה. ותגדל ותהיה לנטיה להיות האיש קשור בחברו וישים כל מעיניו בו, ולהרגיש את כל הנוגע אליו כמו שנוגע לעצמו, ולכן רחוקה מאד האהבה כזאת בתבל ארצה, ולא תהיה רק בנפש החבמים וצדיקים, המכירים ערך יתרון נפש זולתם, וכל שכן יתרון מעלת הבורא יתברך; אשר לזאת בכלל המצוה: ואהבת את ה' אלהיך, היא המצוה לדעת אתו ולהכירהו, והמובן ממנה הוא: וידעת את ה', כי לולא זאת לא תתכן אהבה שלמה בכל לב ובכל נפש. ואמר בכל לבבך ובכל נפשך, לא בכח אחד מהנפש כמו שעתיד לבאר, ומי שזכה להגיע לאהבה הזאת הוא מקיים באמת את האהבה על דרך החיוב, כי הוא והדבר האהוב אחד, וסר ההבדל בין שלי ושלך, ולא יאמר ג"כ ה' מה תתן לי, כי שכרו

אתו, ופעולתו הוא שלמות הבורא אשר הוא גם שלמותו. ומה הוא איפא עונג ושכר גדול יותר מהשלמות? והוא דומה למה שאמרו עה"ש «ששכר מצוה מצוה» ומפני כן אינם שמנים יעודי תורתנו כיעודי התורות זולתה, וסר טענת מלך הכוזר בענין הזה. — מבואר מכל הנאמר, שהאהבה הרוממה הזאת בלתי אפשר שתהיה נוהגת בארץ בכל האנשים ותמצא קן בלבם, רק האהבה מהמדרגה השנית, והיא בכח אחד בנפש, רצוני, בכח הדמיון, לפי שכל איש האהב דבר זולתו הוא מדמה ומחשב תמיד את ההנאה שתבא לו מזה, ולפי גודל או קטן ההנאה תהיה גם האהבה. — ואין לי אם שתהיה ההנאה זאת הנאת גופו שירויה עי"ז כסף וכדומה, ואם שתהיה הנאת הנפש, ר"ל, שיגיע לו מזה כבוד ושם טוב וכדומה. — ואם כי שפלה האהבה הזאת מאד בערך האהבה שבמדרגה הראשונה, בכ"ז טובה היא מאד, ועל פיה יתנהג התבל, והיא היא עמוד הדרך-ארץ. וכיון שאהבה הזאת תלויה בדבר אשר הדמיון מדמה תמיד להשיגו, מובן מאליו שאחרי השגתו הדבר ההוא בטל ציור דמיונו ובטלה אהבה. והיינו דאמרי אנשי «אם עשית חסד עם פלוני ידה בך אבן» ודבריהם אמת וצדק, כי האיש המטיב, יתברך בלבו לקנות ולקרב עי"ז אליו לב המקבל טובתו, ועוד יהיה נכנע אליו, ודבוק בו עשרת מונים מבראשונה, ובאמת כערך כזה כן יתרחק לב המקבל הטובה ממטיבו ואיש חסדו, לפי שבהשיגו הדבר המקווה יחלש כח דמיונו, בטל הדמיון בטלה אהבה. ואולי אם איש ישר הוא המקבל החסד ישאר בלבו אך רעיון תודה, אבל מוגבלת מאד. — וראיה לדבר, כל דבר הפץ אשר כלתה נפשנו אליו ונחמדהו, הנה בהשיגנו אותו יהיה רוחנו קר ונחרדול משמוח עוד עליו. וכן כל אהבה שבין איש לחברו היא יותר חזקה ויותר עזה בפרידתם זה מזה

מזה, מאשר תהיה אם ישבו יחד במקום אחד. ולכן
 בחכמה יתנהג האדם בארץ בחברת רעיו ומיודעיו, אל
 יצדק הרבה, ואל ירשע הרבה. אל יקטין אהבתו, ואל
 יגדיל אותה יותר מדי פן ישומם, כי יהיה מחשב תמיד
 דרכו לשלם על יתר אהבה לאהביו, לאיש איש כפי פעלו
 ואהבתו. והוא לדעתי באור הכתוב: וְאַהֲבָתָה לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ.
 ר"ל, אחרי שהזהיר על נקימה ונשירה בשום אופן כלל,
 אמר: אהב לרעך כמו שהוא אהב לך, בשעור ובמדה
 ההוא; ועל דרך זה תתקים האהבה ותשכיל ותצליח
 בעולם, וראיה שלא כוון הכתוב על האהבה השלמה, לפי
 שלא אמר, ואהבת לרעך כנפשך, שהיא מליצה מורגלת
 בלה"ק על האהב זולתו כאהבת עצמו (עיין המבאר על
 הפסוק ואהבת לרעך כמוך. ויקרא י"ט, י"ח.) ויהיה באור
 כְּמוֹךָ פה שוה, כְּמוֹ לָךְ, כפירוש הכתוב: גם-לי לבב
 כְּמוֹכֶם (איוב י"ב, ב') שר"ל, גם לי לבב, כְּמוֹ לָכֶם.
 וכפי דברי המבאר שם יהיה פירוש כְּמוֹךָ בכל מקום: דוֹמָה
 לָךְ. וכנוי ד' תחת-מלת לך, אליך. וגם זאת לי לראיה
 ולמופת שאין הכוונה פה על האהבה הַשְּׁלֵמָה, מרשני קרא
 וכתב לרעך בלמ"ד ולא מלת את, הסמוכה בכל מקום
 לאהבה, המורה על עצם הדבר, בהיות סגולה מיוחדת
 באהוב (עיין הבאור שם), ומדכתב לרעך בלמ"ד, הרי אמר
 בהכרח כְּמוֹךָ ולא כנפשך, אשר לא יתכן לבא רק דוקא
 במקום אשר סמך מלת את לאהבה, והבן. ולבי יחשוב
 שהכוונה בשם רַע הוא על האהב שבמדרגה השנית, על
 שם שאהבתו היא ברעיון לבו ובדמיונו לא בנפש. והוא כמו:
 בְּנִתָּה לְרֵעִי מִרְחֹק (תהלים קל"ט, ב') רש"י פירש שם:
 למושכני אל רעותך וחבתך. לרעי, לקרבני אליך. והרד"ק
 פירש לרעי, למחשבתי, ברעיון לבי. ולכן נאמר: וְאַהֲבָתָה
 לְרֵעֶךָ, ר"ל, לאהב כזה, אשר אהבתו לא אהבת נפש

שאיננה תלויה בדבר, אבל הוא רעד שאהבתו אך ברעיון
 לבו ובדמיונו לבד, על מנת לקבל פרס, אתו תאהב גם
 אתה אהבה בלתי שלמה, ולא יהיה בך חמא, ויסיים אני
 יהוה! כלומר, אבל אנכי ה' אלהיך, המרחם אותך
 תמיד, והנותן לך כל צרכיך, ועושה אתך חסד חנם,
 לכן תאהב גם אותי לא על מנת לקבל פרס, ואהבת את ה'
 אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך! — ראה זה
 מצאתי הבנתי, כתבתי, ושלחתי אליך ידידי! ואני תפלה
 על שגיונות. הורגני ואני אחריש, ומהדשגיתי הבין לי!

S31V3180